

CULTURA CREȘTINĂ

REVISTA LUNARA

RĂTĂCIREA EXTREMISTĂ

Omul de carte și de rară omenie, care este rectorul universității din Iași d. prof. Traian Bratu, a căzut victimă unui atentat fioros. În plină stradă, trei fiare cu chip de om l-au isbit cu cuțite și topor, căutând să-i reteze capul în chip barbar.

Crima a sguduit în adâncurile ei conștiința țării întregi. Te cutremură și numai gândul că poate exista, printre noi, atâta sălbătăcie și mișelie. Că se găsesc monștri gata să măcelărească cu așa cruzime oameni cinstiți, de omenie, din adevărata elită a neamului. — Și totuși, este ceva și mai dureros decât crima în sine. Este atmosfera din care s'a născut. Autorii materiali încă n'au putut fi identificați. Din primul moment însă toată lumea, în chip spontan, s'a gândit la substrat politic și toate bănuielile s'au îndreptat asupra studenților din diferitele organizații așa zise naționaliste. Această împrejurare este pe cât de semnificativă, pe atât de îngrijorătoare. Dorim din toată inima, ca opinia publică să se înșele în bănuelile ei. Nu putem, nu vrem să credem cu puțință astfel de orori săvârșite de studenți, în numele unui steag pe care stau scrise cuvinte sfinte și sublime: Hristos, Regele, Națiunea. Atâta grozăvie întrece toate puterile minții noastre. Totuși, opinia publică a luat-o ca sigură din primul moment. Socoate deci posibil așa ceva. Aceasta este, așadar, atmosfera vieții noastre publice. A intrat în ea un element nou: crima politică, teroarea, violența, ca mijloace de „convingere” și de argumentare pentru un nou ideal politic. Și ori decâteori se produc fapte de această natură, lumea își îndreaptă automat privirea îngrozită spre legiunile tineretului dela școalele înalte. Fiindcă de-acolo, din universități, a pornit mișcarea de înoire, care a dus la tulburarea de

azi a spiritului public. Acolo își are și astăzi bastioanele de nădejde. Acolo se recrutează fanaticii noului crez, gata ori când la orice. La orice crimă, dacă interesul mișcării o cere.

Fenomenul nu este din acelea peste cari se poate trece cu ușurință. Interesează de aproape viața neumului însași.

Trebue deci examinată cu grijă și cu toată obiectivitatea. Vom da, pentru acest examen, câteva linii de orientare. În chip deosebit, vom măsura cu adevărul creștin, tocmai fiindcă acțiunea se desfășoară sub semnul crucii. Și chiar prin aceasta se duce pe mulți, de cea mai bună credință. Renunțăm, deocamdată, la o analiză de amănunt. De altfel, până în prezent cel puțin, mișcarea nu are o doctrină definită. Nu are program. E mai mult o stare de spirit. Un entusiasm. O exaltare. O mistică. Ea vrea un lucru: să îndrepte răul de azi. Cum? Cu toate puterile și cu toată curățenia tinereții. Ajunge atâta: voința asta curată. Restul va veni dela sine.

Nu ne ocupăm de fanatismul așa zis „de stânga“. Comunismul este o aberație atât de abominabilă, o decădere atât de înspăimântătoare, încât nu mai e nevoie să-l punem sub ochianul adevărului creștin. E condamnat de mult și definitiv, de orice suflet creștin și român. Tocmai din acest motiv renunțăm și la ispita de a face o paralelă între acest extremism al întunecului și cel „de dreapta“, care se ridică împotriva lui la luptă pe viață și pe moarte. N'ar fi greu să se arate că există între ele asemănări mari, de esență. Că, plecând din gânduri și spre ținte cu totul opuse, isprăvesc prin a vrea și a face același lucru. Fiindcă asta e soarta tuturor extremelor: se întâlnesc, duc la aceeaș prăpastie. Nu vom urma această cale. Cine mărginim la a judeca în sine extremismul de dreapta, cel „național și creștin“. Nu cu gândul preconcept de a repudia totul, în întregime. Noi nu suntem „totalitariști“. Socotim că se găsesc în mișcare, pe lângă mult entusiasm, sinceritate, dor de sacrificiu, și idei bune, energii și valori de mare preț. Sunt însă și exagerări de fond cari amenință să strice tot. Acestea trebuiesc neapărat eliminate. Tot ce-i bun păstrat. Canalizat însă în alvii bune.

*

Mișcarea a început în universități. Indată după unire. Și de atunci încoace școalele noastre înalte din toată țara sunt în fierbere continuă. Adevărate focare de neliniște contagioasă. Cuiburi de agitații din ce în ce mai violente.

La început frământarea a avut caracter și obiective de ordin

școlar universitar. Cu vremea a crescut. S'a amplificat. A câștigat în întindere și adâncime. Și-a schimbat țelurile și s'a organizat cu strășnicie pentru acțiune. Părăsind biblioteci și laboratoare, temperamentele cele mai aprinse, mai dinamice ale tineretului s'au grupat în adevărate legiuni, cu disciplină militară. Prin manevre abile, deși în minoritate ca număr, au ajuns conducători necontestăți ai societăților și organizațiilor studențești. Păstrând în acest chip și pe mai departe, ca baze de operațiune, școalele înalte și căminurile lor, au ieșit în largul vieții publice, cu vuet de vijelie curățitoare. Urmăresc deacum ținte mari. Vreau răsturnarea din temelii a trecutului. Om nou, nouă ordine socială, altă atmosferă morală. Rânduiala de acum, născută din duhul democrației iudaice, este nu numai compromisă, ci prin definiție rea. Rea în esență. Nu poate fi altfel. Raționalistă și materialistă, ea produce în chip necesar imoralitate. Având drept principiu regulator libertatea, liberalismul care prin firea sa este disolvant, va sfârși fatal prin distrămarea întregului. — Neamul nu mai poate rămâne în acest hal. Își riscă existența. Trebuie schimbată radical și cu orice preț această stare de lucruri. Ne trebuie curățenie morală. Ne trebuie o nouă spiritualitate. O perfectă unitate sufletească și disciplină strânsă în domeniul social-politic. Neamul trebuie să fie un corp și un suflet. O singură ființă vie, puternică și frumoasă: *Națiunea*; cu un singur cap văzut, *Regele*; călăuzindu-se pe toată linia de morala lui *Hristos*.

Această mare învoire, adevărată redempțiune națională, nu o poate face decât tineretul. Numai el are sufletul curat, generos, entusiast. Bătrânii sunt greoi, conservativi. Și altfel, prea sunt nărași în rele, prea s'au înglodat în noroiul trecutului decât să mai simtă nevoia mântuirii. Și chiar dacă ar simți-o, nu ni-o pot da. Nu mai sunt capabili de sacrificii. Iar sacrificii se cer necondiționat. Se cere duh apostolic. Adevărat mesianism creator de lume nouă. — Tineretul însă, elita lui care s'a lăsat vrăjită de acest ideal luminos, e gata oricând la toate jertfele. Își dă cu bucurie și viața. Își dă totul pentru țară, pentru noua Românie. Și este hotărâtă, tare ca moartea, să biruiască. Nimic nu o va putea opri în drum. Impotriviri nu admite. De nici un fel. Se simte în drept să dea la o parte orice piedică. Cu forța, la nevoie. Luptând pentru un bine absolut, tot ce se împotrivesc e rău. Nici pagubă și nici păcat, dacă va fi suprimat pe orice cale. Ori, nu învață și Hristos așa? Evanghelia nu admite, doar', nici un fel de târguială între bine și rău, între întunerec și lumină. Ci luptă necruțătoare, de

exterminare. Extremismul în acțiunea de purificare și înălțare morală este, deci, însași metoda legii creștine; un imperativ al ei.

Aceasta este, în linii schematice, esența *extremismului* — a celui „de dreapta“, firește; la cel „de stânga“ nici nu ne gândim, el fiind din capul locului atât de condamnat, încât socotim că nu poate fi tolerat nici măcar o zi în viața noastră publică — aceasta este explicația *fanatismului* și justificarea *violentei*. Frumos, seducător la aparență. Aer de înălțimi. Avânt și bărbăție. Energie, ordine, eroism. Ce vreți mai mult? — În realitate însă, o dureroasă rătăcire. Care ar putea fi, ca mâine, o adevărată primădie națională. Ideal străin de firea neamului, condamnat de filozofia și religia creștină și aducător de barbarie în loc de înălțare. Vom lămuri, pe scurt, de ce.

*

Extremismul este țesut din contradicții. Cu neputință, deci, să producă o armonie, o ordine adevărată. — Întâi: *în numele naționalismului integral forțează un ideal străin de firea și tradițiile neamului nostru*. Ne-ar duce prea departe o cercetare amănunțită a acestui adevăr. Nici nu e necesară. Asemănarea legiunilor noastre cu altele, din apusul Europei, este isbitoare. De altă parte, trăsăturile caracteristice ale sufletului românesc încă sunt, în general, cunoscute. Intr-o conferință la Radio (6.3.37), le-a înfățișat în felul următor cel mai mare dintre dascălii noștri de românism, d. prof. *N. Iorga*: „Măsura, stăpânirea de sine și de alții, simțirea aleasă și cruțarea simțirii altuia, înțelegerea pentru o idee care nu e a sa, bunătatea adâncă și duiosia muiată în lacrimi, conștiința de drept pentru alții, religia legii și cultul suprem al datoriei“. Acest suflet chibzuit, moderat, bun, are deadreptul oroare de extremisme cari se găsesc în plină contradicție cu el: sunt intolerante, exclusiviste, teroriste, necruțătoare. Tot d. N. Iorga a dat expresie vie acestei repulsiuni, pe care o încearcă sufletul românesc în fața dictaturii de orice fel, care se cuprinde necesar în extremism. În ședința din 17 II 37 a Senatului Dsa a spus între altele:

„Eu am groaza unei anume politici de stânga, care tinde la răsturnarea operei de civilizație pe care au îndeplinit-o toate popoarele, când erau cuminți, când credeau într'un Dumnezeu sus și în omenia omului pe pământ, — timp de veacuri — și care este mândria omenirii. Această politică de stânga, politica bolșevică, încearcă să puie o sălnicie stropită cu sânge în locul operei constructive la care s'a lucrat câteva mii de ani. Am groaza acestei politici, și sfătuiesc tot tineretul să nu se înscrie niciodată în rândurile acelor cari urmăresc un asemenea scop.

„Dar în acelaș timp, toată deprinderea mea e de om trăit în libertate, de om care se închină cugetării, de om care nu ar putea să rămână și ar cere moartea într-o atmosferă de înăbușire a oricărei cugetări sincere și de înghe-

nunchiere a tuturor sub călcăiul celui mai îndrăzneț: *Eu sunt contra oricărei dictaturi!* — Și între cei care aleargă după dictatură văd câțiva îndrăzneți, câțiva exploatare și o mulțime de lume care nu înțelege nimic și merge ca o turmă. Eu cred în ordine, eu cred în libertate, eu cred în vechea datină, la care au muncit toate popoarele și care ne-au adus cu suferințe fără număr aici“.

Totuși, această contradicție ar putea trece și numai ca un simplu defect de frumseță, dacă ar avea valoare temeiul filozofic pe care teoreticienii improvizati ai mișcării cearcă s-o fundamenteze. Dacă, adică, mișcarea n'ar fi alta decât însăși lupta dintre bine și rău; care într'adevăr trebuie să fie implacabilă și necruțătoare. Decât că, umblând prin te miri ce „spații morale“ pentru a coborî din ele justificarea procedurilor extreme în organizarea vieții pământești, se face o foarte regretabilă confuzie între planul metafizic și cel al lumii noastre contingente. Acolo da, opoziția dintre bine și rău e ireductibilă, în vremelnicie însă nu există nimic absolut, nici în bine, nici în rău. Tocmai fiindcă totul e contingent. Foarte nimerit caracterizează această greșeală „capitală“ „Osservatore Romano“ (7—8 Ian. 1937) drept *manicheism politic*, definit așa: „presumpția de a opune un principiu al binelui unui principiu al răului în materii contingente cari nu stau în opoziție dialectică de bine și rău“. Rătăcirea este evidentă: „Probleme de simplă *tehnică* politică, cari nu numai pot, ci trebuiesc soluționate în chipuri variate potrivit condițiunilor istorice determinate a fiecărui organism național, se ridică în chip cu totul impropriu la rangul de probleme *etice* și se creiază incompatibilități morale acolo, unde în realitate nu sunt decât simple, și totdeauna admisibile, deosebiri de metode“. Urmarea: „Aceste poziții (greșite) sfârșesc prin a nega valoarea etice însăși; așa cum spiritualismul panteist, care spiritualizează și materia, sfârșește prin a spune același lucru ca și materialismul“.

Are și o altă urmare, tot atât de periculoasă, această greșală fundamentală: „Din această eroare se naște sectarismul, bigotismul, fariseismul și *fanatismul politic*.“ Aceasta tocmai din motivul că, prin numita confuzie, lucruri vremelnice și contingente (numele nu importă: națiunea, patria, rassa, statul) se declară valori absolute, iar diferitele sisteme de organizare a vremelnicului se proclamă bune ori rele în chip absolut, metafizic. Asupra lor, în consecință, nu mai încap discuție. Moderațiunea, în execuție, ar echivala cu o adevărată apostasie, fiind vorba de valori absolute. Așa se naște, în chip logic, *mistica idolatră* a extremismului, chiar și în sânul grupărilor cari vreau, cu toată sinceritatea, să stea în slujba lui Hristos. Fără să-și dea seama, prin simpla confuzie dintre absolut și contingent, prin crearea de mistică și fana-

tism în jurul unor lucruri relative, se răstoarnă ierarhia valorilor, se crează noi religii, „caricaturi“ a celei divine. Bunele intențiuni pe cari le afișează tineretul nostru în această materie, ori cât ar fi altfel de laudabile, nu pot împiedeca această concluzie cuprinsă în însași noțiunea extremismului politic. Care rămâne, prin urmare, profund anticreștin.

Dacă mai e nevoie de vreun argument pentru a învedera acest adevăr, îl avem cât se poate de drastic în primele consecințe produse de mișcare. Ele nu sunt decât un preludiviu al celor ce vor urma, în chip necesar, în momentul când noul mesianism ar ajunge stăpân pe destinele țării. — În drumul lor spre biruință, extremiștii folosesc *violența, teroarea*. Nu ca simple acte abuzive ale unor fanatici singulari, ci ca sistem, ca metodă proprie și firească noului gând reformativ. E o consecință logică a fanatismului. Se caută, doar, justificarea ei cu teorii filosofice și cu frânturi din evanghelie. — Este însă evident, că *violența* este tot ce poate fi mai necreștin. E în directă contradicție cu spiritul și cu legea supremă a lui Hristos: legea iubirii, a bunătații, a blândității atotcuprinzătoare. Nimic nu poate justifica dreptul pumnului și al revolverului. Nici o slovă din evanghelie nu-ți dă dreptul să verși sângele fratelui tău. Pot fi, în lume, nedreptăți și rele cât de mari. Trebuie luptat pentru îndepărtarea lor. Poți să-ți iubești neamul cu toată tăria sufletului. N'ai dreptul nici odată să te constitui în răsbunător al relelor existente și să ridici mâna asupra semenilor tăi. Chiar dacă vrei să faci numai bine. „Non sunt facienda mala ut eveniant bona“, e un principiu moral care nu poate fi schimbat de nici o putere pământească. În cea mai nouă lucrare a sa, un foarte adânc cunoscător al problemei, P. Gillet rezumă în felul următor acest aspect dureros al dramei ce se desfășoară înaintea ochilor noștri, aiurea ca și la noi: „De o parte nedreptăți fără număr cari se cer îndreptate; de altă parte tineri cari ard de nerăbdarea de a le repara, în numele iubirii; dar, durere, pe căi cari disprețuiesc nu numai adevărul, ci în cele din urmă compromit și iubirea. Căci este oare iubire a predica *violența* pentru a impune dreptatea, și a nu te teme de a fi injust față de unii din dorința de a fi drept față de alții? — *Iubirei creștine îi repugnă violența și teroarea*. „Eu sunt blând și smerit cu inima“, a zis Hristos, și a biruit lumea. Dacă El a făcut totuși să domnească în ea dreptatea, apoi a făcut-o nu prin *violență*, ci prin puterea de atracție a iubirii“. (Appel au bon sens. Paris 1937 pg. 204). A călca în picioare legea lui Hristos, în numele lui

Hristos, a face nedreptate din dorul de a fi drept, este o contradicție dureroasă și o erezie condamnată.

Aceeași osândă și din punct de vedere național. Tinerii noștri vreau ordine; încep însă prin *anarhie*. Călcarea legilor, împărțirea țării în tabere cari se dușmănesc și cari își dispută litigiile nu în fața autorităților ci cu revolverul și cuțitul, nu înseamnă de loc a uni și a închea, ci a distruge și a risipi. Tinerii noștri vreau o nouă spiritualitate; pe care însă o încep prin barbarie, prin sălbăticirea instinctelor și prin cultul forței armate. — Tot atâtea aberații cari nu sunt întâmplătoare în extremism, ci urmează în chip fatal din însăși esența lui. — Precum fatal se cuprinde în el, ascunsă sub eticheta cârmuirii „autoritare“, metoda *dictatorială* cu care se conduc țările ajunse sub comandă extremistă. Nu discutăm aci dacă dictatura e regimul ideal cu care trebuie condusă o societate de oameni, dela fire liberi. Ne mărginim la reproducerea unui singur pasaj din scrisoarea pastorală dată, la Crăciun 1936, de către *episcopatul catolic belgian, în legătură cu mișcarea „Rex“-istă*, care are destule asemănări cu cele dela noi: „Noi nu așteptăm nimic bun pentru Biserica catolică, din țara noastră, dela un «Stat autoritar» care ar suprima drepturile noastre constituționale, chiar și dacă ar începe prin a promite libertate religioasă. Vrem păstrarea unui sănătos «*regim de libertate*», care asigură catolicilor, pe același titlu și în aceeași măsură ca și tuturor cetățenilor respectuoși față de legi și de ordinea publică, folosirea libertăților și drepturilor esențiale, cu posibilitatea de a le apăra și de a le recuceri prin mijloace legale atunci când ar fi amenințate ori violate. — Un regim de libertate presupune, cu toată evidența, dreptul cetățenilor de a se grupa în partide politice: Un stat fără partide nu poate fi decât un «stat autoritar».

*

Idealul visat de fanaticii extremismului nu este, deci, românesc. Drumul lor e în contradicție cu legea creștină. Anarhizarea țării și barbarizarea spiritului public, produsă de metodele lor teroriste, este un fapt dureros și condamnat. Dictatura cu care vreau să ne fericească în viitor, trebuie s'o refuzăm. Este, prin urmare, interes național și de stat ca toată energia, tot spiritul de sacrificiu și entuziasmul înalt al tineretului să fie canalizat și dacă nu în alviile vechi de care nu vrea să știe, în tot cazul pe drumurile reformei constructive, ale ordinei, ale legii și ale spiritului genuin creștin. În acest scop trebuie făcută mai întâi ordine în uni-

versități, fiindcă acolo sunt focarele răului. E o datorie imperioasă aceasta și din alt motiv. Până nu va fi rânduială la școalele înalte, se tulbură pregătirea profesională a unor generații întregi. Cu greve continue, cu închiderea cursurilor, și cu toate celelalte necazuri ce nu mai conțin, nu se poate munci serios. Nu pot face carte nici cei cari ar vrea. Vom avea deci o pleiadă întreagă de nepregătiți și neisprăviți, în mâinile cărora va ajunge, ca mâine, în chip necesar viața țării. Nimeni nu poate privi liniștit aceste perspective de viitor.

Dar ce-i de făcut pentru a reda universitatea rosturilor sale și pentru a-i face cu puțință împlinirea misiunii, absolut esențiale, pe care o are, în viața statelor moderne, acest laborator al spiritului public și, totodată, fabrică de conducători și de slujbași pentru țară? Evident, nu ajung deciziile autorităților, nici măsurile polițienești. Ci trebuiesc căutate cauzele, izvoarele agitațiilor. Mumai: sublata causa tollitur effectus. Altfel nu. Se poate obține, cu forța, cel mult o tăcere de moment. Valul înăbușit însă va izbucni mai târziu cu putere și mai mare, și mai periculoasă.

Vom examina, cu alt prilej, mai deaproape această latură a problemei. Ni-se pare de covârșitoare importanță. Fiindcă nu e vorba, după a noastră părere, de neajunsuri trecătoare și întâmplătoare. Ci de o adevărată *criză a universității*, în înțelesul plin al cuvântului. Pentru îndreptarea ei nu ajung măsuri de ordine externă, nici reforme de suprafață și de amănunt. Ci va trebui să capete universitatea noastră altceva. Ceva absolut esențial. Nu haină cu fireturi noi. Ci suflet noul

AUG. POPA

PROLEGOMENA

PENTRU O VIITOARE EDIȚIE A PSALTIRII ROMANEȘTI (III)

Inscripțiile psalmilor

Majoritatea psalmilor, în toate edițiile Psaltirii, mai au câte o inscripție, câte un titlu, cu *indicațiuni* diverse asupra autorilor, asupra prilejului și feliului compoziției, apoi indicațiuni de ordin muzical ori liturgic etc. O samă de psalmi au în frunte singur cuvântul: Aleluia. Cei lipsiți de orice inscripție au fost numiți *psalmi orfani*. Numărul acestora variază totuși, când e vorba de textul hebraic și de cel al Septuagintei ori al Vulgatei, cari au mai puțini psalmi orfani.

Incepând cu sfârșitul veacului XVIII bibliciștii discută cu multă pasiune *valoarea* acestor inscripțiuni. Adevărul, ca de obicei, se va găsi la mijloc, între cele două extreme. Nu poate avea dreptate școala critică radicală, care tăgăduște *ori-ce* importanță, ori-ce vrednicie de credință acordată acestor inscripțiuni. De altă parte, însași Comisiunea Biblică — de care am mai vorbit — în deciziunea sa dela 1 Maiu 1910 admite *indirect*, că *pot* exista motive grave, pentru cari în chip prudent ne pulem îndoi despre genuinitatea acestor inscripții ¹⁾. Cert este, că ele sunt foarte vechi, așa de vechi, încât nici cea mai veche traducere, a celor Șeptezeci, nu le mai pricepea, și nici din alte izvoare literare nu se mai pot explica cu siguranță. Chiar dacă aceste inscripții deci *nu* derivă dela înșiși autorii psalmilor, și știința biblică modernă *nu* le consideră ca inspirate, ele reprezintă totuși o *foarte veche* tradițiune hebraică. Și, prin urmare, întru cât textul lor în privința critică este sigur și întru cât nu există nici motive grave interne, și nici de altă natură, împotriva vredniciei lor de credință, ele pot fi acceptate de exegeză, mai de grabă de cât cutare „judecată“ de ordin

¹⁾ Ultrum praedicti psalmorum tituli, iudaicae traditionis testes, quando nulla ratio gravis est contra eorum genuinitatem, prudenter possint in dubium revocari? Resp. Negative,

subiectiv, a cutărui critic aparținător școlii radicale. (Cfr. *Herkenne* o. c. pag. 8).

Să vedem acum, mai întâiu, ce spun aceste inscripții despre

Autorii psalmilor

Dintru început remarcăm, că în inscripțiile psaltirii hebraice, autorul e indicat cu litera *l* (lamed) pusă înaintea numelui. Septuaginta au redat acest *l*, în chip servil, cu dativul: *Τῷ Δαβὶδ* = lui David, iar Vulgata: *psalmus ipsi David*. În realitate nu trebuie să înțelegem că psalmul ar fi doar închinat, dedicat numai, lui David ori lui Asaph, ci acest *l* trebuie socotit ca *l auctoris*, așa cum acest lucru se dovedește din diverse texte paralele ale V. T. Sau cum, românește, în loc de un psalm *a lui David*, am spune: un psalm (compus) *de David*.

Să vedem acum, cine sunt acești autori!

Lui *David*, ca autor, textul masoretic îi atribue 73 psalmi. Septuaginta și Vulgata atribue tot lui David alți 14 psalmi, cari în Biblia evreească sunt orfani. — Firește, nu putem intra nici aici în examinarea amănunțită a problemei, dacă toți acești psalmi, ori și alții mai mulți, sunt într-adevăr și nediscuțați ai lui David. Ar trebui să lungim prea mult aceste Prolegomene, cu argumentele pro și contra. Ne mulțămim cu constatarea, ce o face și Comisiunea Biblică din Roma, numind pe David: *praecipuum* Psalterii carminum auctorem, pentru că el este necontestat autorul direct al celor mai mulți psalmi și, în acelaș timp, este inspiratorul iar psalmii lui sunt modelul pentru compozițiile celorlalți autori, ca Asaph și urmașii săi etc.

La acest loc credem că mai este interesant de reținut, că 13 dintre aceste inscripțiuni espun împrejurările istorice, cari au determinat pe David să compună respectivii psalmi. Așa 8 psalmi, resp. inscripțiile lor, se referă la persecuția din partea lui Saul, doi psalmi, la fuga dinaintea lui Absolon; psalmul 50 e adus în legătură cu păcatul lui David cu Bersabea și cu omorîrea lui Urie; psalmul 17 e calificat ca o reprivire și ca o mulțămită a lui David către Iahve pentru protecția ce i-a dat-o în cursul domniei sale, iar ps. 59 preamărește biruința sa asupra Arameilor și Edomiților.

La *Solomon* îi se atribue 2 psalmi (71 și 126), dar critica modernă spune, că pe nedreptul.

Alți 12 psalmi (49, 72–82) poartă inscripția „a lui *Asaph*“. Probabil e vorba nu numai de contemporanul cu acest nume a lui David, pe care acesta l-a pus de magistru al muzicei, din tribul lui Levi, ci și de urmași de ai lui, descendenți din familia de cântăreți ce purta acest nume.

Alți 11 psalmi (41, 42, 43–48, 83–84, 86) sunt atribuiți *fiilor lui Chore*, urmașii, pe cari Iehova nu i-a pedepsit, ca pe întemeietorul familiei lor, răsvrătitul Chore.

În sfârșit psalmul 88 are de autor pe un anumit *Ethan*, iar ps. 89 poartă inscripția: „O rugăciune a lui *Moise*, omul lui Dumnezeu“. Conținutul psalmului nu contrazice acestei inscripții.¹⁾

Denumiri ale singuraticilor psalmi

În aceste inscripții singuratici psalmi au *diverse* numiri, Unii se numesc *șir*, ceea ce LXX traduce cu *ὠδὴ*, Vulgata cu *canticum* = cântec de veselie, de dragoste, de biruință, în opoziție cu *qinah* = cântec de jale, plângere. — De obicei însă îi se mai adaugă câte un calificativ: *șir yeditoth* = epitalam, cântec de nuntă, *șir hammaaloth* = cântec al treptelor ori al peregrinajelor, *șir mizmor*, etc.

Mizmór, o altă numire a multor psalmi, înseamnă simplu *psalm*, adică o cântare cu acompaniament de instrumente cu corzi. Numirea de obicei se pune înainte sau după numele autorului. Septuaginta încă traduce cuvântul cu *psalmos* și uneori cu *ὠδὴ*. — Denumirea *maskil* se găsește în fruntea alor 13 psalmi, și Septuaginta o traduce cu *συνέσεως* ori cu *εἰς σύνεσιν*, iar Vulgata cu *intellectus* ori *ad intellectum*. După interpretarea cuvântului hebraic ne-am putea gândi la înțelesul de: poem didactic, psalm sapiențial, ceea ce însă nu se prea potrivește cu conținutul alor 10 din psalmii cari poartă în frunte aceasta numire. — Enigmatic rămâne și numele de *miktam*, care se dă la 6 psalmi și pe care Septuaginta îl traduce cu *stilografia* sau *eis stilografian* (vulg.: *tituli inscriptio* sau *in tituli inscriptionem*) ceea ce ar putea să fie: poem, care trebuie să fie înscris pe o columnă, pe o piatră. Etimologia cuvântului hebraic este dubie și de aci apoi derivă și alte combinațiuni: *poem cu sens tainic*, *poem de aur* etc.

¹⁾ Repetăm la acest loc, că numerii psalmilor de cari vorbim în aceste Prolegomene, îi dăm totdeauna după numerotarăa Septuagintei.

Tot așa de enigmatică este și numirea de *șiggayon* în ps. 7, și pe care Septuaginta și Vulgata o traduc cu *psalm*. Alte versiuni vechi însă îi dau sensul: *păcat săvârșit în neștiință*, iar exegeților moderni li s'ar părea potrivită traducerea: *ditiramb*, ceea ce nu se prea potrivește însă cu conținutul psalmului!

Un singur psalm (144) are inscripția: *tehillah* = (cântare de) *laudă*, ceea ce convine de altfel tuturor psalmilor și deci, în forma plurală *tehillim*, a ajuns numele întregii colecțiuni a psalmilor, cum am arătat la începutul acestor Prolegomene.

În sfârșit, în fruntea alor 5 psalmi se găsește cuvântul *tephillah* = *rugăciune*, care ar putea fi folosit tot așa de bine, ca și *tehillim*, pentru denumirea întregii Psaltiri.

Notițele muzicale din inscripțiile psalmilor

Despre acest fel de notițe, cari se găsesc în fruntea aproape a tuturor psalmilor, trebuie să spunem dela început, că ele prezintă *tot atâtea enigme*. Nici chiar Septuaginta, traducerea grecească a celor Șeptezeci, nu le-au mai priceput și, de sigur, că partea cea mai mare a lor nici nu ni s'a mai păstrat în forma lor originală. Se pare că chiar cei Șeptezeci au încercat a reda sensul lor, recurgând la diverse coniecturi, după etimologia cuvintelor ori, une-ori, recurgând la interpretări alegorice. De aceea mă restrâng și eu la câteva din acest fel de notițe și la explicările mai probabile ale lor, îndrumând pe cei ce s'ar interesa mai de aproape de problemă, să consulteze lucrările de specialitate.

Iată acum câteva astfel de notițe. a) 55 de psalmi în hebraică au inscripția: *lamenasseah* ori *lamnasseah* = *maiestrului muzicei* ori *dirigintelui corului*, pe când Septuaginta și Vulgata redau acest cuvânt, pare că la întâmplare (*Verlegenheitsübersetzung* îi spune *Herkenne*, o. c. pag. 10!), cu *eis to telos* — *în finem* = la sfârșit, (la sfârșitul slujbei?) iar sf. Ieronim, în Psaltirea secundum Hebraeos, redă cu *victori* = biruitorului, traduceri, cari ambele nu se potrivesc celor mai mulți dintre acești psalmi, fiindcă nu sunt nici psalmi eshatologici, nici psalmi cu conținut de lupte și de biruințe. — Rămâne deci de preferit traducerea: „*maestrului muzicei*“, în sensul, că respectivii psalmi aparțin (unei colecții a) maestrului muzicei, adică Psaltirii pe care o posedă acel maestru — căruia, pentru cei mai mulți din acești psalmi îi s'au dat și indicațiuni: cu *ce glas*, cu *ce instrumente* muzicale și cu

ce melodie urmează să se cânte respectivul psalm. Ca d. p. la ps. 4, 6, 53, 54, etc., unde se adaugă vorba *bineghinoth* = cu instrumente de corzi.

b) Inscripțiile dela ps. 45, apoi dela ps. 6 și 12 par a indica tonalitatea cântării: „după cântarea fetelor“ adică *soprano* ori *alto*, ori „după a opta“ (la psalmii 6 și 12) ceea ce ar însemna o cântare *pe octava de jos*, potrivită altfel și cu conținutul serios, trist al acestor psalmi.

c) Alte inscripții par a indica începutul textului vreunui cântec cunoscut, după a cărui melodie urmează a se cânta și psalmul nostru respectiv.

O analogie de acest fel găsim în cărțile noastre corale bisericești, unde d. p. la începutul diverselor „canoane“ ori „stihovne“ se indică, sub titlul de „*podobia*“, începutul cutărei cântări mai cunoscute, după melodia căreia urmează să se cânte stihirile respective. (Vezi d. p. *Strastnicul* (Triodul), slujba Utreniei din Dumineca Floriilor).

Acelaș lucru pare că îl găsim în inscripțiile multora dintre psalmi.

Așa d. p. psalmii 56—58, 74 trebuie cântați pe melodia: *al-tashebeth* = „Nu sdrobi“, ps. 55 pe melodia: „*Porumbița mută de departe*“, ps. 44 și 68 pe melodia: „*Crinii*“, ps. 59 și 79: „*Crinii sunt mărturie*“, psalmii 8, 80 și 83: după melodia celor „*din Gath*“, ori, cum traduce Septuaginta și Vulgata: după melodia cântării „dela tescuitul strugurilor“ = *pro torcularibus*; inscripția din ps. 38 trebuie tradusă, probabil: „după melodia din colecția lui *Idhitun*“, etc.

Repetăm din nou: nici Septuaginta se pare că nu au mai înțeles sensul acestor fel de notițe, pe cari apoi le-au și redat cu alte înțelesuri, probabil și fiindcă au cetit textul cu altă vocalizație, decât punctatorii textului evraic resp. masoreții ¹⁾.

¹⁾ Notăm aici, iarăși pentru profani, că vechii Evrei nu scriau cu vocale, ci numai cu consonante și, câte odată, cu așa numitele semivocale, (aleph, iod și vav) cari, aceste din urmă, puteau fi cetite când ca *a*, *o*, ori *e*, când ca *i* ori *e*, resp. *o* ori *u*. Câtă vreme limba hebraică era o limbă viie, acest lucru mergea bine. Un român știe d. p. fără prea multă greutate, ce vocale trebuie să adaugă la un cuvânt scris românește numai cu consonante. Când însă, nu mult după scrierea ultimelor cărți din Vechiul Testament, și limba hebraică a încetat de a mai fi limbă vie, rămânând numai ca limbă liturgică ori ca o limbă a învățaților, dela o vreme, prin veacul VI ori VII d. Hr., învățații evrei s'au gândit, că totuși este necesar ca să fie notate în scris și vocalele. Și atunci au inventat așa

Indicații liturgice în titlul psalmilor

În textul hebraic se spune la ps. 91: „un psalm *pentru ziua Sâmbetei*“. Septuaginta și Vulgata spun despre ps. 23 că se cântă în templu în *prima zi după Sabbat*, adică Duminică, iar ps. 47, 93, 92 se cântă a doua zi resp. a 4-a zi și a 6-a zi, adică *Lună, Miercurea și Vinerea*. Psamul 30, spune Vulgata, se cântă *Joia*. Psalmul 29 este o „*cântare pentru consacrarea templului*“, poate și cu prilejul aniversărilor acelei consacrări. Psalmul 28, după inscripțiile din Septuaginta și Vulgata, se cântă *în consumatione tabernaculi*, probabil în ziua din urmă, a 8-a, a serbătorii corturilor. — În sfârșit ps. 119—133, corespunzând catismei 18 din Psaltirea bisericești noastre, au inscripția *șir hamma'alothe = cântec al treptelor*, al suirilor, și probabil se cântau de către peregrinii ce mergeau spre Ierusalim, ori, și mai probabil, acești psalmi îi cântau Leviții, după exiliul babilonic, la serbătoarea corturilor, la serbarea de noapte, pe treptele ce duceau din curtea femeilor în aceea a bărbaților, în templu.

Renunțăm și aci la o continuare, cum și la o amănunțită înșirare și analiză a argumentelor pro și contra interpretării acestor notițe liturgice din titlul psalmilor. Nu ar mai interesa pe cetitori.

Enigma cuvântului Sela

Acest cuvânt se găsește în textul hebraic de 71 ori, în 39 psalmi. În textul însuși, și nu în titlul puși în fruntea psalmilor. Se găsește acest cuvânt și în Septuaginta, care îl traduce cu *diapsalma*. Vulgata l-a omis cu totul. S. Ieronim, în Psaltirea sa iuxta Hebraeos, îl traduce cu *semper* = totdeauna. Tot așa traducătorul Aquilas. Iar Targumul, traducerea aramaică a lui Onkelos, traduce cu *în veci*. De aceea bănuiesc unii exegeți, că vorba aceasta ar putea corespunde

numita *punctațiune a textului* = semne vocale, constătătoare mai ales din puncte, — 1, 2 ori 3, așezate, când alătura, când unul sub altul, când dedesubt, când deasupra, când în mijlocul consonantei vecine, în diferite combinațiuni — pentru a marca cu ele vocala respectivă. — Or, este puțin probabil, ca cetirea corectă a unui text fără de vocale să se fi păstrat nealterată timp de aproape o mie de ani, după ce limba respectivă a ajuns o limbă moartă. Vechile traduceri, ca d. p. Septuaginta, făcută după textul hebraic încă nevocalizat, este dovada cea mai bună a acestei afirmațiuni, întru cât e constatat, că de multe ori Septuaginta au citit textul cu alte vocale, de cât acelea, pe cari le-au fixat ulterior punctatorii evrei.

cuvântului *Amin* ori „în vecii vecilor“ din exclamațiunea dela slujbele noastre bisericești. — Nu se pricepe bine nici ce vrea să spună Septuaginta cu traducerea *diapsalma* (am traduce cu *intermezzo*), cuvânt, pe care nu-l mai găsim airea în Test. Vechiu. — Din faptul că acest cuvânt, *sela*, se găsește quasi la sfârșitul unor strofe, unii exegeți au concludat, că ar putea fi vorba de o indicație pentru separarea strofelor, ori pentru o alternare a corurilor. Și în sfârșit, ceea ce pare mai probabil, acest *sela* ar fi un termen muzical, care s'ar reda în terminologia modernă cu *forte* ori *fortissimo*, indicând că acolo muzica trebuie să intre, să cânte mai cu putere, ori ar putea indica o schimbare a tactului, a ritmului muzicei (un fel de *allegro*!) etc.

În rezumat deci: cuvântul *sela*, cu toate cercetările foarte amănunțite de până azi, rămâne încă o enigmă pentru exegeții și interpreții Psaltirii, enigmă care nu atinge însuși înțelesul psalmilor. Din care pricină și mai ales pentru că și așezarea în sași, locul cuvântului, în textul Psaltirii este adeseori dubiu, unii din traducătorii moderni nici nu-l mai redau, nu-l mai reproduc, în lucrările lor (vezi *Herkenne* o. c.)

Forma poetică a psalmilor

Psaltirea întreagă se înșiră între cărțile poetice resp. didactice ale Vechiului Testament, alături de Cartea lui Iov, de Cărțile lui Solomon etc. După conținut și după forma exterioară ele într-o adevăr se pot numi cărți poetice. De o parte, *conținutul* lor: idei înalte, luate din sfera cea mai ideală, cea religioasă, a preocupărilor sufletului omenesc, avânt al fantaziei, reprezentare plastică. Ca *formă*: o limbă aleasă, armonioasă, uneori arhaică (mai intuitivă uneori!) și chiar o vorbire „legată“ adecă îngrădită, într-o anumită măsură, de ceea ce numim: ritm, metru, strofă etc. Evident, noi, la acest loc nu ne preocupăm de conținutul poetic al psalmilor, ci de *forma* lor exterioară, de forma lor poetică. Nu ne ocupăm nici de conținutul și forma poetică a atâtor altor pasagii din cărțile numite istorice și profetice ale Scripturii V. T. ¹⁾, pentru cari sunt valabile aceleași rezultate, aceleași constatări, ca și la Psaltire. Ne ocupăm aci precis și direct numai de Psaltire.

¹⁾ Vezi o enumerare aproape completă a acestora, făcută de *Kuenen*, la *Euringer*, *Kunstform der althebräischen Poesie*, Münster i. W. Aschen-dorff 1912 pag. 1.

O anumită „vorbire legată“ au constatat în Psaltire încă cei vechi: scriitorii iudei Philo și Iosif Flaviu, apoi Origene, sf. Ieronim, Cyrill din Alexandria, Cozma, și a., căroră li se părea că poezia hebraică e lucrată după modelul poeziei clasice. Ei vorbesc despre hexametri, pentametri, trimetri, cu tot atâtea picioare, despre metrul saphic și alceic etc. În special sf. Ieronim recunoaște în Psaltire și psalmii numiți acrostihici. — Totuși cei vechi nu au ajuns să sistematizeze în chip concludent vre-o teorie proprie asupra formei poetice a Psalmilor.

Paralelismul membrilor

Este meritul unui episcop englez *Robert Lowth*, fost profesor de Poetică la Oxford, care mai întâiu, într-o lucrare a sa, publicată la a. 1753, a recunoscut și a dovedit, că așa numitul *Parallelismus membrorum* constituie legea fundamentală a prosodiei hebraice.

Ce este acest paralelism al membrilor?

Pentru lămurire vom reproduce aci înseși cuvintele lui Lowth (citate la *Euringer* o. c. pag. 26). Iată ce scria el: „*Poëtica sententiarum compositio maximam partem constat in aequalitate ac similitudine quadam sive parallelismo membrorum cuiusque periodi ita, ut in duobus plerumque membris res rebus verbis verba quasi demensa et paria respondeant* ¹⁾).

Sau, cu alte cuvinte: caracteristica principală, ritmul poeziei hebraice stă, în locul prim, într-o simetrie a ideilor: idea dintr-o propoziție, dintr-o sentință, dintr'un stih, se continuă în al doilea stih al versului, fie repetându-se (dar cu alte cuvinte), fie confirmându-se printr'o antiteză, fie amplificându-se ori desvoltându-se sau motivându-se prin cuvintele corespunzătoare ²⁾).

¹⁾ Pe românește: „Compoziția poetică a sentințelor stă mai ales într'o oarecare egalitate sau asemănare sau în paralelismul membrilor (părților) fiecărei propoziții. așa cât de regulă în două membre conceptele și cuvintele sunt oarecum măsurate și își corespund unul altuia“.

²⁾ De aci avem apoi diferite feluri de paralelisme. Așa avem paralelism sinonim ca d. p. în ps. 50, unde ideea implorării milei lui Dumnezeu se repetă, cu alte cuvinte, în stihul al doilea :

Miluește-mă, Dumnezeule, după mare mila ta

Și după mulțimea milelor tale șterge fără de legea mea.

În paralelismul *antitetic* ideea din stihul 2 este în antiteză cu cea din stihul 1, ca d. p. în ps. 19:

Studiul și concluzile lui Lowth sunt recunoscute astăzi ca unele cari au deschis drumul și au pus temelia învățaturii referitoare la prozodia V. T., și astfel capitolul acesta despre paralelismul membrilor sau sentințelor, cu diferitele lui categorii, este și rămâne necontestat una din columnele fixe ale înțelegerii poeziei psalmilor. Și în măsură însemnată, și a exegezei și a criticei textului psalmilor.

De aceea trebuie laudate traducerile moderne, cari re-dau psalmii și peste tot părțile poetice ale S. Scripturi în așa fel, încât acest paralelism să apară evidențiat, tipărind stihurile în șire deosebite. Așa a făcut și editorul noului Orogion de la Blaj, precum și Contesa Calomira de Cimara, în tălmăcirea făcută după textul evreesc, a Psaltirii lui David ¹⁾,

Totuși, paralelismul sentințelor sau al membrilor singur nu rezolvă deplin și definitiv problema poeziei hebraice.

Deja așa numitul paralelism sintetic se apropie foarte mult de ceea ce numim *proză*. Sunt apoi întru adevăr în psalmi

Unii în căruțe și în cai (se încred)

Iară noi întru numele Domnului vom cere ajutor.

Ori, tot acolo :

Aceia s'au poticnit și au căzut

Iară noi ne-am sculat și am stat drepti.

Se găsește acest fel de paralelism mai ales în C. Pildelor lui Solomon.

În sfârșit mai avem și paralelismul numit *sintetic*, când ideea din stihul prim este dezvoltată în continuare în stihul 2. Ca d. p. în ps. 108:

Zis-a Domnul Domnului meu: șezi deadreapta mea

Până ce voi pune pe dușmanii tăi așternut picioarelor tale.

Modernii mai adaugă și paralelismul *climactic*, sau un *ritm treptat*, unde stihul prim socotit singur nu este complet, și stihul al 2-lea reia cuvinte dintr'însul și completează astfel ideea. Ca d. p. în ps. 29:

Glasul Domnului celui ce sfarmă cedrii:

Zdrobește Domnul cedrii Libanului

¹⁾ E locul să fac aci o mică rectificare. Când am început adevăratele Prolegomene, vorbind despre lucrarea contesei de Cimara, întemeiat pe anumite aparențe ale cărții și tălmăcirii sale, bănuiam că numita tălmăcitoare „ar fi ea înșasi din neamul lui Avraam“. M'am înșelat! Un foarte distins cetitor — chiar vechiu colaborator al C. C. — Dl. Mariu Teodorian-Carada, cu competența-i cunoscută, și ca unul care a cunoscut pe aceasta doamnă încă prin anul 1893 și-și amintește, că i-a dat atunci niște timbre cu leul și zimbrul, emise imediat după unirea Principatelor la 1859 — îmi comunică, într-o scrisoare, întreaga genealogie a contesei de Cimara, din care rețin aci, că avem de a face cu o creștină — get-beget, cum se spune. Fac cu plăcere aceasta rectificare, mulțumind Dnului M. T. Carada pentru prețioasa informațiune.

atâtea versuri, unde nu găsim nici o urmă de paralelism. Incât chiar acest termin de paralelism *sintetic* pare că e inventat, pentru a ascunde o oarecare perplexitate în privința acelor versuri. — De un alt criteriu al poeziei, al formei poetice, pe care îl întâlnim în poezia modernă și care este *rima*, adică consonanța ultimelor silabe ale versurilor sau stihurilor, nu putem vorbi în poezia hebraică. Rimă în poezia hebraică nu există, decât incidental. — Poate atunci putem vorbi de un alt criteriu caracteristic al poeziei, și anume de ceea ce numim de obicei *metru*? — Vom încerca deci să examinăm și aceasta problemă, pe care o numim

Metrica psalmilor

Vechii Greci și Romani *măsurau* silabele dintr'un cuvânt, dintr'o poezie, după timpul necesar la pronunțarea lor, și așa avem acolo *silabe* lungi și *silabe scurte*. — Limbile moderne cântăresc însă silabele după accentul lor. Prin urmare vom avea silabe *tonice* și *atonice*, accentuate ori neaccentuate, înăuntrul unui vers. Fiind vorba deci de metrica psalmilor hebraici, ne întrebăm: care este măsura, unitatea ritmică a membrilor paralele ale unui vers? Avem de a face cu un număr anumit de silabe *lungi* ori *scurte*, avem de a face cu *accentul* cuvântului ori doar cu un anumit număr de silabe, *fără considerare* la lungimea ori scurtimea lor? Chestiunea a preocupat și pe cei vechi. Ea preocupă însă lumea specialiștilor biblici mai ales în ultimele două veacuri, și cu deosebire în ultimele decenii ¹⁾.

S. Ieronim își închipuia, că poezia hebraică ar fi *asemenea* cu poezia vechilor Greci și Romani. El vorbește de hexametri, pentametri și tetrametri, de iambi, spondei și dactili, de versuri sapphice etc. — Alții, ca *Bickell*, (fost profesor la Viena și Innsbruck † 1906), *Gietmann* etc. credeau, că metrica hebraică se bazează simplaminte pe *numărul silabelor*, *fără considerare* la cantitatea lor, la o alternare regulată de silabe intonate ori neintonate dintr'un vers, *fără considerare* la identitatea accentului metric și gramatic ori la concadența stihurilor cu sensul unei propoziții (*Sinnesabschnitt*). Teoria ceasta pare astăzi abandonată ²⁾.

¹⁾ *Euringer* în lucrarea sa citată rezumă amănunțit toate teoriile și sistemele propuse în cursul timpului asupra acestei probleme.

²⁾ În orice caz este meritul lui *Bickell*, că prin lucrarea sa a dat un mare impuls, și în lumea învățaților catolici, cercetărilor asupra metricei

Mai aproape de adevăr și de realitate pare a fi părerea acelor, cari caută în poezia hebraică un *ritm al accentului*, în sensul că un anumit număr de silabe accentuate, alter-nând cu un număr variabil de silabe neaccentuate, prin re-pețirea și cadența lor din singuraticile stihuri, produc acest ritm al poeziei hebraice. Principalul par a fi silabele accen-tuate, ca unele cari reclamă și o înălțare a glasului, *arsis*, a vocii, și printre cari se strecoară, cu oarecare libertate și variație, și un număr indefinit de silabe neaccentuate. Fi-rește, cercetătorii specialiști nu cad de acord asupra unei scheme unice, care s'ar putea aplica acestui sistem ritmic din poezia psalmilor. Aproape fiecare autor are sistemul său, schema sa ¹⁾).

Tocmai varietatea aceasta a opiniilor și sistemelor do-vedește că cheștiunea metricei hebraice este încă departe de a fi rezolvată definitiv. Fiecare autor trebuie să recurgă la prea multe artificii, la inconsecvențe cu sine însuși, să constate mereu iregularități și anomalii în text etc., pentru a-și justifica teoria ori sistemul său. Nu fără de oarecare ironie des amintitul *Euringer* concludde astfel (la pag. 63):

„Descifrarea așa de complicatelor inscripții cuneiforme nu a costat nici $\frac{1}{10}$ parte din atâta osteneală și nu a recla-mat atâta acribie (*Scharfsinn*) — câtă s'a cheltuit cu acea-sta problemă a metricei hebraice. Și totuși unicul rezultat palpabil este „*teoria resignațiunii*“ a celor mai noui scriitori (*König*, *Rothstein* etc): Nu există un metru, ci numai un ritm „flotant“ (ein „*schwebender*“ *Rhythmus*). De aceea, în sta-diul de astăzi al cercetărilor, singura concluzie corectă pare a fi, că Evreii au fost pe calea spre un ritm curat, și poate și spre un metru oarecare, dar s'au oprit la calea jumătate și nu au ajuns mai departe, decât până la un ritm al ideilor incomplet dezvoltat (*Paralelismul și versul Qina*)“.

Cât pentru perspectivele de rezolvare din viitor a

hebraice, și că sistemul său, modificat în parte de *Gietmann S. I.* elevul său, a fost susținut parțial de către o samă de bibliciști erudiți, ca d. p. de *Lamy*, *Vigouroux*, *Gutberlet*, *Knabenbauer S. I.*, *Raffl*, *Flament* etc.

¹⁾ Vezi d. p. *Zorell*, *Psalterium ex hebraeo graeco-latinum*, Romae, Pont. Inst. Biblicum 1928 pag. XVI ori *N. Schögl*, *Die Psalmen*, Wien-Leipzig, Orion Verlag 1915, pag. IX—XVI precum și la *Euringer*, o c. pag. 47—61. — S'ar părea totuși că dominează distihurile de câte 3 silabe accentuate, amestecate însă foarte des cu distihuri de câte 3 + 4, de 4 + 3, de 4 4 și chiar de câte 3 + 2 ori 4 + 2 silabe accentuate.

acestei probleme, *Euringer* socotește că poate încă nu au fost epuizate toate posibilitățile ¹⁾).

Învățații vor continua să se preocupe de problemă și cine știe, dacă până la urmă nu se va putea găsi o rezolvare definitivă și a acestei probleme.

După acestea și în legătură tot cu forma artistică a psalmilor, urmează să vorbim ceva și despre

Strofica psalmilor

„Câteva cuvinte accentuate, mai adeseori trei, se grupează pentru a ne da un *stih*; mai multe stihuri, de obicei 2, uneori 3, se unesc pentru a forma un *vers*. La rândul lor, mai multe versuri se intrunesc, pentru a forma o *strofă*“. Așa definește *I. Calés* (o. c. p. 36) originea și înfățișarea exterioară a strofei ²⁾).

Putem oare vorbi de strofe în poezia hebraică? Și peste tot ce importanță poate avea cercetarea acestei probleme?

Întâiu de toate este cert, că înșiși autorii unora dintre psalmi, în chip conștient, au grupat laolaltă într'un complex un anumit număr de versuri, variabil dela psalm la psalm, la sfârșitul cărora au adaus câte un *refren*, adică un alt vers, care urmează să se repete întocmai după un număr identic de versuri, din aceeași cântare, din același psalm.

Evident, că acel număr determinat de versuri, cari încheie cu un refren, exprimă și reprezintă, de regulă (*nu totdeauna!*) și o unitate de gândire, o idee principală, resp. mai

¹⁾ „Poate întrebarea se pune într'o formă ori terminologie prea occidentală“. „Se știe, continua *Euringer*, că melodiile arabe se pot scrie numai aproximativ, cu sistemul nostru de note muzicale și că muzica arabă sună straniu de moale pentru urechea omului din Occident. Arabii fac muziciei apusene imputarea, că li lipsesc diferite tonuri; pentru că muzica arabă cunoaște și treimi de tonuri (*Dritteltöne*). Și atunci poate e cazul analog, la aceasta soră a muzicii, care este metrica? Trebuie să se admită poate, în loc de împărțirea în silabe accentuate și neaccentuate, în loc de *arsis* și *thesis*, (ridicarea și căderea glasului), și o a treia categorie a accentului ritmic? Un rol principal ori cel puțin o menire regulatoare ar putea oare să aibă acel *Schwa* hebraic care este astăzi la autorii metrici când cenușotca din poveste, când fata la toate (*Mädchen für alles*)“. Vezi: *Euringer* o. c. p. 64.

²⁾ *Strofi* se numea la Greci evoluția corului dela stânga la dreapta pe scenă și prin urmare și *aria*, cântarea, pe care o cânta corul în vramea asta. În acest ultim sens strofei îi corespundea *antistrofi* = cântarea ce se cânta la reîntoarcerea în locul de unde plecase corul pentru a cânta strofa. Cfr. *Calés* o. c. pag. 36.

multe momente ale aceleiași idei principale, exprimate în versurile strofei.

O urmărire amănunțită a chestiunii prin labirintul de păreri exprimate de specialiști duce iarăși la concluzia, că poeții psalmilor au utilizat structura strofică, fără a fi însă mai riguroși și mai consecvenți, decât în chestiunea metrului.

Și atunci concluzia noastră practică — care singură poate interesa pe viitorii traducători, tălmăcitori și editori ai Psaltirii românești, cari vor trebui să dea și psalmilor noștri o așezare în strofe — este că la aceasta așezare trebuie să se aibă în vedere mai pre sus de toate *senzul*: versurile psalmului trebuie grupate în strofe după *conținutul* de idei și după mersul de idei al psalmului. Nu după vre-o regulă fixată înainte, ca d. p. după numărul versurilor etc.

Firește, că se pot, chiar *trebuie*, utilizate *cu prudență* și oarecari indicii esteriore, cari ajută la puțința de recunoaștere a strofelor. Ca d. p. *refrenul* (ps. 56, 45, 41, 42 etc.) apoi enigmaticul *sela*, precum și anumite *repețiri de idei ori de cuvinte*,¹⁾ precum în o mică măsură și acel *parallelism al strofelor*, de care vorbeam la începutul acestor Prolegomene.

Mai remarcăm aci, că stofele psalmilor nu au un număr fix de șire. Sunt strofe de câte 2—12 șire ori chiar și mai multe.

Chiar în cadrul unui singur psalm lungimea singuraticelor strofe poate să varieze. Uneori toate strofele sunt egale, adică au acelaș număr de stihuri, alte ori sunt egale numai *anumite* strofe, d. p. prima și ultima, a treia și penultima. Peste tot însă găsim totuși o simetrie oarecare. Adeseori la începutul ori la sfârșitul psalmului se găsesc strofe cari diferă de compoziția celorlalte, constituind un fel de *prolog* resp. *epilog* al respectivului psalm. — Ca regulă ori ca normă generală, pentru fixarea lungimei strofelor, cum spuneam mai înainte, rămâne mai ales *sensul, ideea*: unde se *gată* o idee principală, acolo se *termină* o strofă. Ca d. p. acolo unde se trece dela solilocviul poetului la agrăirea altei persoane, dela cuvintele unui vorbitor la cuvintele altuia, și alte asemenea. — Evident deci că având de a face, de cele mai de multe ori, cu aprecieri și considerațiuni subiective, nu se pot găsi

¹⁾ O categorisire a acestor repețiri în *inclusio*, *responsio* și *concatenatio* are de autor pe profesorul David Heinrich Müller la sfârșitul secolului 19, — Amănunte vezi la Euringer o. c. p. 68-78,

ori formula reguli ori norme *speciale*, pentru a fixa lungimile strofelor, în afară doar de acelea indicii aproximative, ca d. p. refrenul etc. de cari amintisem mai sus.

În legătură cu strofica psalmilor, mai avem ceva de spus cu privire la psalmii numiți alfabetici sau

Psalmii acrostihici

E vorba de psalmul 9 (9 și 10, în numerotarea hebraică), precum și de ps. 36 și 118. — La Ps. 9 fiecare pereche de versuri pare că a voit să înceapă cu câte o literă a alfabetului hebraic, pe rând, dela *a* (aleph) până la ultima literă *t* (thaw) a aceluia. Schema aceasta nu apare în tot locul cu regularitate, probabil și fiindcă, mai ales în ps. 9, se pot vedea o mulțime de alterări ale textului original. — Iar în psalmul 118 câte 8 versuri încep tot cu aceeași literă, începând dela aleph până în capet. — Mai sunt și alți psalmi, ca d. p. ps. 24, 32, 144, etc., unde fiecare din cele 22 versuri ale psalmului începe cu câte o literă în ordinea lor din alfabetul hebraic.

În orice caz, dar și aci numai cu oarecare bunăvoință, am putea socoti ca strofe separate grupele de versuri aranjate după literele alfabetului hebraic abia la ps. 9, 36 și 118. — Încolo alfabetismul nu apare a avea în chip necesar vreo legătură cu strofica, deși uneori ne poate ajuta la determinarea sau detărmurirea strofelor. — Forma aceasta alfabetică apare mai degrabă ca ceva *artificial*, ceea ce se resimte uneori în lipsa de avânt poetic, care este jertfit de dragul formei. Totuși se verifică și aici legea, că nu există regulă fără de excepții. Plângerile lui Ieremie d. p. deși sunt alfabetice aranjate, sunt totuși pline de avânt și de un lirism neîntrecut.

Și acum, fiindcă ne-am apropiat de sfârșitul rezumatului nostru asupra diferitelor aspecte ale formei poetice a psalmilor, ne gândim că vre-unul dintre cititori ne-ar putea formula următoarea întrebare:

ce rost au toate acestea chestiuni

despre paralelism, despre metru, despre strofele psalmilor, etc. discutate până aci de noi? — Răspunsul nostru este simplu. Întâiu de toate: curiozitatea științifică și chiar simpla plăcere de a cunoaște mai de aproape o operă de artă, cum

sunt psalmii. În locul al doilea, e vorba și de un interes *practic* concret: cercetarea aceasta ne ușurează interpretarea înșasi a psalmilor, ne ajută, în mare măsură, și la încercările de reconstituire a formei originale, a textului original al psalmilor, precum și ca să recunoaștem mai ușor și să apreciem frumseța artistică de care dau dovadă psalmii.

Am văzut adecă, cum în poezia hebraică o idee se exprimă prin acele 2 arareori 3 membre ale paralelismului. Iar o strofă cuprinde mai multe versuri, cari desvoltă aceeaș idee și o separă de versurile strofei următoare. Or, dacă ne gândim la edițiile și traduceriile celor vechi, vedem că ele redau textul psalmilor fără de a-l separa, nici măcar în versuri potrivite pe măsura unui ritm oarecare, cu atât mai puțin separându-l în așa zise strofe. Și astfel, mintea cetitorului, dela versul prim până la cel din urmă al unui psalm, nu are unde să se oprească cât de puțin, și nici nu-și poate da ușor sama *când* se termină o idee, și *când* începe alta. Iată de ce la alte neamuri și în alte limbi moderne s'a încercat traducerea și redarea psalmilor în stihuri, versuri și strofe. — Și iată de ce am crezut și noi binevenit, ca să dăm și noi în aceste Prolegomene oarecari noțiuni asupra acestei probleme¹⁾.

VICTOR MACAVEIU

¹⁾ Măcar la acest loc, în legătură cu forma artistică a Psalmilor, vom adăuga ceva și despre *valoarea internă estetică a psalmilor*.

Aceasta valoare artistică este foarte variată. »Harul inspirațiunii nu a desăvârșit în chip necesar predispozițiile, talentele naturale ale individului, în așa măsură în cât fiecare psalmist să devină un poet »din mila lui Dumnezeu«. Așa concludă d. p. *Herkenne* (o. c. pag. 39).

Sunt psalmi destul de *seci*, cu fraze stereotipice și imprumuturi de vorbe și idei din cântece mai vechi. — Sunt așa numiții psalmi sapiențiali și psalmii acrostihici, în cari tendința și schema externă fixată a împiedecat avântul și a dus în chip necesar la repetiri anoste etc. — *Sunt însă* și psalmi plini de viață, de dramatism. Ca d. p. ps. 2 și 113. *Admirabilă* e aceea repetire a cuvântului: *Glasul Domnului*, zugrăvind tunetele ce se repetă într'o furtună, din ps. 28. *Minunată* este și zugrăvirea cutărei catastrofe de ordin teluric și atmosferic din ps. 17 st. 8 și urm. *Plin de icoane* este ps. 118; numeroase sunt *personificările lucrurilor* din natură, în diverși psalmi: munții saltează ca berbecii și ca micii oilor, marea fuge, Iordanul se întoarce înapoi (ps. 113) riurile bat în pălmi, marea saltează (p. 97). Frumoasă e comparația: omul cu iarba, zilele lui cu floarea câmpului (ps. 102), ca umbra când se pleacă (ps. 108) etc.

La toate acestea se adăuge în atâția psalmi *căldura și entuziasmul*, cu care este invocat Iehova, ori *intimitatea* cu care psalmistul își revareă sentimentele sufletului său față de Stăpânul neamului său etc.

FILOZOFIA CREȘTINĂ

II.

Existența filozofiei creștine

Scriitorii bisericești și teologii, ori de câte ori au dovedit un adevăr, au împrumutat dovezile din domeniul din care făcea parte adevărul din chestiune. Dacă era adevăr de credință, dovada era scoasă din revelație; dacă era adevăr natural, nu se dovedea cu argumente supranaturale. Totdeauna au știut până unde se extind frontierele credinței și ale rațiunii, distingându-le, fără a le opune. Din contră, s'au silit să scoată în evidență corelația între ele și întregirea lor reciprocă. Marii cugetători creștini fac filozofie atunci când în cercetările lor sunt conduși numai de rațiune, bazați pe dovezi naturale, și fac teologie când sunt călăuziți de lumina credinței revelate. Amândouă aceste forme de cunoaștere sunt ținute în pânza mălastră a gândirii lor; când una, când alta, servesc ca element de beteață. „Când S. Toma de Aquino face filozofie, ea este pentru el, o înțelepciune naturală, opera rațiunii naturale, *perfectum opus rationis*, care se construiește în lumina intelectului și a principiilor sale, nu în aceea a credinței. — Cunoștința sa este într'adevăr naturală, filozofia sa, chiar dacă se constituie ca și creștină, este adevărată filozofie“. (G. 37).

Înțelepciunea creștină este cuprinsă în operele acelor cugetători, cari și-au ținut în permanență ațintită privirea minții lor atât spre realitățile imanente ale naturii, scrutându-le, analizându-le și sintetizându-le, cât și asupra realităților transcendente ale descoperirii, cari erau cu atât mai nespuse, cu cât erau fundamentate și de concluziile speculațiunilor pur raționale. Cugetătorii creștini n'au lipsit din nici o epocă, începând cu însuși *Intemeietorul Creștinismului*, în adâncimile ideologiei cărui se pot scobori toți aceia cari se numesc filozofi, pentru că găsesc probleme filozofice, nu numai puse — cum de obicei se face — ci soluționate atât de perfect, încât mintea lor, oricât se opintește, nu poate spune un cuvânt mai mult decât ce s'a zis mai de mult de Hristos. Modul unic în care Hristos Domnul intuiește problemele vitale, dovedește că e Domn și peste cugetarea cea mai înaltă. Deși Isus Hristos o spune

răspicat că misiunea lui nu este ca să facă cursuri de filozofie, crepând firul de păr în patru, ci ca oamenii „viață să aibă și mai multă să aibă“.

Ucenicul său iubit, s. *Ioan*, prin scrierile lui dovedește că din dragostea cea mare pentru El, iubea și filozofia, pe aripile căreia îi plăcea să se ridice și să ridice și pe alții, la Dumnezeu. La Evanghelia sa s'au oprit mulți filozofi, pentru că au văzut pentru prima oară scoasă în lumină filozofia creștină. Noțiunile au sens adânc; sunt așezate în construcții simetrice; idelle lui înălțuesc simultan realitatea istorică și realitatea vecinică, absolutul, sub învelișul relativului și a efemerului: „Intru început a fost Cuvântul..“

Apostolul Neamurilor în scrisorile sale, — spre a fi mai convingător și mai cu seamă când are auditori pe filozofii di Areopagul Atenei, sau când se adresează celor cari nu știau de revelație (către Romani) — de câte ori nu recurge la înțelepciunea rațiunii naturale, care pentru el nu e credință, nici revelație, ci intuiție, evidență, sens comun și experiență individuală ori colectivă. El aduce în scrisorile sale reflexe din înțelepciunea firească, care a însoțit pururea pe oameni: așa încât citind unele din scrisorile lui, observi cum se mlădie sub verbul peniței sale filozofia păgână, devenind în chip esențial creștină. Nu este problemă filozofică, care să nu fie atinsă de S. Pavel, bineînțeles în mod tangențial, arătând că rațiunea divină din revelație este soră cu rațiunea naturală, titlul de mândrie al oamenilor.

Filozofia creștină a fost cultivată de neîntrerupta serie a acelor bărbați cari, ieșiți decurând din păgânism, numai cu ajutorul rațiunii naturale — comună și păgânilor — au putut apăra creștinismul de atacurile filozofiei păgâne. Sunt *apologeții* primelor veacuri: Iustin Filozoful, Atenagora, Tertulian, Clemente Alexandrinul, Minucius, Lactantius etc.

Marii Părinți ai Răsăritului și Apusului au pus multă stăruință în cultivarea filozofiei creștine. Operele s. *Augustin* sunt socotite și azi ca temelii nezdruccinate în cercetările filozofiei moderne. Concluziile la cari a ajuns el pe terenul speculațiilor metafizice, sunt repetate de atunci încoace chiar de acela cari neagă existența unei filozofii creștine și cari sunt mult mai ambițioși decât să recunoască la s. Augustin paternitatea ideilor cari îi fac nemuritori. (Cogito, ergo sum, al lui Descartes, își are rădăcinile în cugetarea S. Augustin!).

A ne opri la fiecare cugetător creștin spre a arăta că filozofia creștină nu numai că există, dar își are chiar istoria sa, ar fi peste putință, dat fiind marele lor număr, varietatea problemelor desbătute și eternizate în mii de volume. — Totuși trebuie să ne oprim un

moment la veacul XII și XIII, când filozofia creștină este cultivată, dezvoltată și turnată în sistem, de geniul unor somități ca s. *Anselm*, *Petrus Lombardus*, *Alexandru de Hales*, s. *Albert cel mare* și atinge culmi nebănuite în *S. Toma de Aquino*, în fața *Summelor* cărui înțelepciunea omenească de peste veacuri s'a plecat cu smerenie și cu admirație. În operele celui mai sfânt dintre savanți și a celui mai filozof dintre sfinți", (*Barbedette*: Histoire de la Philosophie. Paris. 1933. Pag. 291), se găsește cristalizată după cea mai perfectă geometrie pământească, toată filozofia rațiunii naturale. Și tot aceste opere cuprind în cadrul divin, toată filozofia supranaturală a revelației. Cu siguranță, că la compunerea lor au colaborat cele două lumini de cunoaștere: rațiunea și revelația. Chiar de aceea nicăiri poate nu și-au dat mâna așa de prietenește înțelepciunea pământului cu a cerului, ca în scrierile lui.

Lanțul celor îndrăgiți de gândirea creștină se continuă până în zilele noastre. Mulți cugetători moderni, după rătăcirii mari prin hățișurile întunecate și fără poteci ale filozofiei oficiale laice, s'au întors din nou spre s. Toma și sistemul lui. Cugetarea tomistă aplicată problemelor actuale și rezultatele științifice integrate în filozofia tomistă, a dat naștere unei viguroase eflorescențe filozofice, numite *neotomism*, a cărei reprezentanți sunt în fruntea întregii mișcări filozofice moderne.

Chiar și după această foarte sumară schiță, este de prisos a se mai pune întrebarea: Există filozofia creștină? Această filozofie, nu numai că există, fiindcă un lucru poate exista pur și simplu și poate exista în așa mod încât prin existența sa să producă mișcare, orientare și viață; mișcare și curente de idei, concepții, sisteme și metode; orientare și lumină în haosul zilelor de azi; și viață, acolo, unde o filozofie materialistă și ateistă a adus moartea oricărei filozofii demne de acest nume. În acest chip există azi filozofia creștină.

Filozofia creștină, teologia și filozofia laică

Faptul, că filozofia creștină ajunge la unele concluzii la cari ajunge și teologia, a ispitit pe mulți să susțină că ele s'ar confunda. E adevărat că filozofia are un tratat care poartă numele de teologie naturală, care vorbește despre Dumnezeu în felul teologiei revelate. Însă aceasta nu dă drept nimănui la concluzia, că una ar fi cealaltă. Teologia naturală, care formează în mod esențial filozofia creștină, se deosebește totuși de teologia revelată, precum se deosebește natura de supranatură, rațiunea pur umană de rațiunea informată de credință. Teologia naturală este rezultatul activității raționale, pe când teologia propriu zisă este din revelație. Motivul accepțiunii adevărilor teologiei naturale este autoritatea rațiunii omenești, pe

când motivul de credibilitate al adevărilor revelate este autoritatea lui Dumnezeu. Una e filozofie naturală, alta e filozofie supranaturală.

După Enciclica „*Aeterni Patris*” din 1879 a marelui Papă Leo XIII (asupra filozofiei creștine): „Filozofia și teologia sunt două științe în mod formal distincte, atât în principii cât și în obiectul lor. — Ceeace zicem despre Dumnezeu, este filozofie sau teologie, fundată pe rațiune sau credință. În mod formal o filozofie nu poate fi decât filozofie și de loc teologie; însă de aci nu urmează că ea (filozofia) nu poate fi creștină”. Intre ele nu există deosebire, nici mai mare, nici mai mică decât între rațiunea umană și rațiunea divină, natură și supranatură. Când însă zicem natură să înțelegem starea de azi a naturii: coruptă, vindecabilă și vindecată prin grația lui Hristos. Cu alte cuvinte: activitatea naturii căzute, care cearcă să se ridice cu aripi proprii spre Dumnezeu și, deși uneori cu greșală dar totuși capabilă de a săvârși această muncă. În natura aceasta vedem apoi capacitatea mult augmentată prin harul lui Hristos, care a ascuțit și îmbogățit facultățile naturale ale cugetării umane. — Prin supranatură înțelegem lumea harului și viața intimă a s. Treimi, în care mintea naturală nu poate pătrunde.

Filozofia și teologia acționează în domenii distincte: al naturii și supranaturii, a imanentului și transcendentului. Natura ca obiect al minții este vizibilă intelectului omenesc; supranatura e vizibilă numai întrucât s'a amestecat în natură, restaurându-o și elevând-o. Supranatura, domeniu eminamente teologic, este cercetată cu succes de ochiul credinței.

Raportul între filozofie și teologie, în cursul vremii a fost socotit în chipuri deosebite. Atitudinile în cari au fost puse cele două științe se pot reduce la două, deopotrivă de extremiste: extrema stângă, consideră filozofia și organul ei, rațiunea, în cea mai ireductibilă opoziție față de teologie și revelație; natura și supranatura sunt antinomice și se anihilează reciproc. De această părere este la noi dl *M. Florian* care în „*Antinomiile Credinței*” (Revista de Filozofie Nr. 3—1936), atingând această problemă, socotește nu numai ca imposibil un raport prietenesc între filozofie și religie-revelație, dar susține ceva mai mult, și anume că: Contradicția dintre religie și filozofie este în realitate „o antinomie chiar în-lăuntrul credinței”. Mărturisim că e chestie de sensul ce se atribue celor doi termeni: natură și supranatură. Creștinismul nu vede contradicție în-lăuntrul credinței care ar face imposibil raportul cu filozofia „Natură și supranatură, rațiune și credință, adevăr rațional și adevăr revelat — două lumi deosebite și totuși nouă lumi cari

se interpenetrează, se străbat" — „Natura și rațiunea sunt scufundate de tot în lumea supranaturală — în păcat și în lumea harului". (Schütz, o. c. 88). Nu trebuie să se uite că *supranaturalul* nu e *contra* natural ci *supra*-natural, în care natura rămâne ca temelie și bază în care se altoiește mlădița nobilă a harului. Dealtfel, această chestie s'a rezolvat odată pentru totdeauna prin unirea naturii cu supranatura în persoana lui Isus-Hristos. Antinomia: immanent-transcendent, om și Dumnezeu, în creștinism e inexistentă. Precum e inexistentă vrăjmășia între credință și filozofie. În jurul posibilității unui lucru care există, nu mai poate fi discuție.

Nu acesta este raportul între filozofie și teologie. Dar nu e nici acela care vrea să reducă filozofia la teologie, făcând din ea o simplă anexă a revelației. E cert că domeniul filozofiei creștine concade cu al teologiei naturale, dar al confunda cu domeniul teologiei supranaturale este deasemenea o greșală de evitat.

Rămânem, prin urmare, la raportul exprimat în termeni aleși de *Leo XIII*: „Cei ce adaug studiului filozofiei supunerea la credința creștină, sunt cei ce filozofează mai bine cu puțință, fiindcă splendoarea adevărilor divine, primită de suflet, ajută însuși intelectul, căruia nu numai că nu-i reține nimic, ci îi adaugă multă noblețe, pătrundere și tărie". Cele mai nobile îndeletniciri omenești au stat și pot sta și azi împreună, influențându-se, ajutându-se, dovedindu-se și întregindu-se reciproc. Revelația, prin origine, mijloc și principii, fiind mai nobilă, prezentând mai mare motiv de certitudine, evident, trebuie să fie suverană; dar nu se poate dispensa de serviciile pe cari i-le face filozofia, deschizând calea credinței. Vere tota philosophia ad cognitionem divinorum ordinetur — credința încă și-a exercitat influența asupra filozofiei; în acest chip s'au ajutat reciproc. Sunt două căi de cercetare: una ascendentă, alta descendentă; prin una omul chinuit de problema existenței, cauzelor ultime, și scopului, vrea să ajungă la formarea unei bune concepții despre toate acestea, aducând în raza minții sale lumea, sufletul și pe Creator. Din efect la cauză, dela neființă la existență, dela materie la spirit, ca pe tot atâtea trepte, se înalță, până ce ajunge la sanctuarul Celui Preaînalt. Aci este întâmpinată rațiunea de nobila servitoare a lui Dumnezeu — de revelație, care-i ajută să pătrundă și la cele nevăzute ale lui Dumnezeu". Revelația coboară dela Dumnezeu până la omul cel mai simplu, care n'are nici vreme și nici capacitatea de a se înalța în albastrimile de cristal ale cerului. Fără de credință — numai cu filozofia — puțini au putut cunoaște pe Dumnezeu; prin credință însă, toți pot cunoaște și mai mult decât existența lui Dumnezeu. Fără filozofie, omul se poate mântui: fără credință însă, nu. De aci nu urmează că filozofia e nefolo-

sitoare; din contră, filozofia trebuie să pună bune temelii naturale, ca pe ele harul lui Hristos să edifice templul Spiritului Sfânt.

Atât filozofia creștină cât și teologia, deși în mod formal deosebite, totuși au ca scop final amândouă pe Dumnezeu — ca toate îndeletnicirile omenești. Amândouă sunt în serviciul lui. De aci urmează, că filozofia, pentru filozofie și teologia, pentru teologie, în concepția creștină n'au loc, ci toate pentru Dumnezeu și mai mare lui mărire.

De așa ceva însă nici nu vrea să audă așa numita filozofie „pură”, adică aceea care nici în principii, nici în concluzii, nu poate și nu-i iertat să aibe un punct de vedere comun cu creștinismul, din următoarele motive:

1. Pentrucă înseși principiile din care pleacă sunt opuse punctului de vedere creștin. La baza sistemului se găsește, ca o formă categorică a rațiunii, „imposibilitatea” de a ajunge dela efecte intermediare la o cauză finală, spirituală, personală. Se decretează această „imposibilitate”, fiindcă această filozofie nu se ocupă cu ultimele cauze ale lucrurilor. Decât: dacă te oprești în drum e cu puțință, ba chiar necesar, să nu ajungi la țel.

2. Filozofia laică nu poate ajunge la o împăcare cu filozofia creștină și cu revelația, fiindcă prin aceasta și-ar pierde tocmai acea calitate care o face să fie „pură”. Diferența sa specifică este doar laicismul.

3. Acceptând, chiar numai în principiu, filozofia laică, revelația, ar însemna să admită posibilitatea misterilor și a minunilor. Fapt, prin care filozofia și-ar pierde calitatea la care autorii țin foarte mult: de a se opune cu îndârjire ordinii supranaturale.

Astfel fiind situația, ea nu poate primi în nici un chip creștinismul. Ba, spre a rămâne „științifică, rațională” și „serioasă” trebuie să fie adversar de temut pentru religie. Prin urmare, notele cari disting această filozofie de cea creștină, sunt opuse în cel mai înalt grad. Una recunoaște puțința restaurării naturii omenești prin grație și prin urmare, o ordine supranaturală, alta, nu; una, uzând în mod liber de facultatea rațională, ajunge la cunoașterea existenței unor realități de ordin spiritual, cealaltă nu. Filozofia creștină nu se simtă ofensată — din contră — atunci când ajunge la adevăruri identice cu cele revelate. „Va fi greu să credem că ceea ce face ca o filozofie să fie adevărată, o împiedecă să fie adevărata filozofie. Doar natura se pierde păgânizându-se, precum încreștinându-se natura se salvează”. (G. 141). Cu un cuvânt: Până în veacul al XVIII, condiția sine qua non a activității intelectuale, ca să se poată numi filozofie, era atitudinea *contrară religiei*. De atunci încoace, acest raport războinic s'a mai îndulcit puțin. Astăzi, minimul ce i-se pre-

tinde filozofiei, pentruca să-și justifice numele — este atitudinea ei *afară* de orice religie revelată. Aci însă nu poate ajunge decât încetând de a fi adevărată filozofie. Pentrucă „în realitate nu există *„filozofie pură“* care fie din origine, fie din facultate, ori din efecte, să poată exclude acțiunea supranaturală a credinței. Precum nu există nici *„teologie pură“* adevărată de aceea care se hrănește exclusiv din revelație și credință, eliminând orice cunoaștere filozofică, după cum a crezut așa numita teologie dialectică germană. Ceeace înseamnă, că e imposibil a curăți în așa chip raportul între cunoașterea filozofului și a credinciosului, încât să li se poată designa flecărela teren închis, cu etaje și pereți absolut izolatori“ (*Schütz*, 89).

* * *

Ideile sistematizate în concepții referitoare la cele mai temeinice probleme, formează dinamismul oricărei activități omenești. Acțiunea a fost pe drept definită ca o prelungire a ideii, ca un fir cu un capăt ideal, care însă dela un anumit loc devine consistent, realitate palpabilă. Acțiunea se identifică cu concepția. După cum va fi concepția, așa va fi fapta: cum gândești așa trăești. Acestei constatări i-s'ar putea aduce obiecția, că omul în realitate acționează de foarte multe ori contrar convingerii ce o are: Video meliora, deteriora sequor — oamenii sunt hrăniți de cele mai frumoase idealuri, cari nu devin realități niciodată, așa încât de fapt omul nu lucrează din convingere, ci târît de împrejurări și dispoziții momentane.

Obiecția însă își pierde puterea dacă ne aducem aminte că acțiunea în opoziție cu convingerea, dovedește: ori o convingere slabă, care n'a avut în stăpânire facultățile motrice niciodată; ori că există o convingere, dar care e deja schimbată prin influența acțiunilor opuse și care, în acest caz e conformă cu acțiunea. Fiindcă „dacă nu trăiești precum gândești, vei sfârși prin a gândi precum trăiești“. (*Paul Bourget*). Nu poți rămâne multă vreme în contradicție cu tine însuși. De ce mare importanță este, prin urmare, o sănătoasă concepție de viață!

Când la orice răspântie i-se oferă intelectualului „filozofii“ moderne cu duzina, și când pe nedreptul i se spune că creștinismul nu are o filozofie, o problematică rațională, pentruce nu i-s'ar pune la îndemână celui dornic, filozofia creștină? Și, dacă ne gândim la tineretul din liceu și universitate, care — vorba d. *Rădulescu-Motru*, — este mai mult decât ori când pasionat de probleme filozofice, atunci punerea la îndemână a filozofiei creștine devine un imperativ al zilei. Prin această filozofie s'ar face nespus de mult pentru nobilitarea cugetării. S'ar ajunge ca omul să se cunoască

mai bine pe sine, și-ar satisface și plăcerea de cunoaștere în extindere prin varietatea problemelor tratate; iar cu ajutorul metafizicei creștine, ar ajunge cu certitudine la Isvorul cunoașterii. Toate acestea s'ar întâmpla fără riscul greșelii.

Pentru cimentarea împărăției lui Hristos în lutul acestei lumi, trebuie făcut totul. Și totul e făcut atunci, când omul își dă tot ce i-se cere și folosește toate mijloacele cari fac să înainteze idealul și numai cu un singur pas înainte.

S'a făcut și se face mult pentru poporul dela țară: predici cărți de pietate, reviste, ziare, congregații etc. Inșă pentru intelectualii dornici de cunoaștere nu se face atâta, cât ar trebui spre a-i încadra în acel dinamism evanghelic, care va duce la isbândă totală numele lui Hristos. Sunt fiii bisericii și ei; le trebuie hrană potrivită calității lor de intelectuali. Filozofia creștină și cultura creștină ar fi mijloace în stare să provoace în conștiințele lor convingeri mai temeinice, pentru că fără de o convingere religioasă, rațională și temeinică, dusă — dacă e lipsă — până la jefirea de sine „*totul e spoială, tot e lustru fără bază*“.

I. MICLEA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Tomismul. „În ce privește mai ales tomismul, deoparte trebuie spus că dacă filozofia tomistă este filozofie, aceasta e întru cât e rațională și nu întru cât e creștină; dealtăparte, dacă totul e privit din punctul de vedere, nu al cauzalității formale ci al dezvoltării istorice, caută iarăși să se spună, că nu singură rațiunea e motivul pentru care tomismul trebuie să fie filozofie adevărată ci și forțele ce derivă dintr'o realitate carea... fiind principiul rațiunii, e mai mult ca rațiunea. Rămâne deci că, ceea ce ne interesează într'o filozofie, nu e faptul ca ea să fie creștină, ci să fie adevărată. Inc'odată: oricari ar fi condițiile formației și ale exercițiului său în suflet, adevărul e că filosofia purcede din rațiune și, cu cât va fi mai adevărată, cu atât va mai strict fidelă naturii sale filosofice și, — dacă pot vorbi așa — va fi mai îngrădită în această natură. De aceea noi, departe de a ne scandaliza, cum o fac unii, socotim a fi ceva deosebit de înviorător pentru spirit faptul, că Toma de Aquino a primit armura sa filosofică dela cel mai solid cugetător al antichității păgâne“. (*J. Maritain: De la Philosophie Chrétienne. (Questions disputées)* p. 56—57).

UN GEOGRAFIST UITAT: IOAN RUSU

Învățămintul românesc din Ardeal ș'a avut centrul un veac și mai bine în târgușorul Blajului, alcătuit abia din câteva zeci de case, așezate pe limba de pământ dela îmbinarea celor două Târnavе, din mijlocul cărora se ridica, clădirea cu etage a școlilor, luate sub aripa ocrotitoare a castelului vlădesc, vechiul loc de reședință al principilor ardeleni din familia Apaffy. Dascălii școlilor românești din acest orașel, deschise la mijlocul veacului XVIII de către Vlădica Petru Pavel Aron, au lucrat prin graiul și condeiul lor, decenii dearândul, deoparte pentru a face cunoscută în tot pământul, Marelui Principat a Transilvaniei limba și trecutul strămoșesc, de altă parte au înzestrat nenumăratele generații de elevi cu multele cunoștințe de ordin religios și științific, impus de regulamentele autorităților școlare și bisericești.

Între profesorii cari au ridicat catedra de la care ș'au propovăduit cunoștințele la treapta de apostolat, și cari ș'au închinat viața cu toată însuflețirea tinereții, idealului de prefacere și primenire sufletească a tineretului încredințat grijii lor, a fost și Ioan Rusu autorul „*Icoanei Pământului*“, cel dintâi manual complet de geografie fizică și descriptivă, tipărit în trei volume mari cu litere cirilice.

Născut din părinți țărani, în comuna Habic la 25 Martie 1811, a deprins și cunoscut între sătenii lui, farmecul graiului strămoșesc pe care avea să-l poarte cu el în anii tinereții, ca pe un talisman aducător de fericire, prin diferitele școli streine unde și-a făcut ucenicia dascălească¹⁾. La sfatul unei rudenii, părinții îl trimit la învățătură în Alba-Iulia unde între anii 1824—5 termină studiul „humanloarelor“ de unde trece la un seminar catolic ca să urmeze cursul de filozofie. La 1827 pleacă la Viena, pentru a-și desăvârși cunoștințele de ordin bisericesc și dogmatic. Aici pe lângă studiile teologice și morale, a cercetat bibliotecile și arhivele publice, urmând probabil o serie de cursuri ale înaltelor școli laice, înspre cari îl mîna dorul arzător de a cunoaște și adânci problemele referitoare la trecutul pământului și a popoarelor cari locuiesc pe el²⁾.

¹⁾ Dr. I. RAȚIU: *Ioan Rusu* Blaj, 1907 pg. 6.

²⁾ Dr. I. Rațiu, op. cit. pg. 7.

Din Viena după terminarea studiilor se întoarce la Blaj unde i-se încredințează, la 1833 catedra de istorie universală, iar în legătură cu ea predă și studiul geografiei și cronologiei. Gimnaziul din Blaj la 1830 este transformat în liceu adăugându-se alături de celelalte materii de învățământ și studiul filozofiei, care era predată timp de doi ani. La începutul anului școlar 1833—4 cei patru profesori ai liceului nou organizat, s'au împărțit materiile de învățământ în modul următor: Simeon Bărnuțiu avea să predea filosofia, Nicolae Marcu fizica, Ioan Cristocian matematica și Ioan Rusu istoria universală, făcând în legătură cu acest studiu și lecțiuni din geografia fizică și descriptivă¹⁾.

Dragostea lui pentru studiul istoriei popoarelor, legată de trecutul pământului și stările actuale, era atât de pronunțată încât Episcopul Leményi în raportul înaintat guvernului îl caracterizează pe Ioan Rusu: „vir insignis et ad hoc studium natus pro aptissimo iudicatus“²⁾.

Ioan Rusu împreună cu tovarășii lui de dascăle: T. Cipariu, S. Bărnuțiu, N. Marcu, I. Cristocianu și D. Boeriu, au fost acela cari prin graiul viu al lecțiunilor făcute dela catedră, și prin scrisul lor străbătut de suflul cald al iubirii de neam, au pregătit generațiile românești din Ardeal pentru înfăptuirea marilor evenimente legate de anii 1848—9. Colegii lui de muncă răscoleau trecutul neamului nostru căutând să fixeze orientările lui viitoare, întemeiați pe principiile de drept public, de dreptate istorică, sau pe baze filologice, iar Ioan Rusu căuta să înfățișeze originea Românilor legată de marele act al cuceririi Daciei și al colonizării, înfăptuite de către împăratul Traian.

Învățăturile lor propagate numai între zidurile închise a școalelor, aveau răsunet doar în inimele elevilor. Vremurile însă se arătau pline de măreție dorul sentimentele și răsunetul luptelor de libertate ale popoarelor obidite din Europa, trebuiau să pătrundă până în adâncul masei românești din Ardeal. Aceste idei mari cari aveau să aducă sfărâmarea cătușilor seculare ce ne țineau legați, nu puteau fi răspândite decât prin întemeierea de ziare și reviste, la cari să colaboreze condeele cărturarilor celor mai de seamă. Dascălii blăjeni au fost între primii cari au căutat să realizeze acest gând, de a pune în mâna poporului, „foi periodice în limba noastră“³⁾.

Episcopul Leményi la începutul păstoririi lui, a căutat să refacă vechia tipografie blăjeană, scoțând-o „din rugina și ruina în

¹⁾ Dr. I. Rațiu, op. cit. pg. 9.

²⁾ Dr. I. Rațiu, op. cit. pg. 9.

³⁾ *Observator*, an. 1880, No. 22.

care căzuse cu tesculețele sale antice de lemne, și cu litere, câte să-le duci în o pânzetură de masă, o dete în grija lui T. Cipariu... îl puse și fondurile necesare la dispoziție ca să poată aduce presă și litere nouă¹⁾. Tipografia refăcută a fost instalată în actuala sală a bibliotecii profesorilor dela liceu. Aici era locul de întrunire al cărturarilor blăjeni, unde discutau toate problemele naționale cari agitau întreaga Europă din acea vreme, oprindu-se îndeosebi asupra neamului românesc, constatând „între altele mulțimea de lipse literare” ale Românilor și căutând modalitatea cum ar putea fi mai grabnic îndreptat răul²⁾.

Ioan Rusu împreună cu frații săi de dascălie era convins că trebuie să întrebuințeze orice mijloc pentru a da carte, învățătură și lumină tuturor claselor sociale românești. Alături de școală, carte, ziare și reviste n-au neglijat nici teatrul, fapt care a produs mare uimire și mirare „în viața patriarchală în carea petrecea înainte cu 50 de ani nu numai cele mai multe familii românești din Transilvania ci și cele maghiare și săsești, mult a suprinș pe ale noastre, înființarea teatrului românesc de diletanți”³⁾. Episcopul Leményi, pentru câștigarea de fonduri în vederea realizării acestui plan a dat voe teologilor din seminarul blăjan să facă o colectă atât în acest orașel cât și în dieceză. „Se adunară patru sutisoare de florini cu care fu trimis vicerectorul de atunci și scriitorul acestor linii (Gh. Barițiu) la Sibiu ca să comande la un profesor de desen niște cortine modeste și alte câteva aparate simple. După câteva săptămâni fiind gata, unul din clerici le aduse ca în triumf⁴⁾”. De sărbătorile Crăciunului 1833, s'a dat iutăia reprezentăție teatrală românească în Blaj, cu care prilej s au jucat două pieșe „traduse, una de Cipariu alta de Rusu”⁵⁾.

Românii aveau în acest timp abia un mic manual de geografie. Publicul cititor era nevoit să recurgă la autori și cărți streine. Lipsa publicațiilor din domeniul acestei discipline a căutat să-o remedieze Ioan Rusu prin schișarea planului vastei sale opere, „Icoana Pământului”. Nu s'a mulțumit numai cu utilizarea materialului adunat din arhive bibliotecii, și studiile scriitorilor streini, ci-a căutat să cunoască singur, prin lungi și obositoare drumuri aproape tot pământul românesc. Veri dearândul străbătu Ardealul și Părțile Ungurene, iar la 1838 trece în Bucovina, Moldova și Țara Românească, cercetând lucruri și oameni, și însemnând tot

¹⁾ Idem.

²⁾ Observator, 1880, No. 22.

³⁾ Observator, 1880, No. 22.

⁴⁾ Observator, 1880, No. 22.

⁵⁾ Observator, 1880, No. 22.

ceeace se părea potrivit cu îndeletnicirile lui științifice. O vreme a fost stăpânit de gândul să tipărească lecțiile de istorie și geografie ținute elevilor săi, în câteva mici cărțuții de școală. În curând renunță la ele, fiindcă aceste „compendii“ i-se păreau prea moarte pentru publicul mai vârstnic, care le-ar fi cetit și consultat. Alături de planul marei lucrări geografice, la a cărui realizare a început să lucreze cu multă râvnă, a conceput și pe cel al unui vast manual de istorie universală. Întâia sa încercare științifică a putut-o realiza, visul celei de a doua l-a dus cu el în mormânt, căci pentru înfăptuirea lui — după 1841 — avea voie: „nu mai puțin de patru ani și puterile trupului îmi sunt slabe. La un lucru ca acesta ar trebui mintea țăpân încordată și dacă arcul e slab, coarda încă slăbește în curând. De-mi va da Dumnezeu viață și nu mă voi împiedeca cu alte cuprinderi literare la Istoria generală îmi stă mintea“¹⁾.

Deși slab truște nu încetează a depăna dela catedră tinerilor generații de școlari, an de an firul evenimentelor istoriei universale, determinate de nenumăratele forțe ascunse în adâncul rostirilor firii. Oamenii însă nu sunt stăpâni pe destinul lor, cel de sus hotărăște deatâteaori altfel decât cum ne-am făurit noi dorințele, visurile, și planurile de viitor. Organismul lui Ioan Rusu măcinat clipă de clipă de boală, cade sub lovitura morții în primăvara anului 1845 — fără să-și fi văzut „Icoana Pământului“ tipărită întreagă — în vârsta tânără și în plină putere a facultăților spirituale, capabil de a produce și lucra mult pentru obiditul său neam românesc din Ardeal. Țărâna trupului i-se odihnește în cimitirul bisericii gr. cat. din Blaj. O cruce de piatră modestă cu slove roase de dintele vremii vestește cercetătorului că acolo își doarme somnul de veci: „Ioan Rusu profesor de istorie universală autor Icoanei Pământului viețuind ani 32“.

Cartea lui, care înfățișează în românește stadiul evoluției studiilor geografice, până la data apariției ei, este o operă de cea mai mare valoare atât pentru vremea în care s'a scris, cât și pentru cunoștințele referitoare la învelișurile globului pământesc, împreunate cu date privitoare la geografia fizică și politică a continentelor și țărilor. Limba românească în care e scrisă cartea lui Ioan Rusu, — rod al lecturii operelor lui Șincai, Clain și Malor, apoi ale unor îndelungi meditații și lecții dela catedră ale autorului — se aseamănă în mare măsură cu cea a cronicarilor moldoveni și munteni. Scrisul lui e străbătut dela un capăt la altul de focul nefermuritei dragoste de neam pe care o arată de câte ori i-se ivește prilejul. „Icoana

¹⁾ Dr. I. Raftiu, op. cit. pg. 16.

„Pământului“ nu e o operă originală, Ioan Rusu a întrebuințat la alcătuirea ei mai multe izvoare, date și publicații streine însă meritul lui mare este că din tot ceea ce a cules din literatura altor popoare, a căutat să scoată esențialul, și mai ales numai cea ce credea și era convins că interesează pe cititorul român al timpului de altă parte el, cel dintâi a încercat să împământenească termenii tehnici geografici în limba noastră, care după chiar mărturia lui era atunci foarte săracă în acest domeniu. Cunoștințele împrumutate din autori și cărți străine, le trece totdeauna prin sita deasă a criticii obiective, căutând să lămurească pentru forul suprem al cunoștinții lui, fața adevărată a fiecărei chestiuni, mai ales atunci când ea ar fi fost tratată pătimăș din partea unora ori altora. Insuși o spune cu toată sinceritatea sufletului; „In toate m'am străduit a zice adevărul sine ira et studio dară lin și cu cea mai mare cruțare“¹⁾.

Volumul întâi cuprinde pe lângă „Precuvântare“ câteva noțiuni asupra numelui și împărțirii geografiei. „Știința carea mai în toate limbile europenești, se numește cu numire împrumutată din limba grecească, geografie sau gheografie, rumânește s'ar putea zice descrierea pământului, că ea ne învață a cunoaște pământul sau ca trup cresc, sau ca trup firesc, sau ca un loc în care viețuiește neamul omenesc“. Studiul geografiei e împărțit în trei mari categorii: „matematică, fizică și politică“.

Un număr de 89 pagini, cuprinde prețioase lămuriri, referitoare la felul cum au să fie înțelese diferitele noțiuni geografice. Acestea alcătuiesc așa numitele „cunoștințe găitoare“. Autorul după ce arată cari sunt izvoarele de cari se servește studiul geografiei, trece la explicarea sistemului nostru solar. Pământul — ca formă este „rotund“ și pentru dovedirea acestei afirmații înșiră o serie de argumente. Cercetătorul care dorește să cunoască cât mai amănunțit globul pământesc, se poate ajuta cu mare ușurință de liniile paralele, meridiane și punctele cardinale. Globul nostru face două mișcări, de rotație și de revoluție. „Pământul dară se întoarce întâi pe după osia sa în 24 ore, sau în toată ziua odată, mișcându-se de către apus spre răsărit. Repejunea cu care merg înainte părțile de pe fața lui, e mai mare supt ecuator, trecând în o oară loc de 225 miluri, iară către poli scade“. Mișcarea de revoluție este cea făcută în jurul soarelui în curs de un an. „Pământul nu se învârtește numai după osia sa, ci a 2-a are și altă mișcare cu care se întoarce pe după soare, trecând în 365 zile, 5 oare, 48' 48" pe o cale lungă de 131,585,000 miluri. Aceasta se

¹⁾ Dr. I. Rațiu, op. cit. pg. 19.

numește calea pământului, are formă eliptică și așa soarele nu se află tocma în mijlocul ei. Pe această cale merge pământul cu o repejune foarte mare într-o altă cât în tot minutul dintâi trece peste 240 în oră 14,400, și în o 325,000 miluri, sau în un minut atâta loc, cât un om călătorind pe toată ziua 10 miluri, în 24 zile“.

Linia paralelă de mare importanță pentru geograf este aceea, „care încinge pământul trecând prin punctul răsăritului și-a apusului, depărtat peste tot locul 90° de poluri se numește ecuatorul sau asemănătorul pentru că supt el e ziua necurmat asemenea nopții. Acesta e ecuatorul pământesc căruia corespunde pe sfera cerească ecuatorul ceresc“.

Ziua este de trei categorii anume: „Timpul în care să întoarcă odată pe după osia sa se zice zi firească, în care se pare a se învârti pe după pământ toată sfera cerească. Timpul în care o stea trecând peste meridian se întoarce iarăși la el se zice zi stelească și cuprinde 23 ore 56' și 4", iară timpul în cari se pare a face soarele această cale în jurul pământului se zice zi soarească care în osebite părți a anului, după răpejunea mișcării pământului este mai mare sau mai mică“.

Osia pământului nu este dreaptă ci înclinată pe planul eclipticei, celace dă naștere anotimpurilor, pe fața globului. „De ar sta pământul în tot timpul întoarcerii sale în jurul soarelui așa, ca osia lui să facă unghiul drept cu șesul elipticei, atuncea s'ar vedea a umbla soarele necurmat deasupra ecuatorului pământului, zilele ar fi peste toate părțile lui asemenea nopților, și pe la noi ar domni nepetrecută primăvară, însă pământul fiindu-și îndreptarea către sfera cerească nesmintită, așa se întoarce în jurul soarelui pe eliptică, ca osia lui să facă cursul aceluiaș unghiul de 60° 32' 3" mutându-și neîncetat starea către soare: de unde în o parte a anului se vede a fi soarele dincoace, în alta dincolo de ecuator. Când e soarele dincoace de ecuator, zilele în această parte a pământului sunt mai lungi ca nopțile, dară când e dincolo de ecuator nopțile sunt mai lungi ca zilele“. Mișcarea de revoluțiune și înclinarea axei pământului, „nasc pe la noi patru părți firești a anului: primăvara, vara, toamna și iarna“.

Tipurile de climă pe glob sunt în funcțiune de acești doi factori, fiind limitate de către ecuator, tropice și cercurile polare. Între aceste linii sunt cuprinse 6 zone sau „frâmbii late, care sunt: zona călduroasă de amândouă laturile ecuatorului până la cercurile tropice, zona stămpărată de miazănoapte, dela tropicul racului până la cercul polar artic, zona stămpărată de miazăzi dela tropicul capricornului până la cercul polar antartic, zona friguroasă de miazănoapte dela cercul polar artic până la polul artic și zona

friguroasă de miazăzi dela cercul polar antartic până la polul antartic“.

Geografului la studiul globului pământesc și-a raporturilor dintre învelișurile lui pe lângă cărțile de geografie îi sunt de lipsă, „globul, sfera și harte. Harta este arătarea pământului în oblu“. Ele pot fi împărțite în mai multe categorii dintre cari mai importante, sunt cele „lumești sau generale“.

În capitolul de geografie fizică autorul dă ample lămuriri asupra „trupului rotund“ al pământului „care e format din uscat și apă și peste amândouă se întinde atmosfera“. Tratează desvoltat noțiunea de „uscaturi sau continente“ pe care le împarte în „Lumea Veche în care locuim noi, alta America sau Lumea Nouă și a treia Noua Holandie“. Lămurește mai departe terminologia oceanică apoi înfățișază cetitorului diferitele forme de țărm cu „jumătate insulă și insulă“. Dunele maritime sau oceanice întâlnite în preajma unor țărmuri sunt, dealuri de arină. Relieful îl împarte în șesos, deluros și muntos. Munții au forme și întindere variată, din loc în loc în lungul acestor masive se întâlnesc mai multe tăeturi numite „pas curmătură poartă și plaiu“ iar vârfurile mai înalte sunt stăpânite de „ghețari“. Vegetația șesurilor variază după diferitele tipuri de climă, acolo unde se află întinderi mari de ierburi, ținuturile poartă numirea de „câmpii“ iar cele lipsite de vegetație sunt „deșerturi sau pusti“ unde călătorul abia dacă întâlnește ici colo câte o „oază“.

Oceanele sunt „mulțime de apă care înconjoară uscatul de toate părțile“. Ele sunt în număr de cinci: „Oceanul ghețos, de miazănoapte, oceanul ghețos de miazăzi, oceanul Atlantic, oceanul Indic sau Indesc și oceanul Pacific sau oceanul Mare“. Întinderile de apă mai mici decât oceanele poartă numirea de „mări“ cari uneori pot comunica cu oceanele pe o suprafață mai redusă formând, „mediterana sau mare de mijloc închisă“. Când legătura între ele și bazele oceanice se face peste suprafețe mai întinse avem „marea mediterană întreruptă sau deschisă“. Apele de mări și oceane prin acțiunea de eroziune executată asupra țărmurilor, pot forma „râuri, golfuri sau coturi“.

Fundul oceanului nu este regulat ci se aseamănă „cu fața uscatului aflându-se acolo dealuri și munți, din care mulți ridicându-se peste apă formează insule și sirte, văi isvoare, plante și un mare număr de viețări“. Culoarea apelor marine și oceanice „să vede a atârna dela ceriu“, suprafața lor în veșnică mișcare este, „osebită și schimbătoare“ iar adâncimea acestor bazine variază dela regiune la regiune fiind „tare neasemene“. Culoarea albastră este puanțată în unele mări și oceane „pe unele locuri e verde în-

tunecată, în fața cenușii, roșie, nergrie, albastră, ba și strălucitoare ca flacăra mai cu seamă când se mișcă“.

Pe lângă valurile produse de vânt, oceanele mai au alte două categorii de mișcări produse de „rotirea pământului sau de atragerea lunii și soarelui. Dela rotirea pământului vine așa numita, curgerea mării (curenți oceanici) care e de multe feluri. Mai de însemnat e curgerea oceanului atlantic, dela țărmurii Africei către America, pânăce lovindu-se în țărmurii acesteia, pornește iarăși cam către răsăritul de vară. Această curgere în zona călduroasă vine necurmat, atârnă și dela vânturile numite pasat (alizee) și se numește de unii, curgerea ecvatorială (curenții ecuatoriali“).

Atracția lunii și soarelui dă naștere la o mișcare periodică a apelor oceanice numită „curgere și recurgere“. Această umflare și scădere în mările închise sau e „foarte mică sau nice se simte“.

Apa de ploae prin acțiunea sa asupra uscatului dă naștere la „văli, râuri și ape mari ce se deșartă în ocean în locuri sau se soarbe în pământ“. Unele din apele freatice sunt potabile altele nu, deoarece conțin minerale disolvate. Aceste din urmă se „întrebuințează spre vindecarea multor boale, sau în scăldători sau beută“. Forma cea mai mică a apei curgătoare este „părăul“ din care se desvoaltă după un curs mai lung „valea sau gârla“. Vălle alcătuiesc la rândul lor „râul“. Apele cari au cursul repede — mai ales în regiunile muntoase — ori acelea cari n'au ajuns să-și stabilească o albie definitivă, poartă numele de „torente“. În regiunile muntoase se întâlnesc deseori „căderi de apă, cataraptă sau cascadă“. Apele curgătoare sunt țărmurite de „maluri sau râpe“ cari nu pot fi trecute pe ori unde ci numai prin „vaduri“. Apele stătătoare poartă numirea de lac sau „tău și de e mai mic baltă“.

Atmosfera înconjoară globul pământesc de jur împrejur, aerul fiind o „mătărie curgătoare și... neopritoare de lumină“. Invelișul aerului — ținând seama de grosimea lui — poate fi împărțit în două subdiviziuni, pătura mai apropiată de pământ poartă numirea de „ținutul aborilor“, iar cea superioară este „ținutul neos. Miezuina între ținutul aborilor și cel neos este acolo unde încep munții a fi necurmat acoperiți de nea“. Atmosfera poate fi în stare de repaos și de mișcare, când dă naștere vântului. Criteriile de împărțire a vânturilor sunt variate „după partea de către care suflă, după stămpărătură, după materiile cari le aduc cu sine, după iușimea și tâmpul suflării“. În zonele de climă temperată mai cunoscute sunt vânturile neregute cari „suflă fără rând. De multe ori suflă două vânturi în îndreptări contrare, neîntâlnindu-se totuși și fac așanumitele vântoare sau volburi“.

Temperatura și presiunea împreunate cu vânturile și ploile

alcătuiesc tipurile de climă pe glob, cari nu sunt altceva decât: „fireasca stămpărătură a pământului atârănătoare nu numai de lățimea geografică ci și de alte stări împrejur“.

Bogățiile globului pământesc sunt un produs al naturii și omului. „Tot ce rodește pământul și apa de sine, sau ajutându-se prin industriosoasă mână a omului, se zice produs sau produpt. Acestea se împart de rând în trei împărății: în împărăția vietăților sau viețuitoarelor, în împărăția vegetătoarelor și a mineralelor. Celea două dintâu cuprind ființe organice sau trăitoare, cele de pe urmă neorganice sau netrăitoare“.

Întinderea regnului animal peste toată fața pământului atârână în locul întâi de climă, apoi de relief, precum și de întinderea uscatului și mărilor. „Împărăția viețuitoarelor e mai puternică sub zona călduroasă, carea nutrește celea mai mari mai multe și mai puternice vietăți“. Speciile regnului animal sunt tot mai reduse cu cât ne îndepărtăm dela ecuator spre tropice și poli unde „scade numărul și puterea vietăților, de care apoi sunt mai sărace zonele friguroase, supt care totuși trăește cea mai mare vietate a apei, balena“. Existența plantelor deasemea este legată de factorii climaterici și de formele de relief. „Împărăția vegetătoarelor este lătită peste toate zonele însă nu uniformă, căci și ea are mai mare influință fireasca întocmire a pământului. Mai avută este și aceasta în zona călduroasă unde cresc cele mai nutritoare și mai gustoase poame, plante și legumi și se fac cele mai minunate lemne și arome. Aicea crește cralul vegetătoarelor finicul la cea mai mare înălțime, aicea boababul, zahărul, cafeaua, cuișoarele, nucșoara ș. a. Zonele stăpărate sunt mai pătinoitoare bucatelor și vinului iară cele friguroase sunt tare sărace“. Dintre viețuitoare omul este „după trupestile și sufleteștile sale însușiri cel mai de frunte dintre toate ființele pământului. El e domnitorul peste fire și trii împărății a acesteia îi dau lui nutreț și îi găsesc veselite favoruri. El e lătit peste tot pământul și numai păreții de ghiață din țările polare și ferbintea arină din unele deșerturi a Africei îl împiedecă să nu între mai încolo, omul viețuiește precum și friguroasele câmpuri a Siberiei, unde înghiață argintul viu de asprimea frigului, așa și unele ținuturi arinoase a Africei unde f erbe oala în ferbintea arină“.

Cela ce-l face pe om superior tuturor ființelor sunt facultățile lui spirituale căci „puteri trupești au alte vietăți mai mari ca omul, care totuși întrebuițând pe ale sale cu mintea, alungă leul și tigru, poartă de nas pe urs și se călărește pe elefant, domnește peste mil de ființe mai mari și mai puternice ca el“. Autorul — după datele și evaluările timpului său — nu cunoaște numărul total al neamului omenesc de peste fața pământului, deoarece „nu

se poate ști și nice se poate aștepta în acest lucru mai mult decât ceva aproape de adevăr". Rasele omenești „varietăți sau feluri” sunt în număr de cinci: „varietatea căucazăscă, varietatea mongolească, varietatea etiopească, varietatea americană și varietatea mălăiască”. Alinlatele referitoare la rase cuprind mai multe informații și date statistice cari înfățișează întinderea lor pe glob.

Capitolul de geografie politică conține date și lămuriri asupra ființei statelor. Populația țărilor o împarte autorul în două clase sociale sau „plase”, a celor „slobozi și a nobililor”. După o serie de considerații făcute asupra fiecărei clase în parte, trece la o altă împărțire a locuitorilor — după ocupație, — deosebind „clasa producătoare, industrietoare, neguțătoare și mistuitoare”. Cei cari aparțin clasei producătoare se îndeletnicesc cu „lucrarea pământului cu pășterea vitelor, cu vânatul și cu pescuitul”. Clasa neguțătorilor și industriașilor e datoare să aibă însușiri și înclinări alese pentru a-și putea exercita profesiunea cu folos. Negoțul este făcut sau de către particulari sau de „societățile sau companiile neguțătorești”.

Preocupările spirituale, ori forma de guvernare sau „chivernisirea” încă pot fi luate drept temei pentru împărțirea populației unei țări. Indiferent de forma de guvernare a statului, bunul lui mers atârână în locul întâi de înțelepciunea conducătorilor, căci „forma chivernisirii poate fi bună și chivernisirea rea, precum și din contră”. Liniștea lăuntrică și viața locuitorilor, împreună cu siguranța hotarelor este făcută de armata fiecărei țări, care poate fi „regulată sau neregulată, sau stătătoare sau nestătătoare, sau de uscat sau de apă”.

Capitolul „topografie” cuprinde lămuriri despre „locurile menite spre locuirea oamenilor” adică așezările rurale și urbane. Studiul continentelor are următoarea împărțire în „Icoana Pământului”:

Vol. I. Europa peste tot. Portugalia, Spania, Andora, Franța, Elveția, Italia, Germania.

Vol. II. Monarhia austriacă, Monarhia prusească, Belgiul, Holandia, Marea Britanie, Monarhia danească, Svecia și Norvegia, Rusia europeană și Polonia, Republica Cracoviei, Turcia europeană și Principaturile tributare, Grecia, Insulele Ionice.

Vol. III. Asia: Rusia asiatică, Turcia asiatică, Arabia, Persia, Turchestania, India, China, Japonia. Africa: Abisinia, Nubia, Egiptul, Tripolis, Tunis, Algir, Maroc, Biledulgerid, Nigriția, Guinea, Africa de miazăzi și răsărit. America: America de miazănoapte, America britească, America rusească, Staturile unite, Mexico, Guateneala, India apusească, Brasilia, Guiana, Colombia, Peru, Cile, Argentina, Oceania.

Ioan Rusu după ce face descrierea geografică a fiecărei țări

insistă în deosebi asupra locuitorilor, înfățișându-le felul de viață materială, împreună cu însușirile sufletești, dând astfel prețioase *caracterizări* referitoare la popoarele din Europa, ori neamurile din alte continente. Vom lăsa să urmeze câteva din aprecierile atât de sugestive ale acestui autor privitoare la unele popoare:

Italiani: »Din partea sufletului încă e înzestrat acest popor cu multe alese însușiri. Italul peste tot socotindu-se are: minte ascuțită și judecată sănătoasă, multă istețime, duch și fantazie vie, dară mai cu seamă gust și plecare spre tot ce e mai frumos. Sămșirile lui sunt mai întărităcioase, mișcările și patimile mai infocate ca la locuitorii țărilor răcoroase. Italii cearcă viața mai mult în partea din afară, mai prețuind cele frumoase și plăcute sămșurilor decât cele bune și de omenie. Cuvântarea din gura lor curge cu o nespusă repejune, e plină de vioșie și mai tordeauna urmată de întocmite mișcări din partea trupului. Intre virtuțile lor se numără încă omenia către străini, inima tot voioasă, fala națională, cumpătatea în mâncare și beutură. A vedea un beat în Italia e lucru rar și beția se numără între scăderile mai mari. Frumoasele acestea însușiri ne-ar insufla o iubire cu mult mai mare către acest popor de cumva nu s'ar afla împreunate cu multe scăderi, care mai cu samă sunt următoarele: plecare spre desmiardări trupesti și spre deșertăciuni, pofta de răsbunare din carea urmează adeseori multe crunte întâmplări, pizma, înșelăciunea, neînimoșia, necurăția, nestatornicia și mai cu seamă lenea. Cu ziua întreagă șede Italul flămând fără lucru, iubește și ascultă povești sau zace învelit în mantaua-și căutând la cei ce trec pe dinainte-i și își află jumătate fericirea în odihnă, acea dulce farniente, de unde urmează mișelătatea și sărăcia acestei țări, carea după alte stări împrejur ar putea fi cea mai avută din Europa.

Populația Ungariei este alcătuită în majoritate din *Maghiari* cari, »au statura mai înaltă decât de mijloc, trup puternic vânjos și bine format, față frumoasă și toate mădulările țapene și bine întocmite. În moravuri mai țin încă unele din cele aduse din Asia, mai cu seamă fala națională în care doară numai Polecii îi întrec și iubirea de pompă. Ei sunt deschiși la inimă, voioși, statornici, îndrăzneți, mai plecați spre lucrul câmpului decât spre măestrii și neguțătoria și din această pricină lăcuirea în cetăți și orașe le este puțin plăcută. Mișcările lor sânt îndemănătice și pline de putere. Ungurul iubește datinele strămoșești, privilegiurile, patria și neamul său din inimă, însă cu atâta urește mai tare popoarele de altă limbă. Sumeția se află la el în mai mare măsură și e cea mai de frunte între însușirile cele rele a acestui popor, care de altă parte e plin de putere și energie și vrednic de toată prețuirea mai cu samă dacă cultura europeană i-ar mai mula cât de puțin asprimea caracterului și i-ar insufla mai multă dragoste și către cei de altă limbă, cari lăcuesc acel pământ cu el și poartă cu credință greutățile patriei«.

Iată cum sunt înfățișați cititorului *Românii din Monarchia Austro-ungară*:

»Românii au statură cu ceva mai mică ca Ungurii, trup cu putere, vânjos și harnic a suferi mari ostenele, fața rumenă cu trăsături alese, ochi și păr mai mult negru. Trupuri mai mici se află între Românii din Banat, din Transilvania demiazăzi, Bucovina și în unele părți între munți. Românii fac în Monarchia austriacă (fără de Ardeal) mai cu samă o parte a poporului de jos și din această pricină se cuprind mai mult cu lucratul pământului și păscutul vitelor. Nepărtinitoarele stări împrejur cu care se luptă de atâtea sute de ani acest popor, a împiedecat deoparte dezvoltarea mai multor virtuți și de altă au născut și multe

scăderi; a fi el totuși înzestrat dela fire cu însușirile poftite în un neam harnic pentru toate întreprinderile de pace și de războiu, cunosc toți cari îl cearcă cu ochi curățiți de patimi. Din Rumâni purced ca și din alte popoare de sub sceptrul Austriei: meșteri buni, neguțători înțelepți, ostași inimoși, deregători harnici, bărbri învățați, preoți evlavioși și episcopi strădalnici, sumai dacă înceată pricinele împiedecătoare și se împărtășesc din creștere bună. Rumânul nu e așa industriaș ca Sasul și Neamțul, nice are virtutea ostășească ca Ungurul, măcar că nu îi lipsește nice plecarea și tălantul de industrie nice inimoșia și tăria trupului spre a fi ostaș bun, el nu e poftitor de răsbunarea mai mult ca altul și *fine minte*, mi-se vede că i-se ascrie lui pe nedreptul; nice mai pățimaș și mai tare dedat pe beuturile bețive ca Ungurul sau Sasul, luându-se afară totuși unele părți, unde vinarsul ruinează sate întregi precum trupește așa sufletește, ci din contră e compătat și îndestulat cu puține. Mai încolo: Rumânii nu sunt fânatici în religie, sau în altă măsură superstițioși cum îi judecă mulți scriitori streini, atâta totuși e adevărat că creștinia nu au pătruns în adâncul inimii lor și aceasta vine dela puțină cultură a preoților ce i-au avut până acuma și mare parte îi capătă și în luminata sută a nouăsprezecea. De sânt ceva Rumâni pricina scăderilor sale, aici să pue mâna pe piept și să mărturisească că nu sânt fără vină. Ura între sine, neunirea pizma, nu prea mare păsare de binele public, neîndrăzneala și lipirea de cele apucate, de sânt acestea și rele sânt cele mai de frunte scăderi a Rumânilor, ca niște urmări a relei creșteri și a apăsărilor din timpurile trecute.

Respectul față de lege, iubirea de țară spiritul practic aface-
rile negustorești și sectarismul englez, îl descrie Ioan Rusu în următoarele rânduri:

Englezul iubește patria și pe poporul său din inimă și e fălos cu însușirile acestuia. El iubește foarte libertatea, însă mai mult a sa decât a altor popoare, e necurmat serios și credincios datinelor părintești, e tare strădalnic, lipsindu-i totuși îndelung răbdarea Neamțului. Spre prietene este puțin plecat și către străini arată ceva ură. Plasa neguătorească care face o mare parte a poporului acestuia, cumpănește toate în cumpăna banului și a câștigului, caută pe om întâi la pungă apoi la cap și inimă. Neguțătorul englez este gata a vărsa sume mari numai de are nădejde că le vor recăpăta pe acestea cu câștig fiii și nepoții. Să nu-și facă totuși cetitorul ceva neagră închipuire despre acest popor în care în tot pământul s'au aflat număroși apărători a intereselor omenimei și ostenelelor lor, purcede din îndemnuri curate fie în multe cununate cu urmări dorite.

Locuitorii marelui colos rusesc, la 1842 sunt astfel zugrăviți de condeii lui Rusu:

„Rușii sunt foarte evlavioși, măcar că duhul adevăratei credințe nu a pătruns afund în inima lor, plecați și îndemnatoci la orice meserie, iubitori de străini, suferitori de lucrurile religii, plecați spre cântări și joc, ascultători de mai-marii săi, necurmat voioși, ostași buni și totuși iubitori de liniște și pace. Rusul e născut spre a fi plugar și păstor, are însușiri spre orice cuprindere și prin puțină deprindere se face ostaș și meșter bun, corăbier și neguțător nelipsindu-i talantul și pentru științe și arte.

Cu aceste însușiri vrednice de toată lauda, sânt legate și unele scăderi purcese mai mare parte din apăsătoarea șerbie supt carea geme partea mai mare a poporului de jos. Acesta atârnă numai dela voia Domnilor, lipsit de libertate de cel mai scump semn al omenimii, îndelungata șerbie, carea numai în tâmpu-

rile mai nouă a început a se mulcomi puțin, au plantat în haracterul acestui popor un duh sclăvesc, care se arată în toată purtarea lui, ba și în limbă, având aceasta osebite cuvinte și fraze pentru unele lucruri a țărânului și a domnului. Rusul exprimă cu alt cuvânt mâncatul și dormitul domnilor, și cu altul mâncatul și dormitul omului de rând, precum zicem noi despre oameni că dorm și mor, și despre vite că zac și pier. Mai încolo, Rușii sunt vicleni și le place a lucra contra altuia mai mult ascuns decât la vedere, plecați spre beuturi bețive și cam lungi la degete, mai cu seamă la Rușii mici, cu prilejul nunții se înfrumusețează mireasa cu cunună de pelin spre ai arăta că are de suferit în căsătorie mult amar. Bătaia muerii e lucru tare de rând, le arată o zicătoare a Rușilor: *Te bat ca cofocul și te tubesc ca inima*. Poporul de jos e dedat beuturilor bețive, leneș și foarte sărac».

Împărăția turcească era în plină decadență. Pătura de sus alcătuită din marii demnitari ai Porții din conducătorii de armate și din bogătași, era roasă de toate viciile, cari au distrus ultimile resturi de virtuți din sufletul acestui neam. Cei de jos cu timpul s'au molipsit de aceleași păcate, încât statul otoman se afla pe marginea prăpastiei gata să fie împărțit între marile puteri europene.

„Turcii când s'au vărsat peste frumoasele provincii ale imperiului bizantin, era foarte hâzi la față și la trup, însă prin mestecarea cu popoarele europene, și mai cu samă prin frumoasele femei din Circazia, Georgia ș. a. au căpătat această măreață făptură, mai cu seamă cei din căși alese, că țărânii și acum sunt mai mare parte urăți. Ei sunt tăcuți, serioși dulci la cuvinte iubitori de veșminte și arme strălucite, în purtare plini de vrednicie, și la inimă încă se zice a fi mai buni, ca supușii lor, Grecii, Armenii și Evreii, de altă parte, leneși trăind numai pentru astăzi fără frica de viitor, nepricepuți plini de sumeție și neștiință, dedați foarte desmerdărilor trupești, trasul cu pipa, beutul cafelei, opiumului și desfătările haremului, sunt lucrurile cu care-și cuprinde turcul mintea și își petrece timpul lăsând grija pentru binele public sclavilor și supușilor. Această viață, să ajută și prin religie, ce și pentru viața viitoare promite adevăratului musulman astfel de plăceri: odihnă în grădini desfătate și multe femei frumoase. Se laudă Turcii și pentru vârtutea ostășască, care însă a fost numai urmarea unui sălbatic entuziasm, ce se răsuflă repede.

Puternicul acest popor care a fost tâmp îndelungat groaza Europei au slăbit foarte, și strălucita Poartă, la carea se îngrămădeau prăzile din trii părți ale pământului și se aduceau darurile și dările popoarelor lăcuitoare dintre Tigriș și marginile Germaniei, dintre Păduroșii Carpați și săracile deșerturi ale Africei, zace acum în neputință. Steaua ei au căzut și viitoarea soarte îi atârână dela voia puterilor din Europa. Turcii nu mai pot fi popor domnitor în Europa, fără doară reînouiți prin cetățânie europeană, (colonizare); însă oare veștedul trup suferi-va un așa leac, și oare delicata aceasta sămânță afla-va între ei pământul îndestul întocmit, spre a putea prinde rădăcină statornică?»

Ioan Rusu în ultimul volum, tratând geografia celorlalte continente, folosește aceiaș metodă, după descrierea fizică a țărilor trece la populație, făcând și aici caracterizări, asupra fondului suflătesc și mijloacelor de trai material ale diferitelor neamuri. Știrile referitoare la viața Chinezilor și Japonezilor sunt cât se poate de interesante:

Chinezii se trag din viața mongolească, au statură de mijloc; pielea galbenă.

întunecată spre mieznoapte mai deschisă, fața lată, fălci cam ieșite în afară, frunte lată, nas turtit, urechi mari, păr negru pe barbă rar și picioare mici mai cu samă la femei. Ei au plecare spre îngrășare, nice poate cineva, care nu e gras ajunge la deregătorii mari. Caracterul Chinezilor, are tășături foarte văzătoare. Toți Chinezii sunt ca crescuți în aceeași școală, și însușirile lor bune și rele se află în toate persoanele în măsură cu mult mai puțin osebită ca la alte popoare, întrâtă, cât caracterul persoanelor se vede și se perde în caracterul poporului. Poatecă unăformătatea pământului, au fost cu influență în însușirile lăcuitorilor. Chinezii dară sânt blânzi, strădalnici, iubitori de pace și liniște și se arată dinafară omenți. De altă parte sânt ei; vicleni sumeți, fricoși, poftitori de răsbunare, tărăitori înaintea mai marilor, și în cele apucate orbește statornici. Apoi cu bani pe orice deregători poți a-i apleca la orice fărădelege. Ei se socotesc pe sine cel mai deplin popor din lume. Viața lor e legată ca în totuși prin mulțimea ceremoniilor, ba și viața casnică arată multă răceală, și chinezul se căsătorește mai mult din poruncă spre a avea prunci carii să jertfească pe mormânturi, decât din dragoste. Peste poporul întreg se vede a fi întinsă o seriozitate melancolică, la care se silesc a deda și pe pruncii cei mici. Pe prunci dacă nu-i pot ținea pentru sărăcie, îi omoară după naștere. Iubirea adevărului nu prea are loc în inima Chinezului și pe deregători numai băta de bambus și frica capului sânt în stare ai ține în credință. Ostașii lor apoi se zic a fi cei mai fricoși din lume, care numai de văd pistolul sau sabia scoasă tremură de frică. Cătră împăratul arată reverință nespuse de mare, ca pe un părinte, primind dela dânsul darurile și pedepsele, binele și răul, cu cea mai adâncă mulțumită.

Japonezii în schimb sunt mult superiori fraților lor Chinezi:

»Ei au statură de mijloc, pele galbenă întunecată, ochi negri lungăeți și afundați în cap, grumazi groși și scurți, păr negru sclipicios, cap în partea de sus cam lat, care mai jos se îngustă. Femeile din căși mai alese, sunt albe mai ca europenele, au trăsuri plăcute, ochi înfocați și plin de grații, dară sânt mici ca pruncel. Despre Japoni zic mulți că ar fi cel mai cultivat popor în Asia. Au minte ascuțită și inimă nobilă, iubesc științele în mare măsură, sunt gata a imprumuta cele bune și dela străini, sunt păstrători cumpătați în mâncare și beutură, iubitori de adevăr și curăție.

Aceasta nu se întinde numai la trup, și la casă, uliți și altele. Furatul le este mai necunoscut. Scăderile lor sunt, sumeția, fapta de răsbunare și necontenirea în plăcerile trupești. Cei avuți ard trupurile morților, săracii le îngroapă. Mulți trăesc numai cu pește și legumi contegindu-se de carne peste toată viața.

Pelle roșii până la venirea și colonizarea Americii de către europeni, erau pe o scară de cultură și civilizație foarte rudimentară. Abia câteva triburi au putut realiza oarecare progres în domeniul îmbunătățirii vieții materiale și spirituale. *Indienții* »în toată privința se află în stare mai de jos ca lăcuitorii lumii vechi, trupul le era mai trândav și fără putere și simțurile sunt tâmpite afară de văzut și auzit la popoarele răsăritene, cunoștințele foarte răstrânse, femeile erau sclave și se împeau cu cele mai ostentivoare lucruri, când bărbații petreceau partea cea mai mare a vieții în nelucrare, metalurile nu le știa întrebuința spre facerea uneltelor. Mai multe popoare nu știa număra peste 3, 8, 10 și mai puține peste 100. Cătră potrivnici arată cea mai mare cruzime, pe cari sau îi mănă sau îi omoară între cele mai crâncene tiranii. — Dintru însușirile lor mai alese se numără: iubirea neatârării și statornicia în suferirea durerilor. Se află pilde de credință în ținerea cuvântului dat de iubire cătră străini și de alte fapte vrednice de toată prețuirea. Unele cuvântări ale căpetenilor lor sânt pline de duch de putere și de simțiri înalte.

Doauă popoare totuși, Mexicanii în America de miazănoapte și Peruani în cea de miazăzi făcuse ceva pași în cetățănire. Amândouă aveau staturi organizate, cel dintâi aristocratic, celalalt teocratic, zidire cetăți, palate, biserici, avea judecători, legi, preoți, lucra pământul și cunoștea și ceva scriere ieroglifă, ei erau totuși mai cruzi, mânca carnea potrivnicilor prinși în răsboaie, și dumnezeilor săi jertfea oameni. Ei se închina soarelui, căruia îi jertfea numai roduri de pământ, vietăți și alte lucrări gătite de oameni.

Indepărtații locuitori ai Australiei și insulelor din jurul acestui continent, sunt descriși în Icoana Pământului astfel:

„Locuitorii Oceaniei se află mai mare parte în sălbătăcie și numai câteva popoare, au ajuns la cea mai jos treaptă a naturii. Religia lor este pe rând fetișmul cel mai urât, ba la unii nu se află nici o urmă de ceva religie. Cei mai mulți jertfesc oameni zeilor săi și antropomofismul e peste toată Oceania lătit, de care numai puține popoare au rămas neatinse. Datinile lor sânt foarte crâncene: Unii îngroapă pruncii necrescuți cu maicele lor, alții tinerilor ajunși la vrâsta juniei le scot unul sau mai mulți dinți, alții de tot goli, lăcuiesc în arbori, în pesteri ș. a. Limba încă e mai puțin dezvoltată la cei mai mulți și se vede asta numai din sunete nearticulate. Peste tot omenia între cele mai multe popoare de aici e mai nedesvălită.

Au totuși și lăcuiitorii vechi laturi mai plăcute; mulți dintre ei știu întrebuința arcul și săgețile a face luntre, a corăbia cu ele departe de ocean, a scobi în lemn figuri frumoase, unii știu țese sau mai bine împleti pânză, a făuri arme, a face instrumente de muzică, a lucra pământul, ba lăcuiitorii din insulele Societății și a scrie.

Știrile și informațiile referitoare la atâtea țări și popoare de pe fața pământului, le-a cules Ioan Rusu din publicațiile autorilor streini. Când a fost vorba însă de pământul și neamul românesc, resfirat în Ardeal, Moldova și Țara Românească, autorul nu s'a mulțumit cu mijloacele de informație luate din izvoarele scrise. A cunoscut personal aproape fiecare colț din pământul locuit de Români, și tocmai de aceea descrierea lui alcătuiește o adevărată spovedanie învăluită în curate sentimente naționale. Vom înfățișa deci cetitorului capitolele referitoare la, Transilvania, Moldova și Muntenia.

Marele prințipat al Transilvaniei cu marginile ostășești a lui.

a) Peste tot. O parte de către răsărit a Monarhiei austriești, o face patria noastră frumoasă, Transilvania sau Ardeal numită, ungurește Erdélyország, nemțește Siebenbürger. Se mărginește către miazănoapte cu Ungaria și cu Bucovina, de către răsărit cu Moldova, de către miazăzi cu Valachia, de către apus cu Ungaria. E înconjurată mai de toate părțile cu Carpații cari slobod și înlăuntrul ei mai multe ramuri ce se treptesc în dealuri roditoare de bucate și vin sau coperite cu pășuni și păduri dese, și închid mai multe văi desfătate unele de un mare număr de râuri limpezi, cari

curgând în toate părțile arată a fi pământul Transilvaniei mai înalt decât al țărilor vecine.

Fața Transilvaniei e plăcută în mare măsură; că în ea nu să ostănește ochiul de unăformitate ca în partea mai mare a Rusiei, în o parte a Germaniei, a Ungariei și a Valachiei nice prin câmpuri și munți de tot pietroși ca în unele părți ale Elveției, Spaniei și a Turciei, și munți învăscuți cu groaznice păduri se schimbă, cu desfătatele șesuri de întindere mică și îngustele văli cu frumoase dealuri, arătând în toate părțile nouă icoane de frumuseți firești.

Părțile mai frumoase ale Transilvaniei sunt: valea sau șesul Hațegului, șesul Mureșului, a Oltului mai cu seamă dela Făgăraș până la Sibiu, a Triscaunelor, valea Giurgeului, a Jiului, mai multe părți de lângă amândouă Someșurile ș. a. Transilvania nu are locuri rovinoase nice săci, fără numai puține și de lipsa apei bune de beut pătimesc numai câteva sate în așa numita câmpie. Aerul ei e pretutindenea curat și clima sănătoasă. Pământul cu rodire de mijloc și măcar că lucrarea lui așteaptă mai multe îmbuniri totuși numai arareori nu e în stare a-și nutri pe toți locuitorii. Vite de tot felul are multe, și numeroase turme de oi pasc în Valachia, Besarabia și Bulgaria, iară caii din Transilvania se număra printre cei mai iuți din Monarchie. Bucatele, vinul și poamele li sunt foarte bune celea mai de frunte avuții, totuși sânul pământului e bogat în mulțimea de sare și în tot felul de metali în care nu o întrece nice o țară în Europa. Pe lângă acestea avuții firești Transilvania e totuși țară săracă. Pricinile sunt mai multe din care însemnăm numai lipsa industriei. Transilvania cumpără din țări străine celea mai multe manufacturi și ce vinde în locul acestora? Puține lemne, piei, său, ceară, miere, vite și lână. Lăcuitorii să împart în trei popoare domnitoare cari sunt: Ungurii sau mai bine Nobilii, Săcuii și Sașii. Intră aceștia lăcuiesc în mare număr Rumânii întrecând cu mulțimea pe toți ceilalți socotiți în una. Ei fac în pământul nobililor partea mai mare a lăcuitorilor și sânt parte nobili anumărați poporului domnitor unguresc, parte slobozi în cetăți sau alte locuri taxale, parte supuși domnilor sau coloni. Mai puțini se află în pământul săcuiesc și aceștia sânt în mare parte coloni. În pământul săsesc sânt cu ceva mai mulți Rumâni ca Sași și ar fi să aibe asemenea drepturi cu aceștia. O parte a Rumânilor și a Săcuilor sânt ostași de margine precum vom vedea mai jos. Se află încă în Transilvania, Nemți, Armeni, Bulgari, Greci, Țigani și Evrei însă în număr mic.

Transilvania se împarte în: pământul Nobililor sau unguresc care măsoară în Arle 694¹/₂ mile p., cu 1,168,500 lăc., în a Săcuilor,

care măsoară în arie 323 $\frac{1}{2}$ mile p., cu 353,234 lăc., și în pământul crăesc sau a Sașilor cu arie de 196 mile p. și 381,220 lăc.

Pământul nobililor e întins spre apus și spre răsărit dela Murăș, partea lui mare totuși e pusă spre apus dela această apă și se subîmparte în 11 comitaturi și în două ținuturi sau distrincturi, dintre care comitaturile; Zărand, Crasna, Solnocul de mijloc și distrinctul Chioarului se numesc părțile Ungariei. Partea mai mare a pământului săcuesc se întinde spre răsărit dela Murăș și numai scaunul Arieșului și puțin din a Murășului se află spre apus. Acesta se împarte în cinci scaune. Din pământurile Sașilor numai ținutul Bistriței e pus spre apus dela Murăș, celălalt tot spre răsărit și să împarte în 9 scaune și 2 ținuturi. Peste tot dară măsură Transilvania în arie 1114 mile p.; după mai sus însemnata socoteală cu 1,902,973 lăc. Părțile ei mai mici sânt următoarele:

I. *In pământul nobililor.* 1. Comitatul Bălgradului de sus. 2. Bălgradului de jos 3. Cetății de Baltă. 4. Turzii. 5. Clujului. 6. Dobâcii. 7. Solnocul de mijloc. 8. Solnocul din lontru. 9. Crasnei. 10. Hunedoarei. 11. Zărandului. 12. Districtul Făgărașului. 13. Chioarului.

II. *In pământul săcuesc,* 1. Scaunul Odorheiu. 2. Treiscaunelor. 3. Ciucului. 4. Mureșului. 5. Arieșului.

III. *In pământul crăesc.* 1. Scaunul Sibiului. 2. Sighișoarei. 3. Mediașului. 4. Ciucul Mare. 5. Cohalmului. 6. Nocrichiului. 7. Mercurei. 8. Sebișului. 9. Orăștie. 10. Districtul Brașovului. 11. Bistriței.

În capitolul intitulat „Tipografie“ autorul înșiră diferitele orașe și târguri din Aredal, dând date sumare asupra importanței fiecăruia, apoi trece la regiunile grănicerești.

Marginile ostășești.

„Spre apărarea Monarchiei de boale lipicioase și de prădători de o parte, iară de alta spre împedecarea neguțătoriei nelegiuite cam pe la începutul sutei 18 se porni formarea marginilor ostășești, care se pot socoti ca ceva plasă de colonii ostășești fiind lăcuitorii lor nu numai ostași dară și lucrători de pământ.

Se întind pe lângă împărăția turcească dela Marea Adriatică până în Bucovina și pe lângă acestea până în comitatul Maramureșului: se află totuși câteva părțicele de pământ ce se țin de acelea și mai în lontru Monarchiei. Numărul lăcuitorilor peste tot trece peste un milion a căror parte mai mare o fac Slavii, de osebite popoare urmează cu numărul Rumânii, apoi Săcuii. Se află între ei și puțini Unguri și Nemți. Ei păzesc marginile Monarchiei

de această parte ziua și noaptea, cu aproape la 4200 și în împrejurări periculoase cu 10,000 veghitori.

După provinciile de care se ține pământul marginilor ostășești. se împart acestea în patru părți care sânt: marginele de Croația, de Slavonia, de Ungaria și de Transilvania.

Valachia peste tot.

Spre mieznoapte dela Bulgaria din malul stâng al Dunării până în vârful Carpaților Transilvaniei, se întinde frumoasa țară Valachia, Țara Rumânească sau cum o numesc unii dintre scriitorii rumânești Romania. Ea se mărginește către mieznoapte cu Transilvania de care ea se desparte prin Carpați și puțin loc cu Moldavia și Bulgaria, de către miezăzi cu Bulgaria sau cu Dunărea și de către apus cu Serbia, Ungaria și o parte a Transilvaniei. De Serbia se desparte prin Dunăre drept Orșova. Forma ei este lungureață măsurând în lungime către apus spre răsărit de două ori atâta cât în lățime dela miezăzi spre mieznoapte, se întinde dela $40^{\circ} 10' - 45\frac{1}{2}^{\circ}$ a lungimei și dela $43\frac{1}{2}^{\circ} - 45\frac{1}{2}^{\circ}$ a lățimei. În arie cuprinde după socotirea lui K. F. V. Hofmann 1344 mile p.

Pământul Valachiei este desfătat în mare măsură într-o atâta cât soarele numai puține țări mai frumoase încălzește în toată Europa. Peste partea ei de către mieznoapte se trag mai multe ramuri de munți coperiți, mai mare parte cu groaznice păduri de brazi și de fagi, cari apoi se termină în dealuri roditoare.

Printre munți se întind văli și lunci roditoare adăpate de o mulțime de râuri limpezi ce se prăvălesc mai mare parte spre miezăzi și răsărit, arătând prin cursul lor a fi țara plecată spre Dunăre.

Mai jumătate țara este muntoasă și deluroasă și cuprinde celea mai roditoare ținuturi peste care a vărsat firea cu mâna plină alesele frumusețe. Desfătatele păduri, plăcutele văi, înfloritoarele câmpuri, pompoasa formare a munților și a dealurilor, mulțimea râurilor limpezi și grasa vegetare ce îmbracă această parte a Valachiei au îndemnat pe un scriitor din suta trecută (Kara) care călătorise prin o mare parte a Europei de a zice: a fi firea în Elveția mai mare și măreață însă în Valachia mai dulce și dragălașe. Cealaltă parte a țării carea se întinde în vecinătatea Dunării, cuprinde mai cu seamă șesuri roditoare și câmpii cu celea mai grase pășuni; frumusețele totuși nu lipsesc nice aici, și județul Teleormanului se numără în celea mai desfătate ținuturi a acestei frumoase țări. Frumusețele le mărește mulțimea florilor cu care sânt presărate câmpurile mai cu seamă primăvara și iarăș mulțimea pomilor sălbatici ce acopere locuri largi.

Lângă Dunăre se află mai multe rovine și lacuri. Din acestea de pe urmă se prinde mult pește, un de frunte articol de neguțătorie.

Insulele din Dunăre sânt parte crescute cu pășuni, parte acoperite cu păduri mari.

Toți munții Valachiei se țin de Carpați și se leagă de munții Transilvaniei. Vârfurile mai înalte se ridică la marginile acesteia. Clima e plăcută, sănătoasă și stămpărată spre miază-zi călduroasă, spre miază-noapte, răcoroasă. Vara e căldură foarte mare ce vine dela plecarea pământului către Dunăre și dela lipsa ploii care în această parte a anului pică arareori. Noapțile sunt reci și cu multă rouă. Iernile încă sânt tare aspre și de multe ori păstorii se coveră de neaună cu turmă cu tot. Vara trăsnetele groaznice, primăvara și toamna furtunile spulberate pricinuesc dese neplăceri lăcuiitorilor. Acestea vin mai cu seamă de către Marea-Neagră, având de aceasta parte cale neîmpedecată prin munți sau dealuri.

Toate râurile Vlachiei se deșeartă în Dunăre și prin aceasta în Marea-Neagră, încinge pământul în forma unui arc începând dela Orșova până la gura Siretului. Râurile au de rând isvoarele sale în munții Transilvaniei, apă limpede, mai dearândul curs repede și primăvara inundă locurile vecine. Mai de frunte sânt următoarele începând de către Transilvania: a) Jiul care pornește în Transilvania din două isvoare, trece pe la Târgul-Jiului prin vecinătatea Craiovei și se mestecă cu Dunărea drept cu cetatea Rahova din Bulgaria; b) Oltul vine iară din Transilvania prin o albie pietroasă și strămtă adapă Râmnicul, Slatina și intră în Dunărea din jos de Turnul. El desparte Valachia mică de cea mare; c) Vedea un râu mai mic în care intră Teleormanul; d) Argeșul isvorește din marginea țării lângă Transilvania și curge în Dunăre drept cu Turtucaia din Bulgaria. Între altele primește Argeșul Dâmbovița care adapă București; e) Ialomița după mărime trece râul Valachiei, culege undele mai multor râuri între care Prahova mai mare și se îmbină cu Dunărea în jos de cetatea Hirșora din Bulgaria; f) Buzăul se incepe în Transilvania, curge înspre răsărit și se mestecă cu Siretul; g) Siretul numai atinge puțin loc pământul Vlachiei și primește Milcovul.

Din privința rodirii să numără Valachia între cele dintâiu țări ale Europei. Dintre vietăți se țin: vite cu coarne, cai, bivoli, oi, capre și porci mulți. Se află multe sălbatiche, sburătoare, pești și stupi. Vitele sânt mai multe ca în Transilvania, caii de acel soiu cu cei dela noi, oi se țin foarte multe și în grasele pășuni se pasc mai multe zeci de mii de oi din Transilvania. Porci se trec în mare număr către Transilvania tot anul. Cu peștii încă poartă Valachia neguțătorie, mai cu samă cu vecina Transilvanie. Stupii

lor părătesc foarte câmpurile înflorite și mulțimea pădurilor de teiu de unde scrie Șulțer că în Valachia din un stup s'ar spori pe an 5—10. Din vegetătoare cresc; bucate, mai cu samă cucuruz și grâu, poame foarte multe, struguri, legume, cânepă, in, tăbac ș. a.

Vinul de Valachia este mai puțin înfocat și statornic ca cel de Transilvania. Dintre minerale e sarea mai de frunte carea se sapă din mai multe ocne. Băi de metaluri acum nu se află și în timpurile vechi să vede a fi fost lucrate, numai celea de aramă. Din arina mai multor râuri să culege aur; se află și urme de argint, fer, aramă, argint viu, pucioasă și altele. Avuțiile minerale ale acestei țări s'au folosit până acum foarte puțin.

Numărul lăcuitoarelor se socotește peste 1½ milion; a nu ajunge totuși la două milioane, arată rărirea satelor, mărirea și mulțimea câmpurilor deșerte, mai cu samă în județele câmpene. Lăcuitoarii Valachiei sânt mai mare parte Rumâni printre cari se află puțin, Bulgari, Sârbi, Greci, Armeni, Evrei și alți străini, dară mai mulți Țigani lășiți peste toată țara a căroră o mare parte se află încă în sclăvie.

Rumânii din Valachia au înălțimea mai mică cu ceva ca Ardelenii și Moldovenii, mai cu samă în județele din spre mează-noapte, trup țapăn, mai mult vânjos și musculos ca gras; păr și ochi mai mare parte negrii, față rumenă negrie, trăsături încă alese, mișcări iuți și îndemânatică, Firea lor este cu ceva mai înfocată ca a vecinilor din Moldavia și Transilvania, vorba repede și dulce, stămpărământul vioiu și mintea ageră. Ei sânt iubitori de noutăți, de căutări, de strălucire din afară și năzuitori spre învățătură,

Ospătatea încă este o veche însușire de laudă a tuturor Rumânilor. Ei au încă și scăderi nu puține, nice trebue să le cadă greu de-i numesc străini mai dearândul puțin strădalnici și statornici, ușori la minte, cam pizmași, fără îndelungă răbdare în bunul întrăprins, împrejudecăcioși și nesuferitori în trebile răligiei și mai cu samă când zic a nu prea înflori aicea curatul patriotism și o prețioasă vârtute, care la tot poporul e fundământul adevăratei fericiri private și publice în casă și în stat, și carea în timpurile vechi strălucia așa frumos și mai târziu să prețuia așa puțin de strămoșii noștri de Romani.

Luxul încă s'au încuibat în căsile nobililor în mai mare măsură de cum s'ar lovi cu starea avuțiilor. Scriitorii străini când le scriu acestea despre Rumânii din Valachia au și drept că trăbue să mărturisim, ni datorința care o avem de cătră adevăr.

Să nu pierdem dinaintea ochilor și patimile ce le-au suferit acest popor în tâmpurile trecute carea mai multe sute de ani au putut zice; nu este durere ca durerea mea. Sub domnii pământeni,

lucrările din lăuntru, răscoalele cu vecinii, năvălirile Turcilor și a Tătarilor, depărtată de părțile Europei mai cetățenite au fost împedecătoare culturei. Au urmat dela 1716 tâmpul fărâdelegilor, domnirea Grecilor din Fanar, care nu se poate întipui mai bine acel loc a lui Petronius Arbitr, adus de Sulțer și a cărui capet sună așa: *tanquam in pestilentia campos, in quibus nihil aliud est nisi cadavera que locerantur aut corvi qui locerant.*

Clerul rumânesc au fost tot cam întunecat și neputând cuprinde înaltul duh al credinței a rămas cam pe acelea din afară ale ei, el nu au prea cunoscut deregătoria de a fi învățătoriu poporului nice s'au aflat în stare a putea plini și totuși în aceste tâmpuri când domnea pumnul și dreptul, el era mai singura legătură ce au mântuit societatea de răsipire pre carea însă fiind întunecat nu o au putut și lumina.

Apoi la școalele rumânești când ședea pe tronișorul Valachiei Domni străini, a căror scop era adunarea banilor spre a-și ținea, capul decât carea nemica era mai nesigur, nu prea putea fi vorbă. Judece dară oricine au în stări împrejur ca acestea nu să va demoraliza, nu se va sălbătăci orice popor? Tâmpul dela anul 1822 încoace au fost fericitoriu pentru Rumâni; răul însă era mai înrădăcinat încât să se fi putut vindeca de tot în tâmp atât de scurt. Pământul e roditoriu, clima sănătoasă, puterea trupurilor întreagă mai cu seamă între țărani cari fac aicia inima poporului, duhul ău pornit a se deștepta, ceva libertate încă nu lipsește. Cu acestea mijloace poate face mai mult o chivernisire înțeleaptă care ar avea cugete curate și putere destulă spre a să putea înălța peste toate partidele și a cărui scop ar fi stârnirea industriei, luminarea poporului prin beserecă școală și teasc, întărirea naționalității și trezirea duhului oștășesc nu spre a porni răsboaie, ci spre a ține pacea. Scăderile apoi ar scădea dela sine. Imprejurările sânt cu adevărat grele și împedecările din lăuntru și din afară multe, totuși și aceasta e adevărat că numai aceia cauză este de tot perdută de carea ne-am desnădăduit.

Rălgia domnitoare în Valachia e cea răsăriteană neunită și besereca rumânească se chivernisește prin mitropolitul dela București și trii episcopi dela Râmnic, Argeș și Buzău. Numărul mănăstirilor, a călugărilor și a călugărițelor este foarte mare. Au și alte desbinări creștinești, suferință destulă însă numai câteva mii de următori. Catolicii se țin de episcopul dela Nicopol. Evreii de legea lui Moise se află până la 20,000.

Industria e în stare de jos că mai toate manufacturile să aduc din țări străine și Ardealul are mai numai în Valachia târg pentru puținele sale produse de industrie.

În București și alte orașe se află meșteri pentru unele măestril însă puțini și mai mare parte străini, că cuprinderile de rând a Rumânului sânt lucrutul pământului și păscutul vitelor; țărenii totuși își găsesc mai toate celea de lipsă și fâmeile lor sânt pretutindenea țesătoare, torcătoare și cusătoare.

Mai în floare e negușătoria cu produse firești ajutată prin Dunăre și prin firea pământului care în toată țara e plecat spre aceasta. Se scot mai cu seamă bucate, vite, său, ceară, lână, cași brânză, pește sărat, icre, sare ș. a. Negușătoria e activă și cum-păna ei stă în partea Valachiei cu câteva milioane, de unde în această țară se întorc mai mulți bani, ca în frumoasa noastră Transilvanie.

Cultura literară alăturată cu neștiința ce întuneca mai demult această țară, dela anul 1822 încoace au făcut sporiu neașteptat.

Colegiurile din București și Cralova, școalele din județe și altele mai mici din orașe și sate să află în stare înbucurătoare după scurțimea timpului de când s'au ridicat. Pentru cultivarea clerului însă s'au făcut ceva suptiri provincii prin ridicarea seminarelor dela București, Râmnic, Argeș și Buzău și cu adevărat clerul românesc are lipsă de luminare și Rumânii de cler luminat. Literatura rumânească nicăeri au pornit cu mai mare râvnă ca în Valachia, mai cu seamă pe țarmurii Dâmboviței unde au și crescut foarte repede, însă trăbue să mărturisim cam fără putere. Ea e asemenea unei tinere floricele care așteaptă întărirea dela timp, dela căldura ș lumina soarelui. Filozofia îndreptariul culturii științești la toate popoarele luminate până în anul 1841, nu dobândise încă primirea în pământul Rumâniei. Doară că nu s'au socotit Dumnealor îndestu gătiți spre a primi pre un așa vrednic oaspe, doară pentru ceva sfială au tocma frica de el. Cu adevărat lumina e stricătoare unor ochi bolnavi dară aceasta nu e vina ei ci a ochilor.

Valachia e un stat tributar Turcilor. Chivernisirea s'a orânduit prin regulamentul organic pe anul 1832. Domnul țării să numește principe, se alege prin obșteasca adunare dintre boerii țării, rămâne în deregătorle pentru toată viața nice se poate lipsi fără pricină cuviincioase. El are puterea de a pune legile în lucrare, în puterea legislativă, are partea obștească adunare, curtea osmânească ca suzerană și cea rusească ca apărătoare.

Obșteasca adunare se împarte în extraordinare și ordinare (de rând și afară de rând). Cea dintâiu stă din 1 preșezătoriu care e Metropolitul, 3 episcopi, 50 boeri mari, 73 boeri de rândul al doilea 36 deputați dela celea 18 județe și 27 deputați a Statului cetățenesc sau așa numitelor corporații negușătorești.

Prin aceasta se alege numai principele. Obșteasca adunare

ordinare stă din 1 premergatoriu, care iară e Metropolitul, 3 episcopi, 20 boeri de întâia treaptă, 18 deputați a județelor și 1 a cetății Craiova. Dicasteriile mai înalte sânt: Divanul domnesc, curtea administrativă și două judecătorești, una în București alta în Craiova. Nobilii în Valachia se numesc de rând boeri, se împart în mai multe plase, au mari privilegii și între altele sânt scutiți de darea carea se plătește numai din orașeni și țărani. Clerul este numărös însă are puțină bază. Statul cetățenesc în care se reazămă în Europa cea cultivată puterea țării e aicea slab și mare parte stă din străini. Țărenii sânt săraci satele amărâte și în unele părți, mai cu seama în Valachia mică stau numai din colibi sub pământ. Țărenii poartă celea mai multe greutăți a țării, plătesc zăciuală și lucră pe sama proprietarilor de moșii să vede totuși a fi mai puțin apăsați ca cei din Moldova și Transilvania. Ei s'au desrobit încă în anul 1747, când în Transilvania s'a făcut aceasta numai supt Iosif II și în Rusia încă nu. Valachia are și o mică oaste ce cuprinde 6 batalioane de pedestrași și atâtea escadroane de călărași, numărând peste tot 4673 ostași. Veniturile sau socotit în 1832, 16 milioane de lei. Un leu face după cursul de acum 8 cruceri de argint. Valachia se împarte și Valachia mare și mică, despărțită prin Olt și peste tot în 18 ținuturi numite județe. Dintre județe 9 care se întind spre miazăzi să zic câmpene, altele întinse către marginile Transilvaniei se numesc muntene. Județele muntene sânt; Gorjul, Vâlcea, Argeșul, Muscelul, Săcuenii, Buzăul, Dâmbovița, Prahova și Râmnicul, eară celea câmpene Doljul, Mehedințul, Oltu, Romanați, Teleormanul, Vlașca, Ialomița, Ilfov și Brăila.

Topografia.

a) Bucureștii.

Bucureștii, capitala Valachiei, rășădința Princepelui a dregătorilor mai înalte, a Mitropolitului și a Consulilor puterilor străine, cetate mare zidită pe amândoi țărmurii Dâmboviței în județul Ilfovului, pe loc parte ridicat puțin parte oblu supt $44^{\circ} 26' 45''$ a lăf. și $43^{\circ} 48'$ a lungimei. Bucureștii, măcar, că au luat în tâmpurile de curând trecute față cu mult mai plăcută ca mai înainte prin pletruirea și luminarea ulițelor și prin ridicarea mai multor ziduri strălucite, nu se pot numi totuși cetate frumoasă. Ei au forma cetăților turcești; uliți strâmbe înguste orânduit fără simetrie, palate pompoase lângă căși amărâte și dinaintea multora grădini lungi. Mulțimea turnurilor totuși a bisericilor și a altor ziduri mari ce se ridică printre desfătatele, case îi dau, din ceva depărtare, vedere plăcută. Întinderea acestei cetăți este mare că numără la 12.000 căși, 130

biserici, 26 mănăstiri, 10 hanuri, 80 000 lăcuitoari, când în Viena cu 357.000 lăcuitoari cuprînde numai 8343 căși.

În București nu se află piața, iară între uliți sînt mai alese: Podul Mogoșoaiei, a lui Șerban Vodă, a Calicilor și a Tîrgului de afară. Ulițele de frunte se numesc aicea poduri din pricină că mai de mult erau în loc de piatră cu lobde de lemn. Dintre ziduri însemnăm cea mai strălucită curtea Chivernisirii, Mitropolia în care ține șederile sale obșieasca adunare și se află arhivul statului, biserica, catedrală zidică în anu 1655 de Constantin Basarab, biserica Radu Vodă, a Sf. Gheorghe Nou și Colțea, căzarma curtea domnească arsă în anu 1813, palatul lui Mihail Ghica, a lui Știrbeiu, spitalul Brâncovenesei, câteva hanuri și mai multe palate a privaților. Între așezămînte științesti sînt mai de frunte; Colegiul dela Sf. Sava cu 20 învățători și cu casă de creștere, biblioteca, muzeul și seminarul pentru teologie. Se află aici o soșietate filarmonică pentru lățirea muzicii, mai multe spitale între care; a Colței, a Filantropiei, a lui Pantelimon etc. Industria este puțină și cele mai multe manufacturi se aduc din țări străine, însă cu atîta este mai înfloritoare negușătoria mai cu seamă produse firești și de lux. Bucureștii dela anul 1698 sînt necurmat capitala Valachiei. În anul 1812 s'au încheiat în această cetate pacea între Turci și Ruși. În jurul Bucureștilor se întinde o câmpie roditoare foarte largă pe puține locuri presărată cu multe vii și loc de plimbare, Văcăreștii, o mănăstire strălucită la satul de acest nume, Dealul cel Mare drept podul Mogoșoaiei, Colintina, loc de plimbare, cu palat domnăsc, o mănăstire numită Plombuita și o bisericuță foarte frumoasă.

b) Alte locuri alese în Valachia.

În vecinătatea Dunării începînd de către apus, Cerneți oraș de rînd, capul județului Mehedinți, zidit aproape pe Dunăre nu departe se văd în Dunăre rămășițele podului lui Traian.

Spre răsărit se întinde Câmpul Severinului și în acesta pe un deal se află niște dărămături despre care socotesc unii a fi unei cetăți zidită de Alexandru Sever și iară un turn numit turnul Severinului. Turnul, cetate zidită la îmbinarea Oltului cu Dunărea cap județului Oltul. Mai de mult era întăritură turcească stricată și împreună cu principatul din 1829. Zimnicea, oraș cu negușătorie, zidit lângă Dunăre, drept Șiștovul din Bulgaria. Giurgiul, cetate drept Rusciucul Bulgariei, lângă Dunăre, poartă negușătoria aproape de Dunăre și de cetatea Silistra cap județului Ialomița.

Brăila cetate cu 8000 de lăcuitoari, zidită lângă Dunăre și până la anul 1828 întărită țapăn, când, cuprinzându-se prin Rușii fu dărămată și apoi în următorul an prin pacea dela Adrianopol intru-

pată cu principatul. Brăila are port cercat în tot anul de mai multe sute corăbii streine, poartă neguțatorie mare din zi în zi crește și se înfrumusețează.

b) Cam pe la mijlocul țării, Craiova cetate cu 12.000 locuitori zidită în loc desfătat nu departe de Jiu, capitala Valachiei mici și a județului Dolj, are zidiri frumoase, un colegiu cu aproape 300 școlari, tipografie și curte judecătorească înaltă pentru județele de peste Olt. Zlatina oraș de rând pe țărmurile Oltului stâng. Pitești oraș de mijloc lângă râul Argeș. Târgoviște, unul dintre cele mai vestite orașe a Vlachiei, zidit în o câmpie desfătată pe râpa dreaptă a Ialomiței, numără 5000 locuitori, au fost mult timp capitala țării, și mai multe dărâmături arată întinderea și strălucirea ei de acel timp.

c) Mai spre miazănoapte, Râmnic, oraș zidit în loc desfătat pe râpa dreaptă a Oltului cu episcopie și seminar, cap județului Vâlcea în care se mai află Ocna Mare, oraș cu băi de sare. Curtea de Argeș, oraș mic lângă râul și județul cu acest nume, cu episcopie, seminar și o biserică foarte pompoasă. Acest oraș în timpurile vechi a fost rășădina principelui Radu-Negru. Câmpu-lung, oraș de rând cap județului Muscelul. Aici au locuit principele Radu-Negru după ce au ieșit din Transilvania și au zidit o cetățue, a cărui ruine se văd și acum. Ploști, mic oraș, cap județului Prahova cu târguri mari mai ales pentru lână. Câmpina, orașul tot în acel județ, în drumul ce duce către Brașov.

Buzăul, oraș cu episcopie și Seminar, cap județului de acest nume, se află lângă râul Buzău are și tipografie. Râmnic oraș mic lângă râul Râmnicul Sărat. Focșani, zidit în loc nespuns de frumos se împarte în două părți din care una se ține de Moldova. Focșanii se află lângă Milcov, poartă neguțatorie mare și sunt vestiți de bătaea ce s'au întâmplat aicea între Austrieci Ruși și Turci în anul 1789. În anul 1772 s'au ținut iară în acest, oraș un congres. Locul din vecinătatea Focșanilor se numără între celea mai depărtate din Europa. Spre apus se înalță Carpații, spre răsărit se întinde un șes larg.

(Va urma)

ȘTEFAN MANCIULEA

CONTRIBUȚIUNI LA BIOGRAFIA EPISCOPULUI IOAN PATACHI

Despre al doilea vlădică al bisericii române unite știm foarte puțin. Mai ales știm foarte puțin din activitatea lui vlădicească. Așezat din partea împăratului Carol VI în fruntea atât de fragedei și atât de proaspetei biserici unite, la 13 Decembrie 1715, Patachi nu și-a putut ocupa scaunul decât abia în vara anului 1721 și nu în vechiul Bălgrad, unde rezida acum un episcop catolic de ritul latin, ci la Făgăraș.

Intr-o scrisoare din 20 Decembrie 1713, adresată primatului din Strigon, Patachi spunea că pentru mântuirea scumpei lui națiuni românești este gata să-și verse sângele și să asude ziua și noaptea (...ego paratus sum... pro salute charae meae nationis valachicae sanguinem sudoremque diu noctuque fundere. Nilles, *Symbolae* I. 408). *Samoilă Klain* scrie despre el că „a fost nației românești bun părinte” și într’adevăr pare a fi luptat mult pentru drepturile clerului și ale poporului românesc. D. *Nicolae Iorga* a tipărit, după copiile Academiei române, trei scrisori, una din 1724 și două din 1725, adresate de episcopul Patachi comes-ului săsesc Ioan Teutsch, în care intervine pentru scutirile preoților români din Sad, Săcădate și Cârța [*Hurmuzachi*, Documente XV, 2 p. 1605—6, 1610—12]. Scrisoarea din urmă mai ales este scrisă într’un stil plin de energie, de curaj și demnitate.

În *archiva cancelariei aulice ardelene* din Budapesta se păstrează (Nr. 128—1715) două memorii deosebit de interesante, adresate de vlădică Patachi în anul 1715 și în aceeași arhivă se păstrează (No. 80—1723) un al treilea lung memoriu din 1723, împreună cu procesul verbal al conferinței ministeriale din 26 Aprilie al aceluiaș an, care cuprinde hotărârile aduse privitor la cuprinsul memoriului.

Fiind memoriile acestea inedite și importante pentru cunoașterea stărilor de atunci din biserica unită, public două dintre ele în întregime în originalul lor latinesc, a cărui înțelegere nu e dificilă.

I.

Sacratissimum Caesarea Regiaeque majestas, Domine Domine clementissime.

Majestatis Vestrae gratiam, qua clerum graeci-ritus per Suum principatum Transylvaniae, Partesque Hungariae eidem annexas unito-valachicum, graecum, rascianum et ruthenum, in incrementum orthodoxae religionis, apostolica-regia fundatione stabilire dignata est, clerus is id una mecum perpetua agnoscit devotione; quia tamen nonnulli defectus et excessus, qui hunc inter clerum adhuc tempore schismatis viguere in prejudicium ecclesiasticae praerogativae etiam nunc durare comperiuntur, ideo horum etiam remedium Majestati Vestrae austriacae pietati supplex ad thronum submittit.

Quampiam ad aram operanti communiter suffragatur, eum a quavis tributaria praestatione quartiriorum, condescensionum aliarumque eiusmodi occurrentiarum, liberum esse onere, hoc tamen beneficio clerus supranominatus non omni loco in Transylvania gaudere dignoscitur. Imo praerecensitis oneribus non modo supernumerarii sacerdotes, ex eo ita vocati, cum superiori aevo forte ultra ecclesiae graeci-ritus necessitatem sacris mittebantur, sed et ordinarii pariformiter hinc inde aggravari cusueverunt. Quare Majestatis Vestrae exoratur clementia, ut actuali presbyteratu insigniti tam ordinarii quam hi pauci supranumerarii, quorum annuus alioquin census minoris est considerationis, quam ut ejus exigua pensione universalis ecclesiae immunitas pateretur, a praespecificato per Majestatis Vestrae Principatum Transylvaniae et Partes eidem annexas onere ubique exempti redderentur, ubi mihi gratia Majestatis Vestrae indigno episcopo deinceps curae erit quominus eiusmodi sacerdotes ultra ecclesiae necessitatem ordinerentur, eoque contribuentium Valachorum numerus incolarum in Majestatis Vestrae aerarii defectum nequaquam imminuerentur. Comitatum officiales si quid hinc inde in valachicis pagis ex officio perficiendum habent eatum, suas non alibi quam in domibus valachico-parochialibus faciunt condescensiones et hoc non ideo, quasi apud incolas pagorum commodas sibi non invenirent occasiones sed ut memoratis domibus parochialibus (forte audaci non utar vocabulo) saltem aliqui quasi in speciem vindictae causa susceptae unionis aggravandi forent.

Quod plus in comitatu Maramures et Kővariensis districtu, clero suam hactenus congregare eo minus celebrare synodum minime licebat, nisi aliquis comitatus et districtus alienae religi-

onis unioni contrariae praesideret officialis, non alia quam forte interesse causa. In sedibus vero saxonicalibus, praesertim in districtu Coronensi, officiales harum sedium rei ecclesiasticæ non modo ingerunt profanam auctoritatem, sed et ipsam mulctam, quae alias delinquentibus ab ecclesia veniret statuenda, liberrime dictant et in suum interesse strictissime exigunt, imo quod plus est, non abhorrent contra clementissimum decretum piaie reminiscen-tiae Leopoldi Primi clerum immunitans, parochiales domus (uti in pago nomine Szerdahely hoc anno contigit) evertere et parochos expellere, proinde ut hoc in passu jus ecclesiae illaesum maneret, Majestatis Vestrae suprema potestatis plenitudine de de genu imploratur. Accedit etiam hoc, quod superiorum temporum injuria nationem Saxonicam multis communitr adstrinxerit debitis, huius nationis sedium officiales, quo haec debita exsolvendi medio respectu suorum incolarum per varias utantur impositiones, iis pariter in medio sui commorantem graeci-ritus clerum ex eo gravare praetendunt capite, quia hic clerus Fundum Regium quem partim emptitio partim vero haereditario jure teneret, suis hominibus aequaliter usuaret; verum quidem est fundum civilem propter usum fructum suum habere onus et ideo nationis saxonicae argumentum consideratione mereri, sed e contra non minori clerus valachicus probe innititur pro se allegando Diploma unionis Leodoldinum, cuius vigore illius temporis Majestas hunc clerum, intuitu susceptae unionis, omnis illius juris et praerogativae quo latino ritui suffragantur apostolica-regia capacem reddidit sanctione. Atque sic quia clerus latinus de suo ad ecclesiam pertinente fundo nihil solvit, etiam clerus unitus ratione sui fundi prae-attacto emptitio aut haereditario jure possessi, se oneri eatenus minime putat obnoxium esse.

Ut itaque fundo Regio suo jure manente similes tolleretur contraversia et clerus suo realis unionis beneficio gaudere se sentiat, Sacratissima Majestas Vestra pientissime resolvere dignabitur, quod decimale aut quartale aut alterius generis beneficium in comitatibus et sedibus tam saxonicalibus quam siculicalibus latino ritui imo cuiusvis receptae religionis ecclesiastico jure in sui consistentiam a suis penditur parochianis, eo etiam clerus graeci-ritus frui privilegiaretur, cum ipsa lex divina praecipiat servientes altari abinde vivere oportere, non velut hinc inde in comitatibus et sedibus abusus praetendit, quod licet pagi sint mere valachici incolae non suis pastoribus quibus de jure tenentur sed alterius religionis ecclesiasticis decimas suas aut quartas compellentur exolvere, quia antehac, prinsquam videlicet valachici incolae illas

sessiones occupassent aut unionem suscepissent eiusmodi jus huius et illius religionis ecclesiae fuisset, non considerando beneficium altaris, suum non alienum sequi posse cultum.

Est praeterea non levis querela, quod aliqui dominorum terrestrium suis subditis valachicis ultroneam suis pastoribus dandam stolae pensionem inhibeant et locum pro structura ecclesiae, ubi sui necessarii cultus fieri deberent exercitium, recusent; conjecturaliter non ex eo, quasi huius stolae pensione hi subditi enervarentur aut similis exigui spatioli pro ecclesiae adeptione notabilis proventus terra ipsis decederet, sed ut hoc pacto praetextu videlicet juris sui territorialis per ipsam medii subtractionem exercitium unionis cultus magis efficere valeant. Verum quidem est quemvis dominorum terrestrium suarum intra terrarum limites absolutum esse, eique hoc in jure suo praejudicium fieri nequire, interim forte et hoc christiana indignum vix foret consideratione, hoc jus territoriale tam lati non esse sensus, ut per eius extensionem divini cultus exercitium a convenienti arceri loco aut altaris beneficio per subtractionem juris stolae praejudicare posse videretur. Quamobrem haec quoque decisio a sceptrigero Majestatis Vestrae pendet sententia.

Id quoque negari haud potest schisma adhuc multis in locis inter clerum vigere neque mirum cum et evoluta tempora huic penitus eliminando sui ex consideratione plane favere nequiverant, unde e senioribus popis et plurimis recenter a schismaticis ordinatis, signanter in Coronensi districtu, huic errori intense adhuc adhaerentes admittere difficultant, Coronensem et Fogarasensem ecclesiam huic unionis cultui deservire et se in persona sua ab episcopali per Transylvaniam unitorum jurisdictione dependere posse quia praeattactas ecclesias ab antiquis Valachiae principibus erectas esse praetendunt, idque Majestati Vestrae Sacratissimae ex eo demisse refero ut suo apostolico juri cavere valeret.

Gemunt et mortuorum sacerdotum graeci ritus rite ordinatorum relictas viduae, sibi a Leone Papa XI concessum privilegium, ut videlicet similes viduae ad dies sui obitus defunctorum maritorum gauderent immunitate, non amplius patrocinari, quia eventus in effectu contrarium docet, proinde et hae pro huius regio-apostolicae confirmativae gratiae annuentia una mecum ad genna procedunt.

Natio valachica juxta universalem graeci-ritus praxim non novo sed antiquo uti inhaeret calendario, ob quod dies festivi respectu ritus latini confuso pergunt ordine, ita ut incidente romano-catholica festivitate, Valachi sui calendarii jure laborent,

imminenti vero sua feriari praetendunt, num igitur dicti unitae ecclesiae graecae Valachi, alioquin vero laboribus dominorum terrestrium obnoxii, obvenientibus festivitatis sui ritus cogi ad laborandum debebunt aut vero celebrata sui ritus festivitate, incidente festivitate alterius ritus, terrestribus dominis eiusdem ritus laborare poterunt? Quidquid igitur deinceps pro jure utriusque ritus statuendum videretur Majestas Vestra Sacratissima sapientius arbitrari dignabitur.

Unum adhuc, quod submisce expono, quia Majestas Vestra Sacratissima episcopatum graeci-ritus unitum non modo in priori suo esse instaurare, sed ad contestandum universo orbi suam regio-apostolicam munificentiam perenni fundatione dotare, eaque universum clerum et graeci ritus nationem consolari dignata est, quare sacratissimos venerabundus exosculor pedes, dignetur Majestas Vestra in suis benignis literis donationalibus per suam cancellariam aulico-Transylvanicam expediendis gratiose statuere, quatenus tam clerus valachicus unitus quam ipsa natio jure unionis per novam (quam humillime imploramus) diplomatis confirmationem statui catholico aggregatus inter reliqua statuum et ordinum Transylvaniae membra connumeretur ac simul articuli quidam contra ritum hunc graecum praejudiciose conditi in Approbata et Compilata Constitutionibus adhuc exstantes aut expunguntur aut per contrarios articulos in perpetuum tollantur, ut hac clementia clerus et natio animati in futurum Majestatis Vestrae Sacratissimae obsequium et robur orthodoxae ecclesiae se excolendi et ad majora praeparandi ferventiori excitentur studio.

Pro qua gratia ut Deus Majestatem Vestram domumque Augustissimam cum sui imperii extensione in omne aevum regnare faciat cum natione et clero orabo et suspirabo.

Majestatis Vastrae Sacratissimae

perpetuo fidelis subditus

Ioannes Pataki

nominatus Valachorum per Transylvaniam episcopus

(O copie a memoriului se găsește în *Collectio maior Manuscriptorum historicorum* a contelui Kemeny, Tom XXVIII p. 559—566 în archiva muzeului Ardelean din Cluj.)

II.

Al doilea memoriu a lui Ioan Patachi este din acelaș an, 1715. În el episcopul intervine la împăratul ca să scutiască preoțimea română de contribuția de 2000 „cubuli“ de grâu pe seama împărăției. Cererea și-o întemeiază pe faptul, că preoțimea română nu are nici un beneficiu din partea statului, că diploma leopoldină,

care o puneă pe picior de egalitate cu preoțimea cultelor recunoscute (catolic, reformat, luteran, unitarian) nu se respectă, că preoțimea trăiește ca și țărani de rând din munca cu brațele și, prin urmare, nu poate contribui la nevoile împărăției în măsura în care contribuie preoțimea celorlalte culte.

III.

Sacratissima Caesarea-Regia Majestas, Domine
Domine Clementissime.

Quatuor circiter abhinc annis, per Majestatis Vestrae Sacratissimae regiam aulico-transylvanicam cancellariam, meum (his sub litera annexum) demissum porrexeram memoriale, quo de genu humillimo pro resolutione meae personae et munificentissima episcopatus mei ritus graeci Fogarasiensis dote, gratias ad Thronum clementiae deposueram. Cui tunc demisse porrecto memoriali et nunc iterata, per duplicam huic annexam, id exigente tam numerosarum animarum mihi commissarum pretiosa salute, conscientiae meae obligatorio dictamine impulsus, sequentia quoque Augustissimae Majestati Vestrae pro clementissima resolutione ad gratiarum prostratus Thronum annectere praesumo.

Clementissime Princeps et Fundator, cum Majestas Vestra Sacratissima hunc graeci-ritus Fogarasiensem episcopatum fundare et in dioecesim erigi curare clementissime sit dignata, cumque justissima eaque communi in Ecclesia Dei praxi receptum sit, ut quos eadem fides et charitas in ejusdem s. ecclesiae catholicae unitate conjunxit eiusdemque s. Matris obedientes filios eodem in gremio fovet, eodem denique sub capite eiusdem corporis membra vivificat, exindeque divini et humani favoris pariter reddit capaces, jure suo non destituantur, verum ad instar ecclesiasticarum ritus latini personarum, competentibus quoque beneficiis caeterisque ecclesiasticis praerogativis, divino ac humano uti et christianorum principum concessis indultis frui ac gaudere mereantur. Id quod Majestatis Vestrae Sacratissimae desideratissimus genitor Leopoldus, pro regio apostolico numere pensitando anno Domini 1692 decretaliter statuit et gloriosissime memoriae Iosephus imperator anno 1708 apostolico suo regio consensu, per omnia et in omnibus punctis praedictum privilegiale decretum uti et illud aliud eiusdem divi Imperatoris Leopoldi, in favorem unionis de anno 1699 editum decretum, testibus hisce copiis sub lit. B notatis, clementissime roboravit atque confirmavit, ut videlicet per universa Hungariae, Croatiae et Sclavoniae regna ac Transylvaniae principatum, ritus graeci uniti ecclesiastici, in omni-

bus latini ritus ecclesiasticis personis, earumque rebus et quibusvis caeteris earum praerogativis, similes habeantur et si qui ex subditis huic regio statutu contravenirent, eam prorsus incurant poenam, quam memorati latini ritus ecclesiasticam immunitatem laedentes de jure et consuetudine regni subeundam haberent.

Quapropter Clementissime Princeps, Majestati Vestrae de genu supplico, dignetur Vestra Majestas Sacratissima haec per divos suos praedecessores, sacrae unioni indulta hicque sub lit. B annexa privilegialia decreta in solamen universae nationis Valachicae uti et fundati per Majestatem Vestram Sacratissimam episcopatus Fogarasiensis, inamovibile fulcimentum regia apostolica sua munificentia in suo punctorum et clausularum merito confirmare et per hoc universum ritus graeci unitum meum clerum in debitum ordinem redigere atque ad pientissimam eiusdem Majestatis Vestrae Sacratissimae foundationalem intentionem clementissime stabilire, etsi lege patria et municipali aliarum receptarum in supradicto principatu diversarum religionum, non modo ministri ecclesiastici cum suis prolibus sed et ad ecclesiastica officia pertinentes, quinimo etiam ipsi studentes subditi articulari fruuntur praerogativa item suis necessariis coemeteriis, scholis, parochiis et ecclesiis uti usus docet suis fundis et aliis ad victum necessariis dotatis muniti sint. Qui si ita ob antiquorum suae religionis principum auctoritatem in suis adhuc manutinentur ecclesiasticis praerogativis, quanta magis uniti ob divina et divorum apostolicorum regum sacrosancte sancita hunc in finem decreta, manutenendi veniunt. Dignetur ea propter Vestra Majestas Sacratissima tanquam clementissimus unionis fundator, universum clerum meum, veram unionem amplectentem et tenentem, in suis praerogativis confirmare et de modulo aliqua caeteris approbatis religionibus simili ad vivendum necessario clementissime providere. Episcopatum vero et dioecesim meam juxta Majestatis Vestrae Sacratissimae factam resolutionem et a s. Sede apostolica conformiter transmissam confirmationem, uti per Transylvaniam ita per Partes eidem annexas, in sua legali jurisdictione manutenere et contravenientes uti hodie in comitatibus Maramaros et Arad ex Hungaria se quidam inordinata via ingesserunt, suis modis arcere, clementissime dignetur. Repraesento praeterea quarundam litterarum ex Banatu Tömösvar locis Karansebes, Arasebes et Lugos vocatis, partim ad defunctum generalem Comitem a Steinville partim ad valachum theologum partim ad alium provinciae Magnatem, a quibus praedictorum districtuum communitatibus et ipso valachorum sacerdotum corpore colectivo nomine scriptarum translatas copias

(sub litera D notatas) quarum vi ardentem anhellant ut episcopali sedi graeci ritus in Transylvania per unionem postliminio subordinarentur, ne moderni sui episcopi schismatici nomine Moyses vocati ulteriori excessu et ferme, ut ajunt, tyrannide vexentur atque sic ad publica servitia inhabiles reddantur.

Idcirco Clementissime Princeps, cum per unionem animi emoliantur et per eius salutarem doctrinam tam in fide erga Deum quam fidelitate erga principem subditi firmentur, Majestati Vestrae Sacratissimae de genu submitto, quid in hac occurrentia ubi ipse populus gemebundus unionem petit ne per sui schismatici praesulis durum jugum ferme ad desperationem, uti scribunt, deducantur Majestati Vestrae Sacratissimae pro ecclesia Dei et proprii servitii emolumento visum fuerit? Quid si forte etiam pars caesarea Valachiae ut pote tam vicina fundato unito episcopatu pio horum inducta exemplo, salvificum ovile agnoscens sacram, cum tempore, amplecteretur unionem. Quae omnia conscientiae meae et Officii dictamine ex mea homagiali devotione humillime insinuo et super praemissio Majestatis Vestrae Sacratissimae Clementissimam praestolor determinationem ut ea obtenta ex toto alioquin paratus, rem unionis adhuc in Transylvania nimium infirmam et in praeinsertis praerogativarum ecclesiasticarum punctis totaliter confusa, auspice Deo pro eius gloria et augustissimae Majestatis Vestrae foundationalis intentionis incremento eo efficacius inchoare valeam, ad cineres cum omnigenae felicitatis voto mansurus

Augustissimae et Sacratissimae Majestatis Vestrae

humillimus capellanus
perpetuoque fidelis subditus

B. Ioannes Nemes de Patak,
Valachorum in Transylvania
gr. ritus Fogarasiensis episcopus.

Memoriul nu are dată, însă fiind înregistrat la Cancelaria aulică transilvană la No. 80 din 1723 este, evident, din acest an și anume dela începutul lui. Conferința ministerială din 26 Aprilie 1723 aduce privitor la memoriul lui Patachi următoarea hotărîre:

„Propositis demum reverendissimi Ioannis Nemes lib. Baronis de Patak Valachorum in principatu Transylvaniae Partibusque Regni Hungariae eidem annexis ecclesiae rom. catholicae unitorum episcopi et instantiis, cum istae ex pluribus diversisque punctis consisteret, quorum nonnulla jus etiam tertii tangerent, existimabuntur illos omnes ad generalem Majestatis Vestrae Sacratissimae

armorum in saepe fata Transylvania praefectum regiumque ibidem gubernium eo fine intromittendas esse, ut hi trutinatis iisdem genuinam Majestati Vestrae Sacratissimae cum sua opinione pro secutura Eiusdem Majestatis Vestrae Sacratissimae benignissima resolutione submitterent; praefato tamen generali injungendum ut ille, cum statu ibidem catholico separatim quoque desuper conferret. Episcopo vero hinc brevi discessuro locus interea pro habitatione, quoad residentia a Majestate Vestra Sacratissima benigne resoluta, extrueretur, in arce Fogarasiensi assignaretur“.

Pe hotărîrea aceasta a conferinței ministeriale împăratul a pus următoarea apostilă: „Quoad episcopatum me ulterius determinabo, in omnibus reliquis punctis in hac relatione expressis placet in toto votum conferentiae. Carolus“.

Copiile scrisorilor bănățenilor de care vorbește Patachi în memoriul său se găsesc în traducere latinească — făcută poate chiar de episcopul însuș — în *Collectio maior manuscriptorum historicorum* a contelui Kemény din archiva muzeului ardelean din Cluj (A. Tom. XXVIII. pp. 591—603). Una din ele, fără dată, e adresată generalului Steinvill, a doua, din 11 Februarie 1721 e adresată iezuitului Gheorghe Regai, a treia tot din 11 Februarie 1721 lui Ioan Macskasy, a patra tot de-atunci și cu acelaș cuprins contelui Gallas care era „orator ad Curiam Romanam“.

Z. PÂCLIȘANU

PAPALITATEA SUVERANĂ

ȘI ORGANIZAȚIA INTERNAȚIONALĂ A LUMII COMTIMPORANE (II.)

În articolul introductiv asupra studiului profesorului catolic d. *Yves de la Brière* am arătat, în mod sumar, numai câteva capitole din străduințele pe care Sf. Scaun le face pentru a asigura pacea și buna înțelegere între oameni. Sunt convins, că nici unul dintre cititorii acestei reviste n'a crezut, că această nobilă străduință, care găsește un atât de profund ecou în sufletul întregii omeniri, dornică de o viață liniștită, se bazează numai pe încercări sporadice, empirice, urmărite cotidian, fără nici un sistem sau doctrină.

Este un adevăr elementar, unanim recunoscut astăzi, dela extrema stângă la extrema dreaptă, că fără o doctrină bine definită nu poate să existe nici o mișcare, de nici o natură, cu sorți de isbândă. Ne-am putea oare închipui construcția unei catedrale fără un plan dinainte și minuțios studiat? Canalizarea unui râu fără diguri sau baraje și fără o nouă albie, în care inteligența omenească să încerce să atragă valurile furioase? Desigur că nu. Tot așa și cu diplomația Vaticanului, care, după cunoștințele mele, este cea mai veche din lume. Ea are un sistem, o doctrină, la capătul căroră se găsește scopul, pe care diferiții urmași ai Sfântului Petru pe scaunul vlădicesc dela Roma, se nizuiesc, cu o fină abilitate și obstinație ce nu cunoaște obstacole și oboseală, să-l ajungă.

Papalitatea are, cum am văzut, o doctrină atât față de problemele politice și sociale pe cari le pun vremile noi, cât și față de problemele internaționale pentru organizarea păcii. Și e interesant să vedem, care este doctrina Sf. Scaun față de ideea de pace și față de Patrie. Este vreo contradicție, cum pretind mulți adversari ai Bisericei romane, între *universalismul catolicismului și ideea de Patrie*? Între prezența Romei în toate țările din lume și ideea de pace?

Față de toate aceste idei centrale Papalitatea observă o atitudine clară, fără echivoci.

Doctrina Sf. Scaun satisface cele mai exigente sentimente naționaliste ale tuturor patrioților, de toate nuanțele. Există — spune *Yves de la Brière* — Patrii independente, și fiecare membru al lor este ținut față de ele prin o datorie sacră, ce corespunde dreptului legitim al Patriei. Există în aceeași vreme, între diferitele Patrii in-

dependente, un ansamblu de obligații mutuale, cari corespund dreptului legitim al marei comunități umane, în întregimea ei.

Dreptul Patriei se leagă de dreptul familiei. Operă primordială a Creatorului naturei, societatea domestică sau familială nu poate împlini destinul său în chip riguros aci pe pământ, în conformitate cu rațiunea sa de a fi, dacă ea nu este încorporată unei alte societăți mai vastă și mai puternică, care-i protejează securitatea materială, care-i asigură condițiile indispensabile conservării sale fizice, activității sale intelectuale și morale, dezvoltării sale economice și sociale. Aceasta va fi societatea publică, se va numi Cetatea sau Patria. Datoria civică sau patriotică va fi deci complimentul normal, natural și necesar, al datoriei familiale.

Dealtfel, spune mai departe profesorul *de la Brière*, natura omului și natura lucrurilor au stabilit în mod legitim distincția, independența diferitelor Cetăți sau Patrii, după condițiile și necesitățile diverse cari prezidează la dezvoltarea societăților umane. *Originile etnice, cadrul geografic, nevoile sociale, destinele istorice a fiecărui grup de populație determină, național și util, frontierele fiecărei organizațiuni independente și suverane.*

Totuși, și în ciuda diversităților Patriilor independente, unele și altele posedă în mod necesar caractere comune sau identice, pentru că toate Patriile independente sunt compuse din persoane cari participă la același natură umană, corporală și spirituală, fizică și morală, în același origine și chiar destin, cu aceleași drepturi și datorii esențiale. Acesta va fi primul fundament natural al unei anumite comunități sociale între toate popoarele lumii.

Mai mult. Diversele Cetăți independente, continuă d. *Yves de la Brière*, au adeseori interese divergente și opuse. Nu e mai puțin adevărat, că ele au deasemenea și interese de supremă importanță, cari sunt comune tuturor națiunilor umane, și cari le obligă la scopuri identice, în fața acelorași nevoi sau pericole, ca și la relațiuni mutuale și la colaborări amiabile.

Acest ansamblu de interese concordante și de nevoi identice, bazat pe comunitatea fundamentală, de natură fizică și morală, cere în mod normal, între diferitele popoare din același zonă geografică, și, când mijloacele de comunicație și de transport o reclamă, între toate popoarele din lume, un ansamblu de relații de drept public, cari tind să garanteze binele comun temporal al umanității întregi. Nu mai e vorba, ca în fiecare grup particular de populație, de o organizație riguros ierarhică, deoarece necesitatea e mai puțin directă, mai puțin imperioasă și obstacolele pentru o reușită fericită sunt mai multiple și mai ireductibile. Ci e vorba de un anumit număr de datorii mutuale, cari vor deveni Carta universală a ra-

porturilor internaționale, așa cum le reclamă natura omului, natura lucrurilor. Acesta este fundamentul natural al datoriei internaționale.

Ordinea internațională, cum vedem prin urmare, se bazează, în concepția Bisericii romane, pe două adevăruri esențiale: legitimitatea Patriilor independente, anumite reguli comune de justiție și de concordie, obligatorii pentru toate Patriile independente.

Evanghelia lui Hristos, precizează *de la Brière*, nu pretinde să ne reveleze această dublă certitudine a dreptului natural. Ci îi aduce, prin mesajul și pilda Mântuitorului Isus, consacrarea cea mai măreață.

Hristos și-a iubit Patria terestră.

Hristos a vroit ca între toate Patriile să vină să domnească o concordie frățească.

Mesajul Evanghellei însă nu se limitează la o singură națiune, ci se adresează tuturor popoarelor. Scrisorile Apostolilor, și în deosebi Scrisorile sfântului Pavel către Romani, Efeseni și Coloseni, expun cu forță și amploare același mister al dragostei universale a lui Hristos, care depășește toate barierele și frontierele vechi. Isus Hristos a murit pe Cruce pentru toți oamenii. Nu mai există exclusivism iudaic sau altul; nu mai există compartimentări. Societatea credincioșilor lui Hristos va trebui să fie în mod esențial universală, catolică, adică întinsă ca lumea, largă ca și iubirea lui Hristos.

Există, repetăm, și vor exista pururea, popoare distincte și Patrii independente. Unitatea spirituală a sufletelor în catolicism nu va suprima această diversitate legitimă, necesară, de ordin politic și social, precum nici datoriile speciale cari decurg din ea, pentru fiecare din noi, față de Patriile noastre particulare. Dar universalitatea preceptului creștin al carității frățești și supranaturale va avea drept consecință irecuzabilă, în ochii credincioșilor, să dea o consacrare augustă și sacră datoriilor mutuale a popoarelor față de popoare.

* * *

Mă scuz față de cititori pentru înfățișarea, poate cam lungă, a doctrinei catolice în materia păcii, față de Patrie și față de ideea necesară a colaborării popoarelor între ele. Socotesc însă, că fără această expunere luminoasă pe care o face un profesor de prestigiu, care este d. *de la Brière*, multe lucruri ar fi de neînțeles, și îndoelile ca și prejudecățile față de activitatea Sf. Scaun pe terenul diplomatic ar putea persista. Dar am făcut-o și din alte motive. Fie-mi iertat să le spun. Înainte de război, se știe, diplomația Vaticanului a observat o atitudine nu totdeauna favorabilă naționalităților din fostul imperiu austro-ungar. Nu fiindcă doar n'ar fi înțeles problema și că n'ar fi apreciat cum se cuvine revendicările lor prea juste, ci fiind că era clar, că o satisfacere integrală a doleanțelor lor va duce în mod inevitabil la dislocarea celui mai puternic imperiu catolic din lume. Deaceia la începutul războiului mondial, ma-

joritatea catolicilor, în frunte cu importanții factori ai Vaticanului, au dorit triumful Puterilor Centrale, unde biserica romană n'a fost persecutată. Franța, după separația Bisericii de Stat, în 1905, era considerată, din contră, ca o țară ateistă, stăpânită de adversarii notorii ai Bisericii catolice a cărei înfrângere era de mulți dorită. Puțini știau numai, că în dosul acestei fațade laice se ascunde un popor profund credincios și fidel Bisericii. Afară de Austro-Ungaria nu mai era decât Spania, unde catolicismul era o dogmă de Stat și religia catolică o religie de Stat. Deaci postulatul Sf. Scaun, că Monarhia Dualistă sub forma ei de atunci, ca un bastion al catolicismului, trebuie menținută. Acei cari recunoșteau însă adevărata stare de lucruri din Austro-Ungaria, știau că acolo, în deosebire de Franța „ateistă“, numai fațada era catolică, țara fiind condusă de dușmanii bisericii (cine oare dintre cititorii acestor rânduri nu le cunoaște numele?), pe cari domnia lui Franz Iosef i-a favorizat în mod cu totul deosebit și special, dar și de neînțeles.

Nici o mirare deci că, până la Conferința de Pace dela Paris (deși Vaticanul n'a fost reprezentat, cât știu, în mod oficial) Sf. Scaun a rămas la punctul său de vedere, de mai sus.

În momentul de față însă, dacă înțeleg bine doctrina diplomatică a Sf. Scaun, poziția pe care a luat-o față de frământările internaționale postbelice, n'are nimic ce ar putea să ne supere sau să ne jignească susceptibilitățile noastre patriotice. Acei cari au citit cu atențiune introducerea articolului prezent, au putut găsi desigur și un pasaj, pe care cel puțin eu, nu mă sfiesc să-l calific de anti-revizionist. „Originele etnice, cadrul geografic, nevoile sociale, destinele istorice a fiecărui grup de populație determină național și util frontierele fiecărei organizațiuni independente și suverane“. Nu văd aci nici un echivoc posibil. Nu văd o lipsă de sinceritate, pentru că eu cred în capacitatea de adaptare a Bisericii romane la împrejurările schimbate, ca și în clar-viziunea Șefului ei suprem, care va refuza să-și creeze, în mod inutil, complicații, cari ar putea să ia o întorsătură neplăcută pentru ambele părți în luptă, alindu-se diplomației revizioniste, mai ales după întâmplările din Germania hitleristă, unde un nou „Kulturkampf“ bate în plin.

Aplicând această doctrină circumstanțelor actuale, profesorul de la Briere se grăbește să facă o distincțiune între concepția asupra „păcii“ a acelor cari au făcut Societatea Națiunilor și concepția Bisericii dată de către Sf. Augustin. Primii adoptă cuvântul „pace“ ca un opus al cuvântului „război“, însemnând abstențiunea sau excluderea recursului la arme, în soluționarea conflictelor dintre popoare. Doctorii catolici cred, că pacea nu este decât liniștea ordinii; și ordinea nu este altceva decât dispoziția armonioasă a diverselor părți și a totalității, care menține fiecare lucru la locul lui just.

Astfel înțelegea, pacea rezumă toate regulile și toate exigențele complexe ale vieții internaționale. Papa Benedict XV spunea, în acest sens, că pacea este cel mai mare cadou dat omenirii de către Cel de Sus: *Pacem, Dei munus pulcherrimum*.

Autorul, după ce arată principiile dreptului ginților în actele și învățăturile Papalității contemporane, tendințele și preocupările Papilor: Leon XIII, Piu X, Benedict XV, și Piu XI, dela 1885 până la 1927, citând și comentând toate alocuțiunile consistoriale în materia organizării păcii ca: *Etsi res de qua dicere instituimus* din 1886; *Nostis errorem sane maximum* din 1889; *Ex quo postremum* din 1914; *Ad Beatissimi Apotolorum principis*, aceasta după izbucnirea războiului (1 Nov. 1914); *Ubi arcano Dei* din Decembrie 1922, ajunge la concluziile că: Biserica romană a adus Dreptului Ginților un triplu concurs: o doctrină, o metodă, o forță. *Doctrina* este codul creștin al justiției și al carității în aplicările lor la raporturile dintre popoare. *Metoda* este aceea a arbitrajului internațional, procurat printr'un organ permanent și regulat. (Curtea de Justiție Internațională dela Haga). *Forța* nu este altceva decât ascendentul moral și internațional al Papalității, permițându-i să facă să agreeze mai puțin dificil, pe cale de mediațiune sau arbitraj, soluțiile conforme cu dreptul și echitatea.

Apoi din tratativele Sf. Scaun cu Puterile laice din lume în vederea asigurării păcii, concluzia, că Vaticanul a formulat cel dintâi, în mod clar, principiile cari după război au făcut o atât de extraordinară carieră, cum sunt:

Reducerea generală și proporțională a înarmărilor; Instituirea arbitrajului obligatoriu; Instituirea sancțiunilor internaționale.

Și termină această primă parte a concluziilor, cu admirație plină de orgoliu, cu totul explicabil și justificat de altfel, că după cum arată actele și cuvintele Papilor: Leon XIII, Piu X, Benedict XV, Piu XI:

centrul unității, centrul carității, centrul păcii, mai mult: *centrul de unde luminează adevărul*,

este la **Roma**, Orașul cu șapte coline, la urmașul totdeauna treaz, din o promisiune divină care nu moare.

* * *

Vaticanul nu face parte din Societatea Națiunilor, cu toate serviciile mari pe cari le-a adus și le aduce păcii. Cum colaborează totuși cu Instituția dela Geneva? Iată ce vom arăta în articolele următoare.

(Va urma)

Dr. PAVEL PAVEL

CE „PORUNCĂ“ A ADUS HORIA DELA IMPĂRATUL ?

II.

După cele relatate în articolul precedent, vom arăta ce e realitate și ce e fantezie din așa zisele porunci împărătești ale lui Horia.

Vom reproduce din „Istoria Horii...” a lui *Alexandru Șt. Șu-luțlu*, partea privitoare la audiențele lui Horia la împăratul Iosif II, de unde va reeși și ce plângeri a înaintat Horia și ce scrisoare a primit el dela împăratul.

„Horea mișcat fiind de iubirea poporului său și de patimile Muntenilor cei amenințați încă cu timpul de o soartă mai amară ca a fraților săi din planul provinciei (Câmpia Ardealului)¹⁾, în cari și el înota, minteni (îndată) după spartul bușilor²⁾ luă cauza publică a națiunii sale asupra sa să o apere și să o promoveze la preainaltele locuri.

„El din trista experiență de mai nainte văzând, că arătările și plânsurile așternute la guvernul patriei, sau trimise altmintrelea și la Impăratul, nu folosesc nimica, că acestea până ar merge în mâinile Impăratului, devin (ajung) iară în mâinile neamicilor cauzei Românilor, care cât de puțin ar ținti libertatea și ușurătatea Românilor, și se tupilesc, sfătui pe Muntenii săi că ar fi prea de folos, dacă ei ar trimite un om din mijlocul său ca deputat în cauza lor la Impăratul, ca cu gura să arate Impăratului, și să descopere toate nedreptățirile, cu care are un popor credincios Tronului, și Statului de folos, fără nici o nădejde de mângăiere, a se lupta.

„Sfatul se primi de bun de către toți Muntenii, și Horea ca un om harnic și orator mare — cum credea(u) el — cu o gură și cu un vers unit se alese de Deputat al Muntenilor la Impăratul Iosif II.

„Lucrul acesta trebuia să se țină tălnuit, ca nu Oficialii publici magiari, cari acum cu miile de ochi pândeau(u) la toți pașii, și

¹⁾ Cuvintele din paranteze și sublinierile ne aparțin.

²⁾ Scena din târgul dela Câmpeni din 24 Mai 1782, când mocanii infuriți, au spart butoaiele cu beutură ale arendașilor armeni.

la toate lucrurile Românilor, prinzind de veste, să-l împedece, sau togma (tocmai) punând mâna pe el, să-l încarcereze.

„Așa Horea de loc se va găti de drum către Capitala împărăției Viena, și fără a ști mulți de ziua pornirii lui, prin Comitatul Zarandului se lua în calea sa.

„Aici la familiile acelea românești la cari în drumul său au poposit, și s'au abătut, scopul drumului său descoperindu-l, fu rugat ca să promoveze la Tron și cauza Românilor din Criș sau comitatul Zarandului, ca unde doară nicăirea în alt loc nu era(u) Românii mai tare maltratați, și mai apăsați, care lucru făgăduindu-le (i)și căuta de calea sa mai încolo.

„Sosind la Viena și dobândind audiența dela bunul și milostivul către sărăcime Împărat Iosif, *prin interprete*¹⁾ îi subșternu Horea Împăratului toate nedreptățile, și apăsările ce au de a pătimi nu numai Muntenii, da(r) și toată românia din toată țara. El cu o îndrăzneală și o simplitate a inimei mare, arăta că în Patrie pentru Români, nu-i ascultare, nu-i dreptate, și spuse că dacă Majestatea Sa nu va păși la mijloc, cu auctoritatea și puterea sa cea împărătească, care cum crede tot poporul, Dumnezeu i-au dat-o pe pământ și asupra Domnilor pământești, nu numai asupra săracilor, n'au nici o nădejde să capete nici o dreptate; rugând pe Monarch ca să se îndure batăr pe Munteni a-i repune în avute-le mai nainte Imunități personale și în proprietatea averilor celor nemișcătoare și a beneficiurilor târgului și crișmăritului, carele le luase dela Munteni fiscul.

„Monarchul acest(a) mare și drept, toate acestea vedea și le știa că sunt așa, nu putea altmintrelea să le ajute, decât să deie pentru sărăcime rânduilei favoritoare, și să deie la guberniul (gubernul) din Ardeal porunci strajnice, să le ieie acelea înalte împărătești rânduilei în deplinire; însă durere că aceia cari trebuia să executeze poruncile Împăratului, era(u) tot vrășmași de a Împăratului, și de a Națiunii române, acelea porunci le da cu totul la spate, și nu le băga nici într'o samă, cu atât mai puțin le lua în execuție²⁾ zicând: Noi avem legile noastre, după cari are Împăratul a ne cârmui, pe cari toți străbunii Împăratului au jurat că le vor ținea, și apăra cu toate obiceiurile noastre, și pe cari legi e datoriu și Împăratul Iosif a jura și a le păzi; hotărârile Împăratului dară ce sunt în contra legilor noastre, sunt toate nelegiuite și fără nici o putere, și nu suntem datori a le primi și împlini, că dacă Împăratul n'au

¹⁾ Dovadă că Horia nu știa nemțește, necum să citească pe Klopstock. (Cfr. și Lupaș, p. 73).

²⁾ Nota lui Șulufiu: Schneller, Tom. 2, pag. 197.

vrut a se încorona, și cu jurământ a ne întări legile și obiceiurile noastre, noi încă nu suntem legați cu nici un jurământ la oarbă ascultare, la nește mandate nelegiuite ale Împăratului, care numai cu împreună înțelegerea Nobilimei în Dieta țării, poate face legi obligatoare de toți, iară nu afară de Dietă și numai oblu din Cabinetul Vienei¹⁾.

„Deși știa zic Marele acela Monarch toate acestea foarte bine totuși și *Horel* altă mângăiere nu-i putea face, decât *să i dele lui în mână rânduilele cele favoritoare, ce suna pentru Muntenii osebit, și pentru toată lobăgimea în de obște, ca el în persoană să o ducă la Gubernia (guvernul) din Sibiu, afidându-l (asigurându-l) că aceea va face destul rânduilelor împărătești, cu care Horea mulțămît foarte și cu primirea cea milostivă a Monarchului, se întoarse în patrie, cu aceea reflexiune făcută lui, de cătră unii curteni împărătești, că de nu ar face Gubernia destul după porunca Împăratului, iarăși decât să se întoarcă la Viena și să arete Împăratului.*

„Horea se întoarse în Patrie cu Dreptatea — cum se zice — în straiță, *dede Cărțile la Gubernatoarele* înlăuntru, și se îndreptă acasă, să aștepte.

„Horea acum cu Muntenii, cu toată românimea din Ardeal, care înțelesese că Horea a umblat la Împăratul, și a adus ceva bun pentru toți dela Viena, cu nădejdi încordate și cu inima băta-toare, aștepta rezultatul cel bun, da(r) înzădar că după o așteptare mai bine de un an nu numai nici o rezoluțiune, dar nici batăr veste nu mai putură căpăta dela Gubernia Ardealului despre ceva ușurare.

„Horea dară, în care Românii toți, din toată patria de obște acum, ca într'un solitor comun a cauzei Națiunii române, puneau și avea toată nădejdea, — îndemnat acum de mai mulți Români din toată patria — cari sub feluri de pretexte se furișau și pe rând se strecura(u) în Munți la Horea și se ruga(u) de el, ca să ducă și jalbele lor la Împăratul, și să-i descopere tirăniile, cari au a suferi dela nemilostivii lor Domni pământești, după informațiunea unor curteni ce căpătase, iară se întoarse a doua oră la Viena la Împăratul, ducând cu sine acum nu numai jalbele Muntenilor, da(r) și a Românilor din planurile (șesurile) Provinciei, și mai vârtos acelora din Criș, sau din Comitatul Zaranduii, da(r) și acum a doua oră numai cu atâta căpătă ispravă mai multă, cu cât de unii curteni împărătești fu afidat (asigurat), că aceasta a *doua poruncă împă-*

¹⁾ Nota lui Șuluțiu: Iosif încă prin viț (în glumă) numea Nobilimea Magiară »Korregentin« adecă împreună domnitoare.

rădească-l cu foc mai mare în spate, de care au nădejde să asculte și Gubernia și Iurisdicțiunile Comitatelor; că zicea: „de nu vor asculta, Împăratul și cu brachiu (braț) milităresc încă își va deduce poruncile sale la (în)deplinire“.

„Horea așa însuflețit acum a doua oară se întoarse cu nădejde mai mărișoară că doară va fi ceva lucru mai bun pentru poporul românesc, și *subșternu rânduielile Împăratului — cari iară el le adusese — Guberniului*, da de aci și acum de odată iară fu imbiat la așteptare.

„Horea se întoarse acasă, însă numai decât se socoti de către Iurisdicțiunile politice a Ardealului Horea ca un tulburător de țară, și de cel mai primejdios om, și fiindcă apriat n'au cutezat, au dat sub ascuns porunca, ca Horea, care atâta încorda așteptările Românilor, și poartă plânsorile lor la Împăratul, să se prindă; și de se prindea atunci, fără îndoială se și punea sus la rudă.

„Horea, care ca om isteț și cunoscător de lumea din Ardeal cea magiară, sau aristocratică de pe atunci, se cam temea de unele ca acestea, și avea grijă și de sine, simțind de aceasta acum, și văzându-se în mare pericol, cât de vole bună, cât și (la) rugarea poporului muntean, iară mai mult de silă și de frică, trebui acum să se întoarcă a 3 oară la Viena cu plângerea poporului, care în patrie nu afla nici după strașnicele Demândări (Ordine) a(le) Împăratului nici o dreptate și nici o ascultare.

„In călătoria aceasta la Viena i se mai însoți lui și unu(l) Crișianu sau Dragoșiu Giurgiu, oarecare din Cârpeniș, om foarte corulent, îndrășneț și plecat la orice faptă silnică¹⁾ și Cloșca Ioan tot din satul Cârpeniș, Comitatul Albei-Iulie de jos, om iară îndrășneț, și alții din oamenii români din alte locuri, cari pentru patimile ce au avut și ei a suferi dela deregătorele pământești era de totului întăritași asupra Nobilimei.

„Intrând Horea în audiențe (sic) la Împăratul care acum pentru veștile celea triste, cari togmai pe acest timp îi sosise din toate părțile și din afară, și din Iontru (sic) Monarhiei, era foarte îngrijat și supărat; dupăce și relațiunile Monarhiei din afară și celea din Iontru era(u) foarte amărâtoare, și se gătea asupra Împăratului pentru reformele ce introducea și cu brachiu militar prin provinciile sale, o răscoală, mai cu samă în Ungaria și Transilvania,

¹⁾ Nota lui Șuluțiu: Despre cruzimile făcute în Comitatul Zarandului, cu gloatele, pe cari i-au povățuit el și despre audacia acestui om multe scrie Kozma Pál fostul Főispán în Zarand și Consiliariu (sic) la Gubernie în opul „Zaránd-Vármegye Földirati, Statistikai, és történeti leirása. — Kolozsavárt, 1848.

și spuind împăratului toate ce s'au făcut în Ardeal cu *rândurilele împărătești de Horea duse la Gubernia Ardealului*, se zice a-i fi zis *Horei Împăratul* apriat „*Eu n'am ce vă face, nu vă pot ajuta*”.

„*Horea* acum tare îngrijat pentru securitatea persoanei sale căzu în *genunchi înaintea Împăratului*, și *spuindu-l că viața lui acum este în cel mai mare pericol*, și pentru aceea că el a îndrăznit a aduce și a așterne plânsorile Poporului român înaintea Tronului, se caută să se prindă — și cu bună samă de se va prinde se va și spânzura. — *Împăratului celui omenos i s'a făcut milă de dânsul, și a poruncit să i-se deie un „Salvus Conductus” în care era poruncit tuturor Comandanților Militari din Ardeal, ca pe Horea să-l ieie sub Protecțiunea sa, și cu braț și asistență militară încă să-l apere în contra ori și ce fel de persecuțiuni.*

„*Și acest Salvus Conductus e scrisoarea aceea, care o arăta apoi Horea la Popor ca o împuternicire, ce o are dela Împăratul, iară nu ședula de târg precum ne-a lăsat scris istoricul Abbas Milot la locul mai sus citat, nici carte pentru dreptul târgului din Brad, precum scrie Schneller, tom. 2, pag. 188 și 189, cu care Horea nu avea nici o treabă.*

„*Când a eșit Horea dela Împăratul cu răspunsul și Salvus Conductul ce i l-a dat Împăratul, spunea cel ce au fost mai încrezuți în tainele Horei, că Horea după ce a eșit dela audienție dela Împăratul, însă până ar fi părăsit curtea împărătească, întâmpinând pe mai mulți domni ofițeri militari acolo în loc l'au arătat Salvus Conductusul la mai mulți, și s'au rugat să i-l tâlcuiască, și se zice: că mulți în multe chipuri i l-au tâlcuit, și că unii ar fi zis: că acela cuprinde în sine, ca Comandanții Militari din Ardeal să ajute pe Horea și pe Români, ca să se poată scoate, de sub jugul Domnilor Pământești, iară oarecare ofițer militar, togma (sic) ar fi animat (însuflețit), și îmbărbătat pe Horea zicându-i: voi sunteți un popor de două ori așa de numeroși ca Magiarii în Ardeal, ce poate dară o mână de Nobilime, asupra unui popor așa vârtos, precum sunteți voi Românii; dacă nu vă poate ajuta Împăratul, ajutați-l voi înșivă, și cu arma a (în) mână sculându-Vă asupra Tiranilor voștri, sdrobiți-i, și vă puneți în libertate.*

„*Horea și cel ce era cu dânsul, de se și vedea proști și nepricepuți, au fost cu mult mai pătrunzători cu mintea lor decât să nu priceapă însemnătatea cuvintelor, cari le grăiră lor cei ce era în curtea împărătească, și combinând vorbele împăratului „Eu n'am ce vă face, nu vă pot ajuta” cu acelea declarațiunile, crezând și aceea, că după puterea Salvus-Conductui, care ei nu-l înțelegea, și cui ei i da cu totul altă tâlcuire, și din oficialii împărătești din Patrie nimenea pentru aceea lor în contră nu le va sta, ci din contră are*

de a aștepta și ajutor și protecțiune militară dela Comandanții militari împărătești; cu care nădejde Horea și pe popor încă l-a amăgit. Așa întorcându-se către casă a sosit într'un sat aproape de Hălmagiu, unde odihnindu-se de osteneala călătoriei cei lungi vreo 2—3 zile, vestea despre sosirea Horei se lăți de grab(ă) în tot Zarandul, și Românii cari aștepta(u) cu sete sosirea lui, cu miile se adunară la el să-l întrebe, de le aduce ceva nădejde bună dată lui de Împăratul? El le povesti toate pe rând.

„Horea avea de a merge cu datul lui *Salvus-Conductus*, oblu la Comandantele Cetăței Belgradului, unde era îndreptat dela Viena, ca acolo să-l arete și și de acolo să capete mai încolo rânduială pentru securitatea persoanei sale. — Inșă el, sau pentrucă s'a temut, că mergând către Belgrad, mai (i)nainte de a sosi el în Belgrad să dale (sic) față cu Comandantele Cetăței, va fi prins de vreunii Nobili, și căzând în mâinile oficialilor Comitatului, se va ucide de grab(ă); sau pentrucă văzând mulțimea poporului, ceea ce cu nerăbdare aștepta să li se dale Signalul la începerea eliberării sale, adunată la sine, zidind mult pe simpatia și ascultarea a toată românimea de sine — precum credea el — a socotit să nu mai amâle lucrui, apropiindu-se și toamna, ci să înceapă la Lucrul cel greu și plin de primejdie a Revoluțiunei, și a desrobirei poporului său.

„El dară, fără a face Intențiunea aceasta așa periculoasă, cunoscută la toată Națiunea sa, sau fără de a ști Națiunea Română de planul lui, și a-l împuternici la aceasta, și a-l pune de povățuitor și Căpetenie la răscularea aceasta și așa fără de a se consulta dacă nu cu întreaga Națiunea, batăr încalte cu bătrânii, și cei mai de frunte a Poporului batăr Muntean, decât numai cu Cloșca și cu Giurgiu din Cărpeneș; nebunește și fără socoteală, numai după îndemnul unora Crișeni mai îndrăzneți și plecați spre răpiri și alte rele, s'au apucat, sau mai bine zis: s'au răpit, ca de un orcan, de gloatele celea nestâmpărate, ce acum era(u) adunate pe lângă el, la lucrul său cel înfricoșat.

„Și aceasta a fost norocirea cea mai mare pe Nobilime, de nu s'au șters, și nu s'au stârpit de totului din Ardeal, că Horea grozava sa Intențiune nu a comunicat-o cu Națiunea întreagă, și așa consenzul Națiunei întregi nici nu l-au avut nici odată în planul său cel îndrăzneț, de aceea la Revoluțiunea Horei, cei mai de frunte și mai înțelepți Români, precum nici Preoții Românilor n'au luat nici o parte, ba încă preoții de toate dogenea și desmânta tare poporul să nu se însoțească cu Horea, și să nu-i creadă lui ¹⁾,

¹⁾ Nota lui Șuluțiu: Abbas Milot, *Historia Universală*. Tom 15, foaia 339.

că de era acest consens și înțelegere, precum atunci milițiile nu a fost în țară, într-o zi s'ar fi putut toată stârpi din Ardeal¹⁾, ce Dumnezeu n'a lăsat.

„Așa Horea și cu soții săi cei cruzi văzând mai multe mii de Crișeni²⁾ împrejurul său adunați, arătându-le *salvus conductul*³⁾ le zise și-i afidă ca aceasta el a căpătat-o dela împăratul, prin care se dă Românilor sub conducerea și povața lui (a Horei) să se scoată de sub tirana Iobăgie, și Nobilimea să o stârpească, la care a Horei spunere poporul acesta tiranizat de neomenoșii săi Domni pământeni crezind, toți câți era de față se arătară gata“. (pp. 107-117).

*

În concluzie: Porunca împărătească adusă de Horia dela împăratul, și care denaturându-se de către cei trei comandanți — în special de Crișan — a servit la revoltarea poporului, a fost acest *salvus conductus*, care poate să fi fost și el între hârtiile pe cari le-a aruncat Horia în flăcări, în momentul când a fost prins.

Acest *salvus conductus* era porunca împărătească ce trebuia prezentată generalului Pfefferkorn din Alba-Iulia, pentru siguranța personală a lui Horia, dar care, printr-o bizară întorsătură, a devenit schinteia care a aprins focul revoluției; s'a transformat în cuțitul cu două tăișuri, fatal pentru atâtea vieți omenești, în războiul de rasă dintre Românii iobăgiți și nobilii unguri asupritori.

DR. CORIOLAN SUCIU

¹⁾ Sublinierea nu este a noastră.

²⁾ Nota lui Șuluțiu: Românii pe lângă Criș se numesc Crișeni ca și cei din munți, Munteni sau Mocani.

³⁾ Nota lui Șuluțiu: *Salvus Conductul* se numește aceia carte, sau scrisoare, iu care cuiva i se da slobozenie a merge și a umbla în țară fără băntuială.

OMUL MIC ÎN LUMEA MARE

Să nu vă speriați de tabloul următor. La prima vedere vi-s'ar părea că cuprinzând numai cifre goale și sburlitoare de păr, nu poate avea nici o însemnătate, decât îngrozirea cetitorilor. Dar urmărindu-l mai cu atențiune, ușor ne convingem că e o oglindă foarte interesantă, arătându-ne cum sunt așezate popoarele, cum sunt așezați oamenii în țările și împărățiile cele mai cunoscute.

ȚARA	Suprafața în km. pătrați	Numărul locuitorilor	Locuitori pe km. patrat
E U R O P A			
Albania	27.500	1.000.000	36
Austria	83.850	6 800.000	78
Belgia	30.400	8 250 000	262
Britania-Mare	242.500	47.000.000	190
Bulgaria	103.000	6 000 000	53
Cehoslovacia	140.400	15 000 000	106
Danemarca	43.000	3.700.000	87
Elveția	41.298	4.200 000	101
Finlanda	388.000	3.800.000	9
Franța	551.000	42 000.000	76
Germania	470.698	67.000 000	140
Grecia	130 000	6.500 000	48
Islanda	102.000	115.000	2
Italia	310 000	42.500.000	134
Jugoslavia	248.500	15 000.000	56
Luxemburg	2.600	300.000	118
Norvegia	322 680	2.850 000	9
Portugalia	92.000	7.000 000	71
România	295.000	19.000.000	65
Suedia	448.500	6.200.000	16
Turcia europeană	24.000	1 000.000	41
Ungaria	93 000	9 000.000	95
U. R. S. S. europeană	4.350.000	111 147.700	26
„ asiatică	19.992.900	35.846 800	2
A S I A			
China	11.138.400	489.308 000	44
India	4 667.400	352.837 000	75
Japonia	381.300	64.450 000	168
„ colonii	296 200	27 300 000	92

A M E R I C A

Canada	9.368.700	11.000.000	1
Statele-Unite	7.838.000	125.000.000	18
Argentina	2.797.100	12.000.000	5
Bolivia	1.332.800	3.100.000	3
Brazilia	8.511.200	48.000.000	5
Chile	741.800	4.300.000	6
Columbia	1.159.600	8.000.000	7
Ecuador	306.900	2.600.000	8
Peru	1.389.900	6.200.000	5
Venezuela	1.020.400	3.100.000	3

Greul omenirii e așezat în Europa și Asia. Europa și Asia formează numai $\frac{2}{6}$ din suprafața totală a pământului. Totuș ele adăpostesc $\frac{4}{5}$ din omenirea întreagă. China, India, Japonia sunt suprapopulate până la explozie. Dintre popoarele europene, Italienii și Germanii își caută pământ unde cred că pot afla.

Imens teritor nelocuit se află în America, Africa, Australia.

Teritoriul Statelor-Unite e aproape cât a Europei întregi. Canada tot atâta. Brazilia tot atâta. Argentina ceva mai mică. O provincie din Canada, cu numele Quebec, are o extenziune (1.539.600 km. pătrați) cât Germania, Franța, Italia, Belgia, Elveția, împreună luate. Totuș abia numără 3 milioane de locuitori.

Mulțime enormă de oameni ar mai încăpea în America de Sud. Brazilia e mai mare decât Australia, mai mare decât China, totuș abia are 48 milioane locuitori, în timp ce China susține peste 400 milioane. Bolivia, Chile, Columbia, Peru, Venezuela au teritor cât de mare, dar locuitorii abia de sămânță, prin orașe.

Situația popoarelor nu este deci desperată, cum s'ar crede din expunerile și conferințele diplomatice ale statelor civilizate. Există loc destul pentru oameni.

Columbia este de două ori cât Franța, dar are numai 8 milioane locuitori. Venezuela e de două ori cât Germania, dar numărul locuitorilor abia face 3 milioane. Guyana franceză, de 90.000 km. pătrați, e aproape de trei ori cât Olanda, dar are numai 47.300 locuitori. Guyana olandeză, de 141.700 km. pătrați, e mai mare decât Grecia. Numără însă numai 234.000 locuitori. Guyana engleză, de 231.700 km. pătrați, e de două ori cât Bulgaria, dar astăzi hrănește numai 320.000 de oameni. Peru e de două ori cât Spania. Totuș are numai 6.200.000 locuitori. Chile, cu 4.300.000 locuitori, e mai mare decât Japonia, Coreea și Formosa, unde locuiesc 91 milioane de oameni. Nu mai vorbim de *Australia*, care pe întindere de 8 milioane km. pătrați are numai 7 milioane locuitori, cât Londra, un singur oraș, sau New-York.

În discuțiile aceste trebuie să luăm în considerare nu numai extensiunea, întinderea, ci și calitatea, puterea de producție a teritoriilor. Incontestabil. Apoi numeroase alte condiții, precum de climă, temperatură, etc. Dar puterea de producție a unui teritoriu depinde în mare măsură și dela mâna omului, care îl lucrează.

În cursul timpurilor istorice se constată mari schimbări sub acest raport. Regularea văilor, râurilor, fluviilor; asanarea terenurilor mlăștinoase, împădurirea, despădurirea etc., pot schimba radical fizionomia unei regiuni în curs de câteva decenii.

La finea evului mediu, cea mai mare parte din Franța părea o pustietate sălbatică, incapabilă de a fi locuită. Prin 1877—8 întreagă Dobrogea nu era decât o regiune insalubră. Astăzi, litoralul Mării Negre se desvoltă în tempo american. Prin 1880, șesul ungar dintre Dunăre și Tisa era în mare parte nisip flotant. Astăzi s'a înfiripat pe el o minunată cultură de vii și de pomi. Odiñoară regiunea de pe la Buenos Aires era o faimoasă cloacă dă-tătoare de friguri și moarte. Astăzi, e regiunea „aerului bun“ și a prosperității. Canalul Panama, cu minunile lui, s'a construit prin o regiune din cele mai insalubre de pe glob. Calea ferată, ce leagă continentul african dela nord la sud, străbate mai mult regiuni cari nu de mult păreau refractare oricărei civilizații. Carstul, de asupra golfului Quarnero, era nu de mult un masiv de stânci goale. Astăzi e aproape complet împădurit, cu toată vitregia împrejurărilor climatice și de sol. În Tirol și Elveția, hărnicia omului, tenacitatea lui inteligentă, a făcut minuni din terenurile cele mai sălbatice și neroditoare.

Chiar în zilele noastre, rețelele feroviare, drumurile betonate, „ofensiva grâului“ și alte numeroase întreprinderi, înseamnă lucrări grandioase de cultură și progres. Introducerea forței mecanice, a mașinelor în producerea bunurilor materiale, departe de a despuia pe lucrător de pâinea zilnică, a creat posibilități imense de alte și alte activități lucrative. Cu ceva exagerare, putem afirma că pământ rău nu există. Există numai cultivatori răi, ne-pricepuți. Din tot pământul poți scoate ceva, dacă ști cum să-l cultivi și cu ce să-l cultivi.

Totuș oamenii nu trăesc în pace pe pământ. Pacea generală e amenințată neîncetat de pretextul că „popoarele nu au destul loc sub soare“. Dar am văzut că pământul nelocuit este mai mult decât cel locuit, pământul necultivat mai mult decât cel cultivat.

Concluzia nu poate fi decât că numai oamenii sunt îndrăciți de răi, de nu încap pe globul pământului. Răutatea diavolească e cauza, că oamenii nu trăesc în pace, ci se mușcă unii pe alții ca

fiarele sălbatice. Cu înțelegere și bunăvoință, pot trăi pe pământ și de patru ori mai mulți oameni, decum trăesc acum.

Înainte de războiu, o mare parte din cuprinsul Bohemiei forma proprietatea unui singur moșier, a ducelui de Lichtenstein. De atunci, moșiile lui s'au mai împărțit și se vor mai împărți, dând loc și altor oameni. Va veni timpul, când țările cele mai mari de pe pământ vor atrage coloniști din alte părți, în regiunile lor, puțin locuite, punând la cale migrațiuni nouă de popoare. De dispoziția aceasta nici Statele-Unite nu pot scăpa și nu trebuie să se teamă, căci chiar și pe lângă o imigrație așa de pronunțată, ca înainte de războiu, abia peste 400 de ani Statele-Unite vor ajunge la densitatea populației ce o are astăzi Franța, peste 700 ani la densitatea actuală a Germaniei și peste 900 la cea a Angliei.

Tensiunea ruso-japoneză și japonezo-americană, care se manifestă de zeci de ani, nu provine din ura de rasă. Japonia nu se poate extinde nici spre China, nici spre India, ci numai spre Siberia și spre America. Japonezii știu prea bine, că excedentul populației lor ar încăpea și trăi comod fie spre răsărit, fie spre Apus. De aceea se cugetă permanent la Manciuria și Siberia, iar în caz extrem la America, făcând sub raport militar toate pregătirile.

Din cele premergătoare se desprinde concluzia, că „loc sub soare” avem destul. Experiența dovedește, că unde vegetează 2 oameni, pot trăi binișor și 252, dacă știu cum să trăească și dacă respectă cât de sumar legile armoniei sociale. Energiile cari funcționează în armonie, se pot desvolta minunat, pe un spațiu cât de steril. Omul sfințește locul, nu locul pe om. Omul își produce mijloacele de existență, punând la contribuție materiile ce i-le oferă natura și împrejurările, captând energia solară, captând energia apei și a vânturilor, exploatând materiile din sol și subsol, ameliorând solurile cele mai sterile, storcând „apa din piatră seacă”.

Suntem departe de momentul, când se va pune răspicat problema justei așezări a omului mic în lumea mare. Suntem și mai departe de soluționarea echitabilă a acestei probleme, cu respectarea largă a culturii și progresului general omenesc. — Totuși, odată și odată, se va întâmpla și aceasta.

GAVRIL TODICA

ALMUS ARTIFEX

— CEVA DESPRE CULTUL PREASFINTEI INIMI —

Temelia și tălcul a toate câte sunt, unul este: iubirea. Mai înainte de ce s'ar fi urzit stihilele lumii și s'ar fi zidit munții, Dumnezeirea cea în trei Fețe vedea limpede și învăluia în focul iubirii Sale toate câte aveau să ia ființă. Pentrucă, departe de a fi o forță oarbă, ori o inteligență nepăsătoare și rece în strălucirea slăvilor cerești, cum și-au dat unii din cei vechi cu închipuirea, Dumnezeuul descoperirii creștine este nesecat și nețărmurit ocean de iubire. „Dumnezeu dragoste este“ cum atât de plastic se exprimă ucenicul iubit al Domnului (1 Io. 4, 16). Iar dragostea Ziditorului un lucru a râvnit și râvnește mai presus de toate: să se reverse, fericitoare, asupra tuturor celor isvorite din nemărginirea bogățiilor sale, împărtășind viață din a sa viață, lumină din a sa lumină, bucurie din a sa bucurie, întru armonia păcii roditoare de bine și frumos.

I.

Suverană în cerlu și pe pământ, cum este iubirea, în slujba ei stau toate puterile sufletului. Și înainte de toate: înțelepciunea și tăria. „Înțelepciunea e o iubire ce chibzuiește, iar tăria o iubire în acțiune. M'apuc să cuget pentrucă tind spre ceva, pentrucă mă alipesc din inimă de acel ceva; pentru că-l iubesc. Deasemenea m'apuc să lucrez amăsurat gândului meu, pentrucă am un scop ce-mi este drag. Nu-i iubire: nu-i scop; nu e scop: nu-i nici cercetare; nu-i cercetare: nu-i acțiune. Ordinea lucrurilor aceasta este: întâiu iubirea; după aceea înțelepciunea; la urmă tăria, până ce tăria înfăptuind cu înțelepciune planurile iubirii, iubirea se odihnește satisfăcută“¹⁾.

Urmând acestei preaînțelepte rândueli dumnezeiești, Înțelepciunea Veșnică, Dumnezeu Fiul, părăsește sinurile întru cari cu iubire veșnică am fost iubiți (Jer. 31. 3), se coboară în sânul Pururea Fecioarei și, prin lucrarea tainică a Sf. Spirit — personificarea Iubirii în Treimea cea de o ființă și nedespărțită — Cuvân-

¹⁾ Cf. A. D. SERTILLANGES: *L'Amour Chrétien*. Paris, 1926, pag. 4.

tul trup se face și se sălășluiește întru noi (Io. 1, 14). Asta pentru ca să poată pătimi pentru muritorii ce cu dor dorise să-i răscumpere din robia Vrășmașului, să-i ridice la frumseța cea dintâlu, dintru carea căzuseră, și astfel, în haina nouă a harului, făptura cea înoință și ea (2 Cor. 5, 17), să poată avea intrare în împărăția luminii celei neînserate.

Mare este cu adevărat și necuprinsă taina iubirii! Atâta știm numai, că ea este începutul și sfârșitul a toate; alpha și omega vremelniceii și veșniciei; sufletul a toate câte sunt; a celor văzute și a celor nevăzute. Prin ea se lămuresc toate; fără de ea nu înțelegem nimic. Toate firele gândirii și simțirii dela ea pornesc și la ea se reîntorc, ca la obârșia și leagănul lor¹⁾. Plin e cerul și pământul, macrocosmosul și microcosmosul, de urmele ei, de plasmuirile ei, de simfoniile ei. Iar în centrul creațiunii e *Cuvântul* întromenit, cu a Sa iubire fără început și fără sfârșit, cuprinzând întreagă zidirea și în deosebi pe om, și concretizându-se în cuvinte și fapte ce întruchiează cel mai sublim cântec ce i-a fost dat omenirii să audă. Biserica Romei închinându-l-se cu smerenie, îl preamărește în stihuri de imn cucernic:

Amor coëgit te tuus, Mortale corpus sumere, Cluj
Ille amor ALMUS ARTIFEX Terrae marrisque et siderum.

Din partea sa Biserica Răsăritului se apropie și ea cu toată încrederea de Isus Mântuitorul, cerșindu-i mila Inimii cu inimă înfrântă, prin cuvinte ca acestea: „Isuse mult milostive; Isuse făcătorule de

¹⁾ Privitor la această problemă psihologică, nemuritorul *Bossuet* are o pagină de genială intuiție: »Putem s'o spunem — scrie dânsul — că, cercetând ceeace se petrece în noi înșine, toate celelalte pasiuni ale noastre se reduc exclusiv la iubire și că ea le cuprinde ori le trezește la viață pe toate. Ura față de un obiect nu purcede decât din iubirea ce o am pentru un altul. Nu urâsc boala decât pentrucă iubesc sănătatea. Nu simțesc aversiune față de cineva decât pentrucă mi-e piedecă în calea a ceeace mi-e drag. Dorința nu-i decât o iubire ce râvnește spre un bine pe care nu-l are, precum bucuria e o iubire ce se alipește de binele ce-l are. Fuga și tristeța sunt o iubire ce se îndepărtează de răul ce au lipsit-o de binele său și suferă pentru aceasta. Indrăsneala e iubirea care, pentru a avea ce-i este drag, întreprinde până și ceeace-i extrem de greu, iar frica e o iubire care, văzându-se amenințată să peardă ceeace caută, e tulburată de această primejdie. Nădejdea e iubirea încrezută că va avea lucrul drag; desnădejdea e iubirea nemângăiată văzându-se despoiată totdeauna de ceeace i-a stat atât de mult la inimă, fapt care-i pricinuieste o deprimare fără ridicare. Mânia este iubirea iritată de împrejurarea că se încearcă să i-se ia binele avut, și e în luptă pentru a și-l apăra. În sfârșit: smulgeți iubirea, și nu va mai fi nici un fel de pasiune; și întors: așezați iubirea la locul ei, și toate se vor naște din nou«. (Cf. *BOSSUET: Connaissance de Dieu et de soi-même*. Ch. 1. n. 6).

bine, ca un singur iubitor de oameni; Isuse al meu, mântuirea sufletului meu celui desnădăjduit; Impărate al păcii; Hristoase, Dumnezeuul părinților noștri; Isuse preadulce, mângăierea sufletului meu; Stăpâne Hristoase Dumnezeule, cea ce cu patimile tale ai vindecat patimile mele și cu rănilile tale ai însănătoșat rănilile mele... umple, trupul meu cu mireasma făcătorului de viață trupului tău, și cu cinstit sângele tău îndulcește sufletul meu de amărăciunea, cu care potrivnicul m'a adăpat; Vistieria bunătăților... dăruiește-mi harul tău, și voiu înnoi întru mine chipul icoanei tale". — Ș. a.¹⁾

Hristos Domnul a trecut prin lume făcând bine (*Fapte* 10, 38). A fost cea mai bună inimă din câte au bătut vreodată în piept omenesc. Și n'a încetat nici astăzi, și nu va înceta în veac, să fie tot așa. Biserica știe acest lucru și clădește pe el. Isus Hristos ieri și astăzi același, și în veci (*Evrei*, 13, 8) Același Dumnezeu, aceeași iubire fără margini și același izvor și unealtă a iubirii: *Inima* Sa Preasfântă. Pot să treacă vremile, poate să se schimbe fața lumii; cadrele cunoștințelor pot să se lărgească și să se îmbogățească, adevărul acesta rămâne neschimbat: inima are rol covârșitor nu numai în viața fizică ci și în cea psihică a omului. Despre Mântuitorul însă știm că a fost Dumnezeu și Om și ca atare — bine înțeles că *mutatis mutandis* — a fost supus aceleiași legi a firii de care ascultă tot ce-l făptură omenească pe pământ. S'a bucurat și s'a întristat cu inima; a iubit și a urgisit cu inima; s'a cufundat în noianul măririlor Dumnezeirii și a vestit cuvântul păcii, a primit osanalele mulțimii când cu intrarea triumfală în Ierusalim, și ocările din ziua Pătimirii; s'a veselit cu spiritul și a plâns, mișcat fiind de glasul aceleiași inimi theandrice. Și dacă s'a adus cuvenită închinare dumnezeieștei Fețe a Răscumpărătorului și Ranelor mântuitoare, ce-i mai firesc decât să se aducă închinare și Inimii iubitoare până la jertfirea de sine, a Răstignitului? — Dar despre aceasta va veni vorba mai la vale.

Aici fixăm adevărul că, atât știința cât și religia, n'au decât admirație pentru acest „organ paradoxal“ care, așa mărunțel cum este, are forța de a desvolta o activitate echivalentă cu 40,000 kilogramometri, cât săvârșește în fiecare răstimp de 24 ore²⁾. Într'aceea înfrurind, pe căile sale și asupra creierului, și deci asupra activității psihice, fie cognoscitivă, fie apetitivă ori afectivă, resimțindu-se negreșit și psihicul sub toate aceste trei raporturi³⁾

¹⁾ Cf. *Canonul Domnului Hristos*. Orloughion. Blaj, 1934. Pag. 594 - 602, *passim*.

²⁾ Cf. D. BARBEDETTE: *Philosophia Scholastica*. 1932⁶⁵. Tom. I. pag. 361.

³⁾ Cfr. J. MERCIER: *Psychologie*. Louvain-Paris 1923. Vol. I^a. pag. 339. — Tot aci, la pag. 339-340, e reprodus și pasajul lămuritor al celebrului

II.

Ca să înțelegem *însemnătatea inimii în religie*, n'avem decât să deschidem Cartea Sfântă și vom rămânea copleșiți de mulțimea și varietatea formelor sub cari se dă expresie acestui fapt. Și cum nu, când vom vedea că în Biblie, — cum remarcă și un teolog rus ortodox, *B. Vâșeslavțev*, întemeiat pe o sumedenie de locuri scripturale, — inimii i-se atribuie nu numai simțire, ci și diferitele activități ale conștiinței; că în Biblie noțiunea „inimă” și noțiunea „suflet” sunt identice; mai mult: că inima, în înțelesul Cărții Sfinte, apare ca „centrul vieții în general, al celei fizice, duhovnicești și sufletești”? Ceea ce ne silește „inevitabil să considerăm inima ca organul fundamental al trăirii religioase. În simplitatea și accesibilitatea acestui cuvânt „inimă”, a acestui simbol, prezent statornic în cea mai simplă convorbire — rezidă o înaltă valoare religioasă. Omul „fără inimă” e fără iubire și fără religie; nereligiositatea este, la urma urmelor, lipsa de inimă”. Religia își are motivele sale să păstreze *simbolul* inimii. „Prin el se exprimă centrul ascuns al personalității. Inima e ceva cu mult mai neînțeles, mai nepătruns, mai tainic, mai ascuns ca sufletul, ca conștiința, ca spiritul. Ea e de nepătruns pentru privirea străină și, ceeace e și mai minunat, pentru privirea proprie. Ea e tot așa de tainică, ca și Dumnezeu și e accesibilă deplin numai lui Dumnezeu. Prorocul Ieremia zice: „Adâncă e inima omului mai mult decât orice... cine o cunoaște

Claude Bernard: »Când se zice că inima e *frântă* de durere, înseamnă că inima a fost oprită în loc de o impresie neașteptată, de unde urmează câteodată sincopa și crizele nervoase. Inima *mare* răspunde unei prelungiri a diastolei, care face să se simtă în regiunea precordială un sentiment de plenitudine și de destindere. Inima care *palpită* nu-i numai o formulă poetică, ci o realitate fiziologică: bătăile sunt repezi și fără intensitate. Ușurința cu care inima se golește și regularitatea circulației întreținută printr'o presiune neînsemnată răspunde la o inimă *ușoară*. Două inimi *unite* bat în unison sub influința aceluiași impresii. În inima *rece* bătăile sunt lente și liniștite, ca sub înfriurirea frigului; în inima *caldă* se petrece chiar contrarul. Când i-se spune cuiva că-i iubit *din toată inima*, asta fiziologic înseamnă că prezența ori amintirea sa trezește o impresie nervoasă, transmisă inimii pe calea pneumogastricului, face inima să reacționeze în chipul cel mai potrivit pentru a provoca în creier un sentiment ori o emoție. La om creierul, pentru a-și exprima simțămintele, are totdeauna nevoie de serviciile inimii». (La science expérimentale. Étude sur la psychologie du coeur. 1865). Același savant, în același studiu de specialitate, are, și observația: »Simțămintele pe cari le avem, sunt totdeauna întovărășite de acțiunile reflexe ale inimii; și, deși creierul e sediul exclusiv al sentimentelor, totuși inima dă condițiile indispensabile pentru manifestarea lor înafară. Exprimarea sentimentelor noastre rezultă dintr'un schimb continuu de influință între inimă și creier». — Și perfect la aceleași încheeri a ajuns și fiziologul rus E. Cyon. Și alții. Ca, de ex., *Mosso* și *Ribot*.

pe ea? Eu, Domnul, celce cerc inimile și ispitesc rărunchii" (*Ierem.* 17, 9—10).. Dumnezeu... El cunoaște tainele inimii (*Ps.* 43, 22).. „Trebuie să simțim fiorul evlaviei față de acest adânc tainic din inima noastră și din inima semenilor noștri. Aci zace adevărata frumsețe, adevărata și veșnica valoare a omului“. După cari reflexii, oprindu-se puțințel la „cuvântul minunat și plin de inspirată poezie“ al apostolului Petru despre „*omul ascuns al inimii*“ (1 *Petr.* 3, 3—4), ține să declare: „Aici e adunat tot ce se poate spune mai valoros despre inimă: ea e centrul tainic al omului; ea e „tăcută“, afirmă negativ adâncimea ei; în ea e ascunsă frumseța neplăcută a duhului, autentică frumsețe; și acest centru duhovnicesc neplăcut este valoarea absolută, el e „plin de mult preț înaintea lui Dumnezeu“. Pătrunzătorul apostol a aflat cuvinte poetice pentru acest adânc tainic“.

Tot a ortodoxului de bun simț creștin, Vâșeslavțev, sunt și afirmațiile: „În creștinism contactul cu Dumnezeu și cu semenii se realizează prin mijlocirea inimii. Inima este organul care stabilește această legătură intimă, deosebită, cu Dumnezeu și cu semenii noștri, legătură numită *dragoste creștină*. Dragostea aceasta se deosebește de orice altă dragoste necreștină prin adâncimea sa mistică; se deosebește prin aceea că ea este legătura adâncului cu adâncul, podul aruncat din abisul unei inimi în abisul alteia...“ „Inima ca organ al percepțiunii religioase, trebuie deosebită de suflet, minte, spirit, conștiință în general. Ea e mai adâncă și așa zicând mai centrală, decât centrul psihologic al conștiinței. Inima este centrul nu numai al conștiinței, ci și al inconștientului¹⁾, nu numai al sufletului ci și al spiritului, nu numai al spiritului ci și al timpului, nu numai a ceea ce este accesibil minții, ci și a ceea ce este inaccesibil; cu un cuvânt, ea este centrul absolut“. Ea este „punctul de atingere cu dumnezeirea; aci, în acest punct de limită rezidă asemănarea noastră cu Dumnezeu, aci suntem dumnezei și filii ai celui Preaînalt (*Io.* 10, 34; *Ps.* 81, 6)...“ „Punctul de întrepătrundere cu Dumnezeirea, izvorul vieții și al luminii...“²⁾.

¹⁾ Cu mult înainte de V. o spusese și *Pascal* († 1662): „Le coeur a ses raisons que la raison ne connaît pas“. Și considerații de multe feluri dau drept cugetătorului francez.

²⁾ Cf. B. VÂȘESLAVȚEV — D. Stăniloae: *Insemnătatea inimii în religie*. Traducere din rusește. (*Revista Teologică*. Sibiu, 1934. Nr. 1 2 și 3 - 4, pag. 31—37 și 81—92, passim). — Din bogatul material biblic documentar utilizat de autor mai menționăm textele, respectiv locurile din cari reiese că, în sensul Sf. Scripturi, *inima cugetă* (își zice în inimă = a gândi: *Is.* 10, 7; *Ps.* 140, 9; *Prov.* 6, 14, 18, 19, 21; *Mt.* 9, 4, 13, 15; *Lc.* 1, 51; *Io.* 12, 40; *Evr.* 4, 12 ș. a.); *inima ia hotărâri* (*Fapte* 5, 4; 7, 23; 11, 23; 1 *Cor.* 4, 5; 2 *Cor.* 7, 9; 8, 16; *Lc.* 24, 30; *Rom.* 10, 1, 28 ș. a.); *din inimă isvorăște dragostea* (»*Avem*

III.

Și acum, dacă așa mare lucru este inima în viața muritorilor de rând, cum va trebui să prețuim *Inima Dumnezeuului-Om*, care a fost Isus Hristos? Și ce închinare îl vom aduce când știm cât ne-a iubit și cât a pătimit pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire?

Toată viața pământească a Răscumpărătorului n'a fost doar' altceva decât iubire și milă. Și iarăși: milă și iubire. Nașterea, copilăria, truda tinerețelor în umbra casei din Nazaret, ce alta au fost decât jertfelnicia dragostei care se umilește și se mistule în ostenele de bunăvoie săvârșind voia Tatălui (*Evrei*, 10, 7, 9) în vederea slobozirii celor ce erau în robia grea a păcatului? Cea dintâiu minune a Sa — cea din Cana Galileii — e un gest de divină delicatețe (*Io.* 2, 1—11); cea dintâiu cuvântare a Sa aduce vestea mângâietoare: „Duhul Domnului peste mine, pentru care m'a uns bine a vesti săracilor; m'a trimis a tămădui pe cei sdrobiți la inimă, a propovădui robilor iertare și orbilor vedere, a slobozi pe cei sfărâmați întru ușurare“. (*Lc.* 4, 18).

Și cum s'a ținut Fiul Omului de acest dumnezeesc program de activitate publică! Mărturie ne sunt Evangheliile și răsunetul lor în scrisorile apostolice. S. Ev. Mateiu nu-i află o caracterizare mai nimerită decât cea a Prorocului: Împărat blând și smerit (*Mt.* 21, 5). S. Marcu reține icoana mișcătoare a Mântuitorului care și seara, după oboselile zilei, stă în mijlocul nefericiților de tot soiul, ajutându-le (*Mc.* 1, 32—34). S. Luca notează cu tâlc: îi vindeca pe toți (*Lc.* 6, 19). Și sunt mulți orbi, schiopii, ciungii, ologii, muți, surzi, leproși și alți năpăstuiți ai sorței cari se împărtășesc de mila Lui. Cheia bunătății acesteia fără seamăn: iubirea. Sf. Ioan intră în miezul tainelor Preasfintei Inimi cu de-

pe cineva la inimă (: *Fil.* 1, 7; *2 Cor.* 7, 3); »avem o singură inimă împreună cu alții« (: *Fapte*, 4, 42); inimii i-se atribuie diferite *simțiri* răspândite în suflet: »se tulbură«, »se veselește«, »se mâhnește«, »se chinuiește«, »jelește«, »gustă desfătărilor«, »se istovește«, »se cutremură« (: *Io.* 14, 1. 27, 16. 6, 22; *Fapte* 2, 26. 14, 17. 21, 13; *Rom.* 9, 2; *II Cor.* 2, 4; *Iac.* 5, 5 ș. a.); din inimă iese *viața* (: *Prov.* 4, 25); ea este *organul* pentru *primirea Fiului lui Dumnezeu și a Harului Duhului Sfânt* (: *Mt.* 13, 19; *Mc.* 4, 15, 7, 9; *Lc.* 8, 12, 15, 24, 23; *Fapte* 2, 27. 7, 54. 16, 14; *Rom.* 12, 15. 5, 5. 8, 15; *Gal.* 4, 6; *I Cor.* 2, 9; *II Cor.* 1, 22, 3, 15, 4, 6; *II Petr.* 1, 19; *Lc.* 21, 14); inima poate deveni și *organ al Satanei* (: *Mc.* 7, 21—22; *Mt.* 15, 19; *Io.* 13, 2; *Fapte* 5, 3; *Io.* 9, 44, 47); se poate *învârtoșa* și *împietri* (: *Fapte* 28, 27; *Mt.* 13, 15; *Mc.* 6, 52, 8, 7; *Io.* 12, 24; *Ef.* 4, 18; *Evr.* 3, 8 etc.); se poate preface în organ al necredinței (: *Lc.* 24, 25); de multe ori e *intunecată* și *potrivnică* Duhului Sfânt (: *Rom.* 1, 21, 2, 5; *Fapte*, 7, 51).

stăinuirea inspirată: „Știind Isus că i-a venit lui ceasul să se mute din lumea aceasta către Tatăl, iubind pe ai săi, cari erau în lume, până în sfârșit i-a iubit pe ei“. (Io. 13, 1). Și când se înalță la ceriu, gândul ce-l însoțește acesta este: să gătească acolo loc pentru cei dragi Lui. (Io. 14, 2). Iar pentru ca cei rămași pe pământ în vremea pribegirii și oștirii lor să nu fie orfani, le trimite Sf. Spirit. (Io. 14, 16—18) după ce avusese de grijă, încă petrecând cu ei pe pământ, să li-se lase pe Sine însuși, cu dumnezeiască Sa inimă, sub vălurile euharistice ale pâinii și vinului (Lc. 22, 19—20).

Să poate închipui inimă mai largă și dragoste mai mare ca aceea a „Prietenului vameșilor și păcătoșilor“ (Mt: 11, 19), care ne-a iubit și s'a dat pe Sine pentru noi (Gal. 2, 20), fiindu-i milă de nevoile trupești (Mt. 15, 31) și sufletești ale mulțimilor, cași de ale singuraticilor (Lc. 7, 13) și care s'a știut înduioșa până la lacrimi lângă mormântul lui Lazar (Io. 11, 35) și la vederea Ierusalimului ce era să se risipească (Lc. 19, 41).? Din plinirea acestui Dumnezeu-Om (Io. 1, 16) și *om desăvârșit*¹⁾ a cărui mâncare era să facă voia Tatălui (Io. 4, 34) și a Cărui inimă omenească nici când n'a bătut pentru altceva decât pentru ca, auzindu-i cuvintele și văzându-i faptele iubirii, să cunoască lumea cât iubește pe Tatăl (Io. 14, 31). — De așa vistierie mai presus de orice închipuire ne-a învrednicit în veci necuprinsa milă a Ceriului!

IV.

Cum poate să răspundă omul — praful și cenușa — la așa o dovadă de divină marinimozitate? Numai într'un fel: pe lângă smerita și nefățărita mărturisire a neînsemnătății și a nevredniciei sale, să se declare gata a începe numai decât *ucenicia* în școala Celui care ne-a dat drept pildă de urmat blândeța și smerenia *Inimii Sale* Preasfinte (Mt. 11, 29) și a lansat și *Porunca cea mare*: „Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău din toată inima ta și din

¹⁾ *Simvolul „Quicumque“*, zis și »atanasian« fiindcă redă amănunțit și exact doctrina despre Sf. Treime a Sf. Atanasie, precizând ce trebuie să creadă oricine vrea să se mântuiască, are și următoarele: »Necessarium est ad aeternam salutem, ut incarnationem Domini nostri Iesu Christi fideliter credat. Est ergo fides recta, ut credamus et confiteamur, quia Dominus noster Iesus Christus Dei Filius Deus et homo est. Deus est ex substantia Patris ante saecula genitus, et homo est ex substantia matris in saeculo natus: perfectus Deus, perfectus homo, ex anima rationali et humana carne subsistens... Qui licet Deus sit et homo, non duo tamen sed unus est Christus, unus autem non conversione Divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum, unus omnino non confusione substantiae, sed unitate personae. Nam sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus“. (H. Denzinger-Bannwart: Enchiridion Symbolorum 13. Friburg. Brigoviae. 1921. Pag. 19).

tot sufletul tău și din tot cugetul tău și din toată tăria ta". (Mc. 12, 30) Iubirii nu i-se poate răspunde demn și după cuviință decât prin iubire. Dragostea strigă după dragoste, ca să folosesc un cuvânt al S. Tereza Spaniola.

Și ce dragoste este mai fără margini și mai curată ca cea „mai pre sus de cunoștință” a Dumnezeului nostru întrupat? (Efes. 3, 19). Apostolul Neamurilor, adâncind această latură de negrăită lumină și căldură a Răstignitului, nu se poate opri să nu strige cuvântul cu răsunet prin veacuri și dela margini la margini: „De nu va iubi cineva pe Domnul nostru Isus Hristos, să fie anatema!” (1 Cor. 16, 22). Și cu S. Pavel la fel strigă toți întru câți Spiritul nu e stins.

Creștinul (= omul lui Hristos) are o lege duhovnicească proprie: trebuie să trăiască după pilda lui Hristos, pentru Hristos și prin Hristos. Amăsurat normativului apostolic: „Mie a trăi îmi este Hristos, iar a muri dobândă”. (Filip. 1, 21). Altfel toată creștinătatea lui nu-i decât o amăgire. Decât: înainte de ce ar trăi cineva din plin pe Hristos, trebuie să-L cunoască. Și încă temeinic. Dar pentru a se ajunge aci e neapărat de lipsă să fie privit adesea și din aproape, cu ochii minții, firește. Și apoi e sigur că odată ce Hristos va fi cunoscut și înțeles, va fi și iubit. Cu iubire sinceră, luminată și practică. Aceasta-i calea recomandată de Vulturul dela Meaux¹⁾. Și nu încapă îndoială că e calea cea bună, care va duce la iubirea *neîmpuținată*, dorită de Domnul: la iubirea lui Hristos Dumnezeu și Om, cu tot ce aparține umanității însușite de cuvântul întrupat. Cu cinstita Față a Răscumpărătorului. Cu Ranele mântuitoare. Cu *Preasfânta Inimă* a Celui ce a asudat sudori de sânge în grădina Getsimani. — Îndeosebi cu această Inimă în care a sălășluit, din care a pornit și din care isvorăște și acum acea revărsare a iubirii care a străbătut ceriurile, a cutropit pământul și nu va mai înceta, nici nu va scădea în veci de veci.

Adevărat că pentru aceasta trebuie *intmă curată*. Deoarece Hristos-Omul e totodată și Dumnezeu. Iar pe Dumnezeu numai celor cu inimă curată li-e dat să-l vadă (Mt. 5, 8). Căci să nu se uite: inima, după învățătura limpede a Evangheliei — cum observă și pomenitul Vâșeslavțev — este „organul religiei; organul cu ajutorul căruia contemplăm Dumnezeirea”. Mai mult: simțim adierile supra-

¹⁾ - „Începeți să iubiți persoana: iubirea persoanei va face să iubiți doctrina, iar iubirea doctrinei vă va duce, pe cât de delicat pe atât de cu tărie, la practică. Nu întrelăsați să cunoașteți pe Isus Hristos și să adânciți misterele Lui. Asta-i ceeace vă va inspira iubirea Lui. Din aceasta va urma dorința de a-l plăcea și această dorință va odrăsi fapte bune”. (Bossuet: *Méditations sur l'Évangile*. La Cène, p. I. ziua 89).

firescului, primim ploaia harurilor de sus, trăim vieața înălțimilor duhovnicești, trăiește în noi Hristos și noi în El. Se înțelege că la lumina ochiului neîntinat al minții, dar tot prin mijlocirea inimii, prin credință sălășluindu-se Hristos în inimile noastre". (*Efes 3, 17*)¹.

Să ne curățim, așadar, simțirile, dacă vrem să vedem pe Hristos și să-L avem întru noi. Să fie inima noastră înfrântă și smerită și purificată în focul iubirii și va intra în dragostea inimei Lui. Și va veni iubitorul de oameni Dumnezeu la noi și va sălășlui întru noi, împrumutându-ne din bogăția Sa și din strălucirea Sa. Spre uimirea puterilor celor de sus și a celor de jos. „Uite, — exclamă *S. Macarie Egipteanul* (300—390) — cât de mare este cerul și pământul, soarele și luna! Și cu toate acestea Domnului i-a plăcut să locuiască, nu în ele, ci numai în om. De aceea omul depășește toate creaturile, în vrednicie; ba chiar îndrăznesc să susțin că nu numai creaturile văzute, ci și pe cele nevăzute; anume pe duhurile slujitoare. Căci n'a vorbit El de Mihail și Gavril, care erau totuși arhangheli: Să-i facem după chipul și asemănarea noastră (*Gen. 1, 26*), ci de ființa spirituală a omului, adecă de sufletul nemuritor" ²). *Prin inimă la Inimă. La Inima Domnului*. Și atunci în candelile inimilor noastre va arde flacăra sfântă aprinsă în nemărginirea focului sacru al Dumnezeirii. Deoarece, ca să dăm încă odată cuvântul luminarului răsăritean care a fost *S. Macarie*: „După cum se aprind dela foc lumini și lampe multe și ard; însă toate lampetele și luminile se aprind dela o singură fire (a focului) și ard; tot astfel și creștinii se aprind dela o singură fire și luminează; dela focul cel dumnezeesc, dela Fiul lui Dumnezeu; și au lămpi ce ard în inimile lor și luminează în fața Lui, pe pământ fiind ei, cum și El însuși a luminat" ³). Și

¹) Cf. *Vășeslavțev*—Stăniloae, studiul citat. — În sprijinul tezei sale, scriitorul rus se provoacă și la *fer. Serafim* — una dintre cele mai simpatice figuri ale agiologiei ruse pravoslavnice — reținând cuvintele pline de înțeles ale acestuia: »Dumnezeu intră în inima plină de iubire către Dumnezeu și aproapele, căci ea este tronul în care îi place Lui să șadă și în care se arată în plenitudinea slavei Lui cerești. Fiule dă-mi mie inima ta și toate celelalte ți-le voi da ție, pentru că în inima omenească este împărăția dumnezească«. — Alte cuvinte ale aceluiaș: »Pentru a vedea lumina lui Hristos trebuie să-ți cufunzi mintea în interiorul inimii; mintea trebuie să zăboviască în inimă«. »Atunci strălucește lumina lui Hristos, umplând de lumină cămara sufletului cu razele ei dumnezești«. »Această lumină este în acelaș timp și viață«. »Semnul sufletului cuvântător se arată când omul își cufundă mintea în interiorul său și are activitate în inima sa. Atunci harul dumnezeesc îl adumbrește și el petrece în ordinea păcii...« A păcii lui Dumnezeu, care-i mai sus de orice minte (*Filip. 4, 7*). (L. c. pag. 80—82).

²) Cf. *Sf. Macarie Egipteanul: Omilii Duhovnicești* (XV, 22). Trad. de C. Iordăchescu. Chișinău. 1931. pag. 91—92.

³) *T. a. Omilia XLIII, 1* (pag. 210).

pentru ca duhul întunerecului să n'aibă parte în om „fiecare trebuie să dea lupta în gândurile sale, pentru ca Hristos să lumineze în inima sa”¹⁾.

Mărturia celor trecute vremi, ca și a zilelor noastre, e dovadă: unde luminează lumina lui Hristos, acolo inimile se'nmoaie, mințile se limpezesc, frunțile se pleacă în cucernică închinare în fața Dumnezeului iubirii care, chipul robului luând, n'a încetat a fi Dumnezeu adevărat și om adevărat; acolo, Preasfânta Inimă, într'o formă ori alta, e simțită și înțeleasă: atrage, mângăie, încălzește, cucerește, înalță, odrăslește roadele harului, sfințește. — Acolo trăiește aievea Hristos în inimile alor Săi. Acolo *cultul Preasf. Inimi* e ceva firesc și de sine înțeles. Cum firesc lucru și de sine înțeles este să te luminezi în lumina soarelui și să te încălzești la căldura cuptorului.

V

Harurile întrupării Cuvântului sunt fără număr și fără margini. Pământeianului născut din femele însă zilele îi sunt numărate și puterile mărginite. Ca apostolii în seara destăinuirilor Cinei celei de taină: nu poate cuprinde și purta prea multe deodată. (Io. 16, 12). Pentru toate îi trebuie timp. Pentru câștigarea unui loc sub soare; pentru întemeierea unei familii; pentru înjghebarea unui așezământ obștesc, consolidarea unui stat; pentru artă și știință. Cu atât mai vârtos pentru cunoașterea și adâncirea adevărilor nețărmuritei vistierii a credinței, pentru valorificarea și trăirea lor. Biserica n'a fost menită unei singure generații, nici unui anumit veac, ci tuturor generațiilor, tuturor neamurilor și tuturor veacurilor, până la sfârșitul vremii. Și nici comoara strălucirilor și bunătăților cerești, ce i-a fost dată în seamă, nu-i de atare ca să poată fi deplin exhaustată vreodată. Până va mai fi soare pe ceriu și creștini dreptcredincioși pe brășul acesta de lut, din

¹⁾ *Ibidem.* (Omilia XLII, 3) pag. 200, — Sfântul acesta are un adevărat cult pentru inimă. A lui sunt și rândurile de adâncă psihologie harică: »Se spune: Gustați și vedeți că bun este Domnul. (1 Petr. 2, 3). Gustarea aceasta constă într'o putere a Duhului Sfânt, care lucrează cu siguranță și aduce servicii în suflet. Toți, cei ce sunt fii ai luminei și servi ai Noului Așezământ în Duhul, nu învață nimic dela oameni, căci sunt învățați de Dumnezeu. Harul însuși înscrie în inimile lor legile Duhului. De aceia ei nu trebuie să creadă neclătit numai în Scripturile cele scrise cu cerneală; ci harul lui Dumnezeu scrie și pe tablele inimei legile Duhului și tainele cerești. Inima poruncește și domnește peste tot organismul. Indată ce harul pune stăpânire pe inimă, domnește el peste toate membrele și gândurile. Căci acolo (în inimă) este mintea; și toate cugetele sufletului, cași nădejdea lui. De aceia și străbate harul în toate membrele trupului». (Omilia XV, 20), pag. 90 - 91.

necuprinsul acelei comori se vor scoate, sub supraveghierea Bisericii Domnului, noul și noul bogății roditoare de binecuvântări ne-grăite și fără seamăn.

Cultul Preasf. Inimi, *in germinē*, se află și el, deja în Evangelii. Cel care îl indică, oarecum, mai întâiu, e însuși Mântuitorul. El atrage doar atenția ucenicilor Săi asupra rolului covârșitor ce-i revine inimii, în bine și în rău, în viața sufletească a omului: „Omul cel bun din vistieria cea bună a inimii sale scoate cele bune; și omul cel rău din vistieria cea rea a inimii sale scoate cele rele: căci din prisosința inimii grăiește gura lui“ (Lc. 6, 45). Și tot El le leagă de suflet aceluiași să învețe blândețe și smerenie dela inima Lui (Mt. 11,29). S. Ioan își odihnește capul deasupra acestei inimi (Io. 13, 25) pe care, mai apoi, va contempla-o prin deschizătura de lance din coastă. (Io. 19, 34). S. Toma își va pune și el mâna în coasta și (cum susține S. Gregoriu Marele) în inima străpunsă, și se va vindeca de necredință (Io. 20, 27—28). Cum, la cădura aceleiași inimi, înspre care arată apostolilor Răstignitul înviat (Io. 20, 20), se va tămădui și corifeul Petru de slăbiciunea-i prea omenească (Io. 21, 15—19) și nenumărați alții, cari vor afla în ea, până la sfârșitul veacurilor, acelaș izvor de nesecată iubire din care au scos, pe care l’au laudat cei dintâi dintre aleși Domnului și la care au îndrumat pe toți binecredincioșii ¹⁾.

Veacurile vecine timpurilor apostolice cultivă și ele cu drag *ideea* ce va prinde, la vremea sa, formele concrete ale unei devoțiuni ce se va răspândi pe întreg globul. Răsăritul și Apusul creștin se întâlnesc și aici, ca în atâtea alte cazuri înainte de nefericita ruptură dela 1054, pe aceeaș linie de gândire și simțire. *Origene* († 251) are rânduri ca acestea: „E sigur că se poate spune că Ioan s’a odihnit în miezul inimii lui Isus (în principali Cordis Iesu) și că (a pătruns) în tainele învățăturii Lui, acolo căutând și adâncind vistierile înțelepciunii și științei cari erau ascunse în Isus Hristos..“ (In Cant. lib. I). S. *Ioan Gurădeaur* († 407) tâlcuind un text paulin, zice: „Precum Eva a ieșit din coasta lui Adam, așa și noi din coasta lui Hristos. Dupăce, adecă, Hristos, ridicat și

¹⁾ — Câteva din aceste laude și indemnuri: »Martur îmi este Dumnezeu, că vă iubesc pe voi pe toți în dragostea (= ἐν σπλάγχνοις = in visceribus = în cele din lăuntru) lui Isus Hristos«. (Filip. 1, 8), »Și să știți dragostea lui Hristos cea mai pre sus de cunoștință«. (Efes. 3, 19). »Hristos a iubit biserica, și pre sine s’a dat pentru dânsa« (Efes. 5, 25). »Întru aceasta am cunoscut dragostea, că el și-a pus sufletul său pentru noi«, (1 Io. 3, 16). »Cu Hristos împreună m’am răstignit; iar visez, nu de acum eu, ci viează întru mine Hristos, iar de visez acum în trup, prin credința Fiului lui Dumnezeu visez, carele m’a iubit și s’a dat pe sine pentru mine«. (Gal. 2, 20).

țintuit pe cruce, și-a dat sufletul, apropiindu-se un ostaș i-a împuns coasta cu sulita și a isvorit deacolo sânge și apă: și din acea apă și sânge constă întreagă Biserica. Deoarece ne naștem prin apa botezului, dar ne hrănim cu sânge. Înțelegi acum în ce chip suntem din carnea Lui și din oasele Lui, după ce din acel sânge și din acea apă ne și naștem și ne și hrănim? Și după cum femeia a fost zidită pe când Adam dormia, întocmai așa pe când Hristos era mort, Biserica a luat ființă din coasta Lui¹. (Quales duc. uxor. și Hom. 85 in Ioan). „Din trupul acela, deși nesciat, dar mort, a purces viața tuturor. Căci a ieșit apă și sânge — scrie *S. Ambrosiu* († 397) —: apa ca să spele, sângele ca să răscumpere“ (Expos. în Ev. S. Luc. l. 10, n. 135). *S. Paulin de Nola* († 431) preamărind pe *S. Ioan Evanghelistul*, stărue asupra faptului, că acest ucenic iubit al Domnului s'a învrednicit de neasemuita sa pătrundere în taine ce întrec puterile firii, grație împrejurării că a sorbit din însași inima Veșnicei Înțelepciuni, asupra cărei inimi avusese fericirea să-și plece capul¹). — Și în acelaș sens vorbesc și alți luminători ai Bisericii. Limpezirea deplină și rodirea cuvenită adevărului întrezărit de ei era hărăzită însă de Pronia cerească altor vremuri.

Flacăra cu pâlpăiri sporadice și luciri discrete, în evul mediu începe să lumineze cu tărie. Ideea îmbracă *conture* pronunțate. Făclia arde în sfeșnice de aur, deși numai în cuprins de mănăstire și în familii monahicești. *S. Bernard* († 1153) e vestitorul noiei aurore ce se desinează la orizont: „Piroanele vorbesc; rana din coastă glăsuiește. Totul ne spune că Dumnezeu e în Hristos făcând pace cu lumea. Ferul i-a străpuns sufletul și s'a apropiat de inima Lui învățându-o să aibă milă de neputințele noastre. Eu văd tainele inimii prin deschizătura trupului; văd marele mister al bunătății, adâncimea milostivirilor dumnezeiești cari ne-au făcut vrednici să fim cercetați de Răsăritul cel de sus“ (Sermo. în Cant. 61, n. 4). O pleiadă de femei sfinte din *ctnul S. Benedict* au fe-

¹) Textul *S. Paulin*: »Ioannes, beatus dominici pectoris cubator, qui sensus creaturis omnibus altiores ex ipso creatricis omnium rerum corde sapientiae biberat, inebriatus Spiritu Sancto, qui scrutatur etiam alta Dei, ab ipso intimo et infinito omnium principiorum Evangelii fecit exordium«. (Epist. 21). Citat la: *H. I. Nix*, S. J.: Cultus SS. Cordis Iesu et purissimi Cordis B. V. Mariae.⁹ Friburgi Brisgoviae: 1905 pag. 4. — Tot aci sunt reproduse și pasagiile de mai sus. Și multe altele. Cași următorul, tot ad rem, din *S. Augustin* († 430): »Christus est ianua. Et tibi est ostium apertum, quando est latus eius lancea perforatum. Quod inde manavit, recale; et elige, qua possis intrare. De latere Domini pendens et morientis in ligno, posteaquam est lancea perforatum, aqua sanguisque profluit. In uno est mundatio tua, in altero redemptio tua« (Sermo. 311, n. 2).

ricirea să fie inițiată în secretele Inimii Preasfinte de însuși Mântuitorul. Așa e *S. Ludgarde* († 1246), ven. *Ida* († 1300), dar mai ales cele două ss. *Mechtild*; cea de Hackeborn († 1298) și cea de Magdeburg († 1280), și îndeosebi *S. Getruda* de Helfta († 1334). Din celebra operă „*Revelationes*” a acestui luminat cap de femeie cu școală înaltă, aflăm că dânsa „s’a prezentat într’o zi cu sufletul înaintea Inimii dumnezeescului său Mire ca să primească dela El, ca dela o pecete, semnele și urmele Sale...” Și a fost primită în acea Inimă preafericită, „ca o bucăică de ceară muiată de foc...”. Altădată spune că i-a apărut Mântuitorul arătându-i coasta Sa, „din care ieșea, ca din adâncul Inimii Sale preafericite, un izvor așa de străveziu și așa de solid, de par’că ar fi fost de cristal”. Inima lui Isus e asemenea unei lampe așezate în inima sfintei care-i simte și cele două feluri de bătaii: una săvârșind mântuirea păcătoșilor, alta fiind pentru a dreptilor. Această Inimă Preasfântă este „organul Treimei celei prea vrednice de închinare” și *S. Gertruda* a fost îndrumată să încredințeze acestui „instrument muzical” ce cântă măririle Preasf. Troițe, tot ce ea (*S. Gertruda*) nu va putea duce la desăvârșită îndeplinire cu puterile sale. — Anumite pagini din aceste Revelații precizează așa de limpede obiectul și scopul cultului Preasf. Inimii, încât pot intra oricând în scrisul *S. Margareta Alacoque*, apostolul de mai târziu al acestei devoțiuni sfinte¹⁾.

Alături de fiii și fiicele *S. Benedict* găsim aducând același prinos de închinare Inimii Mântuitorului și alte tagme monahale. *Franciscanii* în primul rând și *Dominicanii*. Din rândurile celor din urmă remarcăm pe *S. Elzear de Sabran* († 1325); *S. Angela de Foligno* († 1309); *S. Margareta de Cortona* († 1297); *S. Ecaterina de Bologna* († 1463); *S. Francisca Romana* († 1440), și atâtea alte figuri nepieritoare în istoria Bisericii. Zăbovim puțin, în treacăt, fie și numai la câteva cuvinte ale dascălului bisericesc, marele *S. Bonaventura* († 1274). Dela acesta a rămas mărturisirea de caldă iubire: „Nu mai vreau să mă despart de Dânsul (de Isus cel Răstignit); într’Însul vreau să clădesc trei colibe: una în mâini, una în picioare și a treia, de neîntreruptă petrecere, în coastă. Acolo îi voi vorbi la Inimă și ce voi vrea, îi voi cere.. Din iubire peste măsură și-a deschis coasta, ca să-ți dea ție inima Sa”. (Stim. div. amor. I. I. 15, cit. la *N/x*, o. c. pag. 6). — Și încă un cuvânt de pară, al altui fiu strălucit al Sărăcuțului din Assisi. „Să alergăm la Inima lui Isus — așa strigă mulțimilor *S. Bernardin de Siena* († 1444), misionarul fără pereche — la acea inimă adâncă, Inimă

¹⁾ Cf. *P. POURRAT: La Spiritualité Chrétienne*. Paris, 1928, vol. II. p. 131.

tainică, inimă care nu uită nimic, care știe tot; inimă care iubește, inimă care arde de iubire. Violența iubirii a deschis această poartă: să intrăm pe ea.¹⁾

Dintre *dominicanii* fie amintiți *I. Tauler*, *H. Suso* și *S. Ecaterina de Stena* — toți trei din veac. XIV și toți trei răspânditori ai iubirii față de Preasf. Inimă. *Carthausienii* se pot mândri și ei cu o galerie bogată de cinstitori ai Inimii Dumnezeu-Omului și cu vestitori ai frumseților și bunătății ei. Viața lui Isus, scrisă de carthausiarul *Ludolf de Saxonia*, cetită, recită și meditată în cele mai bine de două sute mănăstiri de-ale lor, tot din veac. XIV, proslăvește Inima Domnului ca fiind „cetatea scăpării, cartea iubirii, centrul și odihna sufletelor, isvorul bogat al untelemnului milostivirii“. Și tot fiu de-al S. Bruno e și acel ieromonah *Landsberger* (Ioannes Iustus din veac. XVI), autor al vestitei lucrări de pietate „Pharetra divini amoris“, care sfătuie toată lumea binecredincioasă să se folosiască de icoane de-ale Preasf. Inimi, de a celor cinci Rane, ori de Cruce. Câte o icoană de acestea recomandă să se așeze în locurile pe unde trece adesea multă lume, și insistă să aibă fiecare asupra sa câte-o atare icoană, pe care s'o sărute cu gândul la dumnezeasca Inimă. „Ori încă și mai bine: închipuindu-și că scot din *acea scumpă Inimă* și varsă într'a lor spiritul ei, virtuțile ei, harurile ei și tot ce ea conține!“.

Pornită dintre zidurile chinoviilor, devoțiunea aceasta iasă în lumea dinafară și câștigă mulțime de suflete de elită, cum e un Gerard Groot „părintele devoțiunii moderne“ (între 1340—1384). Mauburnus, (alias Ioan dela Bruxelles); Ioan de Veghe, care în cuvântările și operele sale mistice vorbește de Preasf. Inimă mai mult de 200 de ori, și câți alții, pe cari cine-i poate măcar înșira pe toți? Ajunge să se știe că la sfârșitul veac. XVI cultul acesta e lăgit în Germania, Țările de jos, Franța, Spania, Italia. Chipul Preasf. Inimi, sculptat ori pictat, era cunoscut și cinstit. Și veacurile cari au urmat n'au adaus nimic *esențial* ideilor de până atunci. Faptul că la 1617 *P. Joseph* înființează „Congregația Benedictinelor Calvarului“ în cadrele căreia se aduce pentru prima dată închinare obștească, și nu numai individuală, Preasf. Inimi, precum și celalalt fapt asemuitor, că adecă *S. Ioan Eudes*, la 1643, întemeiază și el Congregația lui Isus și a Mariei, cu scopul de „a cinsti în chip deosebit prea slăvita Inimă a lui Isus și a Mariei“, nu schimbă fondul chestiei²⁾. *Sf. Petru Canisius* († 1597), cel atât de devotat

¹⁾ Cfr. A. Hamon S. J.: *Le culte du Sacré-Coeur*. (In enciclopedia populară: *Le Christ*). Paris, 1932, pag. 714.

²⁾ Cf. A. Hamon S. I. I. c. pag. 716—724. — Acest autor are, dealtfel, și o

Inimii Domnului, și ceilalți tovarăși ai săi din *Societatea lui Isus*, cari s'au întrecut, cu întrecere sfântă, în deprinderea acestei devoțiuni și până la fer. *Claudiu Colombière* († 1682), duhovnicul sf. Margareta Alacoque, și ceata numeroasă și strălucită a celorlalți jezuïți ce s'au dedicat slujbei Inimii Mântuitorului, departe de a fi vinovați de vre-o „mistificare iezuită, bine ticlulită și deghizată prin alterarea cea mai fără scrupul a adevărului istoric” ca să se ajungă la „învățătura bisericii romano-catolice despre originea sărbătorii și a cultului inimii lui Isus” — cum nu se sfiește să afirme un prea cucernic arhimandrit ortodox român devenit vlădică ¹⁾ —, n'au făcut prin osteneala lor decât că s'au încadrat într'un curent de pietate, pe cât de vechiu pe atât de răspândit deja, și cărula totuși, când a vrut să devină — din privat și individual — public și oficial, cei dintâi cari i-s'au împotrivit mai energic au fost tocmai superiorii jezuïților ²⁾.

(Va urma)

DUMITRU NEDA

Istorie a devoțiunii față de S. Inimă (în franțuzește), apărută la Beauchesne, (Paris) în trei volume. Acolo se află totul amănunțit dovedit, cu seriozitate, obiectivitate și vast aparat critic.

¹⁾ Cf. DR. V. LĂZĂRESCU: *Cultul Inimii lui Isus la catolici*. Sibiu, 1933. pag. 39. — Cu acest produs pătimăș ne vom mai întâlni. Aici notez atâtea că abundă în foarte puțin creștinești violențe de stil, cari n'au alt temei și alt rost, decât împrăscarea Bisericii Romei, a Bisericii Române Unite, a Societății lui Isus, a cultului Preasf. Inimi și a S. Margareta Alacoque, umila unealtă a Mântuitorului în rânduirea și așezarea definitivă și sărbătorească a devoțiunii cunoscută sub numirea de »Cultul Preasf. Inimi«. Pentru Prea Cucernicul (pe atunci) arhimandrit, teologia catolică oficială e »dominată de jezuïți» și ca atare explică — »nu fără mistificări și pervertiri ale adevărului istoric» — originea sărbătorii și cultului inimii lui Isus, (p. 10). După P. C. S., ideea care stă la baza acestui cult »s'a zămislit în mentalitatea unui ordin călugăresc (al jezuïților. N). ai cărui membri erau stăpâniți, aproape în totalitatea lor, de dorul de a fi ridicați întru sfinți și care n'a prea ales mijloacele pentru realizarea scopurilor ce și-a fixat». (p. 17). În epoca posttridentină în Biserica Romei s'a început un »proces de decadentă» iar în sânul misticei catolice un »proces de degenerare» ale cărui cele mai eclatante exemple sunt Ignatie Loyola († 1556) înființatorul ordinului jezuïților și Alfons M. Liguori († 1787), întemeietorul redemptoriștilor (p. 31—32). Românii uniți sunt »proseliți» ai porții papistășismului (p. 39). Și alte grațiozități și mai deochiate decât acestea, întâmpină cetitorul la fiecare pagină a elucubrației din chestie, clădite pe doi »stâlpi» protestanți (Heiler și Kolde), pe ereticul Döllinger și mai ales pe apostatul *Guettée* cel »de mult mort și uitat. (Și pe care) doar câte un teolog neunit de își mai dă osteneala să-l răsojască și să sperie cu erudiția lui pe cei nepregătiți să-l supue unei critici mai serioase». (*Mariu Theodorian-Carada: Papa. București, 1917. pag. 170. In cap. VI (pag. 143—177) al acestei lucrări, d. M. Th. C. se ocupă, dealtfel, pe lung și pe larg, cu »greutatea științifică» a acelui biet aventurier nefericit). Se provoacă păr. Lăzărescu și la isvoare catolice, dar își face impresia că numai de mântuială și așa de ochii lumii, ca să pară obiectiv și bine informat. — Câtă demnitate, în schimb, la *slavul* ortodox Vășeslavțev care, deși observă că »Părinții răsăriteni, și indeosebi Macarie Egipteanul, tălmăcesc mai profund simbolul inimii și pătrunde mai bine în adâncimea vie a ei, decât creștinismul apusean», totuși vorbește cu stimă de acest creștinism (care, în definitiv, e *latin*) și despre doctrina teologiei catolice privitor la Preasf. Inimă! (L. c. pag. 86).*

²⁾ Cf. ALEX. BROU S. I.: *Jésuites*. (Dictionnaire Apologétique de la Foi Catholique). Tom. II. col. 1286.

OAMENI ȘI FAPTE

SOLEMNITĂȚILE EUHARISTICE DELA MANILA

Hristos e împăratul împăraților și lumina lumii. El spre aceasta s'a născut și spre aceasta a venit în lume : să stăpâniască suveran și să lumineze lumea inimilor și a conștiințelor. Și tot aceasta a avut-o în vedere și când a rânduit taina S. Euharistiei, durându-și lăcaș pe jertfelnicele Legii Noi și împrumutând vălu-rile SS. Specii. Intru ale sale a venit și a rămas doar, și ale sale dintru ale sale a luat purcezând cum a purces.

Lumea cea pusă întru cel rău însă nu l-a primit la naștere. Nu l-a primit ca prunc. Nu l-a primit ca vestitor al mântuirii. Nu-l vrea nici ca Dumnezeu al iubirii care petrece în chip de taină văzută, între muritori. Căci s'au împuținat adevărurile de către fiii oamenilor. De aceea trece nepăsătoare pe lângă Isus Euharisticul. Nu-i cere darurile. Nu-l are drag. Nu-l trece în cen-trul preocupărilor sale. Nu-i dă cinstea care i-se cuvine. — Nu i-se închină ca Domnului și Dumnezeului său, dela care îi vine tot binele în viața de acum și în cea care o să fie când toate cele vremelnice vor fi trecut.

Starea aceasta de lucruri a întristat în toată vremea Mireasa Domnului, carea-l vrea cunoscut, iubit și slăvit de toți oamenii, pe întreagă întinderea pământului. În taințele inimilor, în cu-prinsul bisericilor și în largul cetăților. Pe străzi și în piețe. Fiindcă a lui sunt toate. Și toate, locuri și oameui, au lipsă de bogăția binecuvântării și milei lui.

Din acest gând au răsărit *congresele euharistice* eparhiale, regionale, naționale și *internaționale*. Seria acestora din urmă a atins deja numărul de 33, și cel mai recent s'a ținut la *Manila*, metropola Insulelor Filipine, în zilele de 3—7 Febr. c., fiind de o strălucire și de proporții fantastice.

Locul și momentul ținerii acestui congres au fost dintre cele mai potrivite idei răspândirii împărăției lui Hristos și în laturea sutelor de milioane ce petrec încă în Extremul Orient în întune-rec și în umbra morții. Manila („Orașul Bălărilor“) se află doar

dela Asia spre sud-est, între Japonia și Australia, pe ostrovul Luzon, cel mai mare în arhipelagul filipin. Și e creșterul și inima creștinătății romane din acele părți. Creștinătate veche și solidă, înfiripată la 1521 și având aci, deja la 1579, episcopie, iar dela 1595 încoace, scaun arhiepiscopesc. Astăzi Manila înșasi numără un milion și jumătate de catolici; o mulțime de biserici și mănăstiri; o universitate (a dominicanilor), un atheneu (al jezuiților), două colegii (a benedictinilor și a fraților școlari) și o sumedenie de alte așezăminte de lumină. Insulele Filipine, și de altminteri, formează cel mai puternic centru catolic în Răsăritul îndepărtat: din 13 milioane de locuitori ai arhipelagului 8·7, milioane (85 %) sunt catolici. În schimb, ce picuri în mări sunt cei 274,969 catolici japonezi față de 96,516,527 necreștini de sub stăpânirea Mikadoului; cele 2,704,230 fii sufilești ai Papii față de cele vreo 485 milioane de necreștini din împărăția Fiului Soarelui; cei 1,430,000 ai Indiei cingangetice și cele câteva alte sute de mii, ori chiar numai zeci de mii, din Siam, Manciucuo, Indochina și din alte părți ale lui Soare-Răsare, cu imensele lui mulțimi ce nu cunosc pe Hristos!

Și cu toate acestea; ori mai bine zis: tocmai pentru aceasta, vremea este să se facă Domnului și în acele părți de lume. Pentru că secerișul e mult și se îmbie lucrătorilor. Trebuie rugat însă Stăpânul tuturor să trimită aci lucrători mulți și harnici. — Lucru, ce s'a făcut într'un chip fără pereche de impresionant la Manila.

Solemnitățile le-a deschis, în 3 Febr., după masă, cardinalul-arhiepiscop de Philadelphia *Dionisie Dougherty*, delegatul Sf. Părinte, încunjurat de 130 episcopi, 1200 preoți, mii de monahi și moniale din Europa, și băștinași de pe toate meleagurile răsăritene, și mai bine de jumătate milion alți participanți, reprezentând treizeci și două neamuri din lungul și latul pământului, și toate rasele omenești. Și fluviul celor ce veniau să ia parte la aceste serbări a tot crescut, încât la sfârșit a întrecut mult milionul.

Tema generală, desbătută în secțiile naționale și în întrunirile internaționale ale congresului, a fost: S. Euharistie și misiunea catolică în Extremul Orient. S'a fixat o „Zi a femeilor“ și o „Zi a bărbaților“. Celelalte și-au avut și ele programul lor. Lucrările zilei s'au început totdeauna după SS. Liturghii slujite des de dimineață. De „Ziua Femeilor“ s. Jertfă sărbătorească a slujit-o, în vastul parc Luneta, Preasf. Dr. Paul Yu Piu, episcopul chinez al Nankingului, consacrat de însuși Sf. Părinte Piu XI. Peste 100.000 femei și fete, în nenumărate grupuri albe, au ascultat

tat această sf. slujbă. Cea pentru „Ziua Bărbaților“ s'a celebrat la miezul nopții, pentru adorarea nocturnă. Trei sute de preoți nu pridideau cu împărtășirea mulțimilor ce se apropiau în acea noapte de Sfânta Masă. Și tot așa a fost și în seara zilei astfel începute, când cu cuminecarea celor 60,000 băeți și fetețe.

Trecând la amănuntele desbaterilor, notăm că în secțiile feminine s'a vorbit și discutat despre: Acțiunea părinților pentru ca în inimile copiilor să se desvoalte devoțiunea față de S. Euharistie. Preoții, în întrunirea lor, s'au ocupat de problema: Corpul euharistic și corpul mistic. Mirenii, în secțiile lor, au tratat tema: Eficacitatea devoțiunii euharistice în dezvoltarea operelor sociale. Și încă o temă — asta liturgică —: Cum să fie făcută poporului înțeleasă s. Liturghie? Și alte multe probleme de însemnătate (de ex. organizarea reacțiunii mondiale creștine împotriva bolșevismului) au fost privite în deaproape, limpezite și chibzuite în acele zile ale harului.

Incheerea s'a făcut în cadrele unei uriașe și feerice procesiuni euharistice, în spre seara zilei de 7 Febr. c. Insuflețirea mulțimilor fără număr și strălucirea serbărilor și-a atins culmea când, pe aripi nevăzute de unde eterice, a sosit — la ora 9 seara — și s'a auzit, cald și limpede, cuvântul Părintelui Obșteșc dela Roma:

„Vă felicităm fierbinte — așa suna *cuvântul Sf. Părinte*, rostit în latinește, dar tradus numai decât în limbile pe cari le pricepeau ascultătorii cucernici — vă felicităm pentru preafrumousul triumf ce ați pregătit lui Isus Hristos, Regele universal, ascuns sub vălurile euharistice... Printre bogatele roduri de mântuire ce promet congresele euharistice și pe cari și Noi le cerem dela Dumnezeu, unul este pe care îl dorim în deosebi, și care este și rostul principal al congresului vostru: să crească tot mai mult zelul pentru misiuni și să odrăslească tot mai multe inițiative în slujba aceluiași gând, în urma unui cult tot mai pronunțat față de Preasfânta Taină Euharistică și a unei împărtășiri din ea pe scară tot mai întinsă. Din acest izvor răurează doar' lumina pentru minți, căldura pentru inimi și rodnicia suprafirească a tuturor strădaniilor și înfăptuirilor.

Și așa, în vreme ce, durere, atâția fii ai veacului nostru, orbiți de rătăcirii înșelătoare, prinși în lațurile plăcerilor și a viciilor, încheștați în luptă sălbatică, pornită din ură și împărechieri, se depărtează tot mai mult de Isus Hristos, care e Calea, Adevărul și Viața, prăbușindu-se, în chip de deplâns, tot mai la vale, pe povârniș, spre a lor pierire, voi, venerați frați și iubiți fii,

apropiați-vă de Răscumpărătorul și mai strâns, și mai cu alipire, și oferindu-i cuvenit prinos de iubire și de ispășire, străduiți-vă din răputeri ca și frații răătăciți, și toți aceia cari „petrec în întunec și în umbra morții“ (Lc. 1, 79) să ajungă printr'Insul la lumină, la adevăr, la viață. Ca toți să-l cunoască, să i-se închine și să urmeze Celui ce singur „are cuvintele vieții de veci“ (Io. 6, 69), ca astfel, în sfârșit, să înceteze atât de răspândita neliniște socială de acum și ca, înfrățindu-se sufletele în dreptate și iubire, să străluciască în curând neamului omenesc obosit lumina păcii creștine“.

Cuvintele de încheiere: „Benedictio Dei Omnipotentis, Patris et Filii et Spiritus Sancti, descendat super vos et maneat semper“, au fost ascultate în genunchi, cu sfântă cucerie, de imensele mulțimi ce se aflau de față (între cari și cei 600 de bărbați din seminția păgână a Iugoroșilor, botezați cu prilejul congresului de episcopul chinez al Nankingului) și ale căror urale de „Trăiască Papa!“ au isbucnit apoi ca un uragan, sguduind țăriile. — Cartea evlaviei euharistice are, acum și pentru totdeauna, cu o pagină de nepieritoare glorie mai mult. Facă Euharisticul Isus ca gândul stăpânitor al acestui grandios congres să fie și el, cât mai curând realitate măreață. Întruchipată într'o creștinătate romană vastă cât Extremul Orient!

D. N.

PREOT ȘI BARBAT DE STAT

Indeletnicirile multiple și variate, au repercusiuni, adeseori primejdioase, chiar și asupra spiritelor celor mai echilibrate. În deosebi, când aceste preocupări depășesc cadrul ocupațiilor comune sau a misiunii ce ți-ai ales. Se verifică la fiecare pas înțelepciunea: „Pluribus intentus minor est ad singula sensus“.

Această primejdie de „*risipire a spiritului*“, pândește pe toți și mai ales pe slujitorul altarului. Chemat în vîrtața misiunii divine, la viață mai activă, mai complexă, fie în biserică, fie în frământările sociale, ca reprezentant, îndrumător și apărător al imperativelor morale, devine mai expus primejdiei. Exteriorizarea vieții — pentru a folosi o expresiune nu prea obișnuită dar expresivă — amenință să înăbușe cerințele imprescriptibile ale interiorului, ale grației. Și dacă voința nu e hotărîită, inevitabilul se întrezărește: mecanizarea vieții și nimicirea avântului spre idealism și spiritualitate.

S'ar părea deci incompatibilă misiunea de apostol a lui Hristos cu altă activitate, ce depășește cadrele altarului. Ceeace ar însemna, că preocupările preotului n'ar trebui să îmbrățișeze orice

manifestare a spiritului omenesc. Adevărul însă este altul! Dovadă grăitoare ne oferă istoria. Personalități eclesiastice de necontestată spiritualitate sacerdotală și înscrise definitiv în paginile de glorie ale istoriei, sunt mărturiile eclatante a puținței de înfrățire ale cerințelor spiritului preoțesc, cu reprezentarea idealului social și politic al unui neam. Câteva reflexii fugare, asupra vieții unei valoroase personalități bisericești care, fără să renunțe la caracterul preoțesc, fără „a se mecaniza“, devine cel mai autentic reprezentant politic al unui neam ne va lămuri acest adevăr.

A apărut de curând un prețios volum (*Mario Bendiscioli: La vita interiore di Ignazio Seipel, Cancelliere d' Austria. Brescia, 1935*), ce merită să fie citit și meditat. Autorul cărții invită cu stăruință cetitorul să coboare în intimitatea unui suflet, a cărui activitate prodigioasă, socială și politică, a vădit în orice împrejurare caracterul sacerdotal integru. Și cui, oare, nu-i va fi cunoscută figura salvatoare de neam a *Mons. Seipel*, fostul Cancelar al Austriei? Lui i-se datorește redresarea finanțelor, consolidarea independenței economice și politice, idealul — cum scrie pe dreptul Bendiscioli — Austriei „corporativă, creștină, zid puternic religios-moral împotriva puhoiului doctrinei anticreștine a bolșevismului din Orient și a rasismului dela Nord“.

Spiritele superficiale admiră în *Mons. Seipel* pe diplomatul abil, guvernatorul desăvârșit, mare în vreme de restriște, generos și iertător atunci când o mână, criminală socialistă descărcă glonte ce-și găsi odihna în plămân. Criticul însă adevărat nu se oprește în cercetarea faptelor numai la suprafață, ci caută motivul sau rațiunea lor de a fi și în adâncimea sufletului. Astfel secretul activității sale binefăcătoare trebuie descoperit în înfrățirea lucrurilor, în râvna spre perfecțiune sau, cum a declarat însuși: în cucerirea sfînteniei. Insemnările sale neîntrerupte, dela 19 Februarie 1916, până la 27 Iulie 1932, adică nouă zile înainte de moarte, sunt mărturii evidente în această privință. *Fr. Agostino Gemelli*, rectorul Universității catolice din Milano, îl caracterizează astfel în *Revista del Clero italiano*, (an. XVII, Ianuarie 1936): „Am avut norocul să-l cunosc de aproape pe *Ign. Seipel*. Din convorbirile noastre intenționa cunoașterea Italiei. Discuțiile politice pe neobservate se schimbau în religioase, sfârșind în Capelă, unde înălța rugi la tronul ceresc“. În insemnările ce le făcea în cursul exercițiilor spirituale, găsim întreg programul său de viață adânc spirituală, dela care nu s'a abătut nici odată. Spicuim câteva puncte: Executarea programului de lucru cu exactitate; liturghie la orele șase dimineața; rugăciuni la ore fixe; meditație; examinarea conștiinței... Sunt pline de adânc înțeles spusele Cancelarului: „Să-ți dai seama în fiecare

clipă de prezența lui Dumnezeu; să-ți stăpânești nervii în frământările politice; să fii gata a primi cu resemnare orice nereușită politică, orice atac nedrept din partea adversarilor necruțători; toate să le utilizezi spre cucerirea sfințeniei. Astfel viața interioară și politică a marelui bărbat de stat se poate compendia în această expresiune atât de îndrăgită și des repețită de Mons. Seipel: „Să evităm un nou naturalism“.

Iată ce înfrățire armonioasă a caracterului preoțesc cu indeletniciri de înaltă politică! În toate manifestările spiritului a fost condus de directivele luminoase ale comandamentelor evanghelice. A fost în orice împrejurare candelă aprinsă a bisericii și a neamului. Și a reușit. Figură vrednică de admirat și de urmat!

S. TODORAN

CONDAMNAREA FRANCMASONERIEI

Întunecul nu-i creștin. Dumnezeu e lumină. În lumină trebuie să umble tot cel ce caută pe Domnul luminii. Faptele cele bune trebuie să le vadă oamenii, ca să facă și ei la fel, și să preamărească pe Tatăl din ceruri.

Așa a învățat, așa a activat totdeauna Biserica lui Hristos. De aceea i-au fost suspecte din principiu toate cărdășiile clandestine. Nu le-a aprobat nici odată. Nici atunci când s'au ascuns sub firme seducătoare. Nici caritatea creștină, nici adâncirea învățăturilor religioase pe care și le-au luat drept pavază tovarășiile numite, cu vremea, francmasonerie, n'au putut stoarce vreun cuvânt aprobator dela catedra sf. Petru. Nici chiar în veacurile raționalismului și cesaropapismului de marcă Iosefinistă. Ci tocmai în acele vremuri tulburate, dându-și perfect de bine seama de pericolul social ce dospește în hrubele tainice, foarte la modă ca unele ce afișau cultul rațiunii, Papa Clemente XII a lovit cu fulgerul osândei ascunzișurile întunecului și a riturilor macabre. De sigur, a trebuit vreme până ce lumea a înțeles toată greutatea cuvântului papal. Au trebuit repetate și înăsprite condamnările, pentru a nu lăsa nici un fel de îndoială asupra definitive incompatibilități între a fi catolic și mason în același timp. În atmosfera tulburată de atâta raționalism; când, de altă parte, rosturile hrubelor plutiau în plină ceață, unii au putut fi induși în rătăcire. Chiar și dintre cei mai buni. Dintre fruntașii și conducătorii bisericești. Dar poruncile venite de sus i-au trezit. Canonul 2335 din noul cod al dreptului canonic, lovind cu excomunicare rezervată Scaunului Apostolic pe toți cei ce fac parte din „secta masonică“,

nu face decât să confirme rânduelile mai vechi în toată asprimea lor intransigentă.

Atitudinea fermă a catolicismului a provocat lămurirea misterului. Rând pe rând, au început și alții să vadă realitatea întunecată și acțiunea disolvantă a sobolilor cu șorțuri și ciocane simbolice. Târziu însă. După ce puterea lor crescuse peste măsură și otrava turnată de ei în sufletul omenirii adusese roade dezaastroase. Abia după măcelul mondial, operă francmasonică în bună parte, unele State au început să meargă pe drumul arătat de Biserică și s'au apucat de stârpirea cârțițelor.

După prea lungă așteptare am ajuns, slavă Domnului, și noi la momentul istoric de înțelegere a marilor interese naționale, primejduite de hrubarii „marelui arhitect”. Incepem a face curățenie și lumină.

Pe neașteptate, ca din senin, ne-am trezit într-o bună zi că „Francmasoneria națională de rit scoțian antic și acceptat” s'a decis să moară. De bună voie. S'a plictisit de atâta ocară câtă i-s'a adus: ba că-i anticreștină, ba că-i antinațională, ba că este anti-monarhică. Pentru a dovedi contrarul, și-a făcut decret de dizolvare. Cu martori cvalificați: în fața Patriarhului și a celor doi mitropoliți catolici, dela Blaj și București. Țara a trăit clipe solemne și înduioșate, la cari nu era pregătită. — Peste câteva zile, altă surpriză. Și mai plăcută. Un jurnal al consiliului de miniștri desființează toate organizațiile cu caracter masonic, secret, din cuprinsul țării. Și în curând s'a procedat la închiderea lojilor: 118 la număr! — În urmă, Sfântul Sinod al Bisericii ortodoxe române, în ședința sa din 11 Martie c. a adus o hotărîre de categorică osândire a francmasoneriei, sancționând pe cei cari s'ar mai încumeta a face parte din aceste cuiburi ale întunerecului cu denegarea înmormântării bisericești, precum și cu neadmiterea lor în corporațiile bisericești. De asemenea Sf. Sinod cere să se aducă lege adevărată, nu numai decizie ministerială, pentru desființarea acestei organizațiuni oculte și să se facă propagandă de lămurire a opiniei publice asupra rosturilor ei nefaste. Dă, în acest scop, și o luminoasă motivare a hotărîrii pe care a adus-o. Masoneria e osândită ca doctrină, ca organizație și ca metodă de lucru ocultă. Ea *propagă necredința*. E însăși religia raționalismului, și naturalismului, care nu admite existența unui Dumnezeu personal deosebit de lume și ideia omului ca persoană, destinat nemuririi. De aici urmează și morala pur laică în care se înfundă, cu toate concluziile ei materialiste și oportuniste. Și în altă formă, francmasoneria e periculoasă: *subminează ordinea socială*. Face stat în stat. Pe

slujbașii țării, funcționari și ofițeri, îi face ascultători orbi ai unor porunci ce nu le vin dela conducătorii țării, ci dela poruncitori necunoscuți și pentru scopuri de ei adesea ignorate. În urmă, masoneria este *antinațională*, ridicându-se astfel în contra legii naturale care, din voia lui Dumnezeu, împarte pe oameni în națiuni.

Nu putem decât să ne bucurăm din toată inima de lumina care s'a făcut. Dorim, firește, ca bunele hotăriri luate să se traducă integral în faptă. Sperăm că guvernul va fi necruțător în executare și foarte vigilent. Se știe doar' că pomenitele tovărășii tenebroase cunosc la perfecție măiestria ascunzîșului și arta eludării legilor este pentru ele adevărat sport. De aceea, greutăți vor fi până să se facă curățenie deplină pe toată linia. Totuși, decisiunile date constituie o dată istorică în viața țării. A fost stigmatizată și condamnată oficial însăși ideea francmasonă și s'a denegat dreptul la existență hrubelor oculte. În principiu, lovitura de moarte s'a dat. Restul îl va face timpul și vrednicia creștinească și românească a noastră, a tuturor. Dacă ea va fi la datorie, francmasoneria va dispărea total și nu-și va mai găsi adăpost în țara noastră. Dacă va reuși, totuși, să reînvie, vina va fi numai a noastră!

BCU Cluj / Central University Library Cluj A. P.

FRĂȚIA GERMANO-SOVIETICĂ

Germania e la antipodul comunismului. Dușmană de moarte a Rusiei sovietice. Prin aceasta, apărătoarea civilizației europene. Implicit, a creștinismului.

Așa se știe și se crede în deobște. Germania însăși vestește acest lucru cu toată puterea și cu toată metoda perfectă a unui minister constituit special pentru propagandă. Nu-i mirare, deci, că prinde. Între altele, și la noi. Spaima de bolșevism este canalizată și la noi, cu tot mai mare putere și îndrăzneală, spre Germania. De acolo se așteaptă mântuirea. Sunt la noi organizațiuni importante cari se declară mai gata a omori pe conducătorii țării și apoi a se sinucide, decât a lupta, într'un eventual război, contra Germaniei, de cumva noi ne-am găsi în alianță cu Rusia. Aceasta chiar și în cazul că Sovietele ar lupta pentru menținerea hotarelor croite prin tratatele de pace dela Paris, pe care Germania vrea să le sfărme. Deodată cu ele, firește, și România. — Nimic de zis, de sigur, la abilitatea propagandei nemțești. Este de admirat. Poate întuneca mințile într'o măsură deadreptul incredibilă. Ne poate face să uităm, că primul și supremul nostru interes vital este să ne păstrăm țara așa cum o avem și că, prin urmare, nu

putem fi prietenii celor ce vreau să ni-o distrugă. Ne face să uităm, că atât în metode cât și în urmări, tirania lui Stalin nu diferă prea mult de dictatura lui Hitler. Prin firea lor doar', extremele se întâlnesc. Chiar și în ce privește atitudinea față de religie. Dacă tovarășii roșii sunt adevărați argași ai Satanei, apoi nici Reichul hitlerist nu samănă de loc a mănăstire creștină. Ci, se știe, face tot ce poate, pentru a se transforma în templu păgân, trecând brutal peste bisericile lui Hristos, cari își apără cu disprezare ființa greu amenințată.

Adevărurile acestea, clare și perfect dovedite, s'au spus de atâtea ori. Le-a subliniat, nu odată, până și Sfântul Părinte dela Roma, care o fi pricepând și el ceva în această materie. Va fi știind ce-i creștinism și cine abuzează numai de steagul lui Hristos pentru a lucra, în realitate, împotriva Lui. Ne este doar viu încă în amintire ultimul mesaj de Crăciun al lui Pius XI care a condamnat, deodată, ambele extreme: comunismul și totalitarismul nazist.

Dar îndrăzneala hitleristă nu are margini. Își permite mistificări și mai strașnice decât cele pomenite. Urmând cunoscutul dicton: cine se aseamănă se adună, își permite chiar luxul de a ține, în ascuns, legături de adevărată prietenie cu Societatea comunistă, pe față, cu atâta înverșunare. Există, adică, un *tratat secret germano-sovietic* de mare importanță, în vigoare și astăzi. L-a denunțat senatorul Berenger, în *Tribune des Nations*. Discuțiile aprinse ce-au urmat au limpezit, apoi, situația. O rezumă, pe scurt, „*Osservatore Romano*“ din 7 Martie c. Nu ne strică nici nouă câteva lămuriri.

Pactul din chestiune a fost semnat la Berlin de către G. Stresemann din partea Germaniei și N. Krestinsky, reprezentant al Sovietelor, în 24 Aprilie 1926. Deși încheiat sub „vechiul regim“ german, ale cărui acte diplomatice cel de al treilea Reich nu le mai recunoaște — cum e cazul cu tratatele dela Versailles — el este totuși în plină vigoare și astăzi. A fost înnoit nu numai la 24 Ianuarie 1931, ci și la 5 Mai 1933, adică după ce d. Hitler a luat în mână cârma Germaniei. Mai mult: a fost nu numai înnoit, ci și întregit cu diferite convențiuni economice! De altă parte nu există nici un act public de denunțare a tratatului.

Ce conține acordul? — În preambul se stabilește că cele două guverne, nu numai că sunt animate de aceeași dorință de menținere a păcii generale, ci mai mult: „*sunt convinse că interesele poporului german și ale popoarelor U. R. S. S. pretinde o colaborare permanentă, întemeiată pe încredere deplină*“. Art. 1. declară că „*temeiul raporturilor dintre Germania și U. R. S. S. rămâne tra-*

tatul de Rapallo (care reglementa definitiv raporturile amicale dintre cele două țări!). Pentru cazul că una dintre cele două state ar fi târît în ceva conflict, își stipulează neutralitate: „Dacă, în ciuda atitudinii sale pacifice, una din părțile contractante ar fi atacată de o terță putere ori grup de alte puteri, cealaltă parte contractantă va păstra neutralitate pe toată durata conflictului“. (art. 2). Mai departe: „În cazul că terțe puteri s’ar asocia pentru organizarea unui boicotaj economic ori financiar împotriva uneia dintre părțile contractante, cealaltă parte contractantă nu se va alătura la o astfel de coalitie“. (art. 3). Articolul ultim, 4, precizează durata acordului pe 5 ani. A fost însă înnoit.

Nu trebuiesc uitate nici notele diplomatice anexate la tratat. Dau și ele lămuriri prețioase. Stresemann, „în numele guvernului german“, subliniază, că art. 2. „implicând o înțelegere asupra tuturor chestiunilor cu caracter politic și economic cari privesc cele două țări, va contribui în mod esențial la menținerea păcii generale“. Imprejurarea că Germania face parte din Societatea Națiunilor, în care Sovietele încă nu reușiseră să pătrundă, nu e o piedecă în calea prieteniei cu Moscova, dat fiind că „Societatea Națiunilor, în conformitate cu însăși ideea sa fundamentală, e chemată să reguleze controversele internaționale în mod pacific și just“. Totuși, dacă Liga ar vrea să facă vreo nedreptate Sovietelor, în orice chip, „guvernul german se va opune cu toată energia la astfel de tendințe“. Chiar dacă Liga s’ar fi simțit nevoită să aplice art. 16 din pactul său fundamental, împotriva Rusiei, declarată agresoare, „câtă vreme cazul nu va fi socotit drept agresiune din partea opiniei publice germane, Germania nu se va simți obligată să participe la măsurile luate contra U. R. S. S. în temeiul art. 16“. — Nota rusească, la rândul ei, repetă asigurările de amicitie și colaborare, prevăzând și constituirea de comisii de arbitraj pentru a rezolva orice eventuală neînțelegere.

Acesta e tratatul, întărit din nou în Mai 1933! Nu e un „dictat“, impus de forță majoră, ci convenție negociată liber, încheiată liber, reînnoită liber după atâția ani de experiențe. Poate acum, după nouile legături dintre Reich și Japonia, tratatul rusec să fie scos din vigoare. Aceasta nu are nici o importanță. Chiar dacă rămâne un simplu document istoric, valoarea și-o păstrează întreagă. El pecetluște definitiv duplicitatea germană, totala lipsă de sinceritate a lozincelor anticomuniste cu cari nazismul îmbată lumea, afișându-se drept salvator al civilizației. Se împacă doar’ atât de bine dictatura roșie cu cea brună! Sunt numai nuanțe de culori la cămăși. Atât. În colo: identitate de țeluri și de interese.

Germania nu va lăsa să se clătească fir de păr de pe capul mie-lușelului nevinovat dela Moscova. Nu va lua parte la nici un fel de acțiune împotriva lui. Nu va lăsa Liga Națiunilor să-i facă nedreptate. Doamne ferește! Nici chiar dacă inmaculata Republică a sângelui și a întunecului ar fi declarată oficial „agresor injust”. Germania nu va participa la boicotul și celelalte măsuri ce s’ar lua împotriva ei. Nu. Mai bine se va face părtaşă și ea, cel puțin indirect, la marea acțiune de bolșevizare, pe care Moscova a desfășurat-o în întregul orient, grație acestui tratat care îi asigură impun-tatea și liniștea deplină din partea Europei. Așa se combate, nemțește, comunismul ruses!

În același timp agenții lui Hitler, sub pretextul unei furi-bunde campanii antisovietice, înveninează atmosfera din Germania și ridică acuze de bolșevism chiar și împotriva instituțiilor cari prin însași firea lor sunt o negațiune directă a bolșevismului. Cum e Biserica catolică, cu toate instituțiile ei. Care nici odată, în nici un chip, n’a purtat și n’a fraternizat cu Sovietele! Ci a mers neclintită pe drumul său și a luptat consecvent contra comunis-mului! — Poate tocmai de aceea e combătută cu atâta înverșunare de toți extremiștii. Din stânga și din dreapta. Pentru că asta-i soarta adevărului!

A. P.

MOARTEA ARHIEREULUI IOAN BOROȘ

Eparhia Lugojului a pierdut în răposatul *Ioan Boroș* una din cele mai impunătoare figuri bisericești ce a avut până acum. Veșnic preocupat de problemele clerului și ale bisericii; cu price-pere pentru nevoile zilei, dar văzător și în viitor; de-o hărnicie neînfrântă și de-o stăruință până la extrem; ordonat în toate, ca puțină altă lume și exasperant de exact (cel care scrie aceste rânduri a făcut ucenicie în școala pâr. I. Boroș, în cancelaria episcopiei lugojene); cumpănit la vorbă și măsurat la mers, bise-ricanul acesta de elită a fost o mândrie și un stâlp al tagmei sale.

Ceriul i-a hărăzit viață lungă — se stinge la vârsta de 87 de ani — pe care dânsul a folosit-o din plin, spre binele atătora. În cancelaria vlădiciei, la parohie, (vreme de 17 ani a fost preot la Zabrani), în capitulul lugojan, la banca „Poporul” pe care el o înființează și timp de zece ani o și conduce, personal; ca inspector școlar diecezan ori ca vicar general: unde era Boroș, se cunoștea. Acolo era disciplină și se muncia. Pentru că nu-i scăpa nimic neobservat și avea un fel al său de a da ordine și de a directiva, încât ce era de făcut trebuia să se și facă.

Drept că cel dintâiu care era la muncă, era el însuși. Nu cruța pe alții, dar nu se cruța nici pe sine. Așa se explică de altfel mulțimea și felurimea realizărilor acestui înalt demnitar ecleziastic.

Pe teren literar a muncit fără întrerupere, din tinerețe și până la sfârșitul vieții. „Cultura Creștină“ l'a avut și ea între colaboratorii săi. Fără să fie strălucit ca formă literară, scria totdeauna bine gândit și excelent documentat. Lăsământul său scriitoricesc arată: 14 studii istorice și liturgice mai mari, scoase în volume respectabile; 130 alte studii ce au văzut lumina tiparului în diferite reviste sau gazete. Are apoi și lucrări rămase în manuscris: 24 din domeniul istoric; vreo 20 din domeniul liturgic și pastoral; o întreagă colecție de predici și o mulțime de notițe istorice neprelucrate. (N. Brînzeu). Opera sa de cele mai largi proporții și carea îi scoate în relief mai bine bogăția de informații și spiritul de selecționare critică a materialului e „Șematismul Istoric“ al diecezei Lugojului, (v. de ex. studiul despre Mănăstirea Prislopului, din acel șematism) redactat în întregime de el. Chiar și acum câțiva ani a tipărit Istoria unirii religioase a Lugojului, carea poate sluji drept model de conștiințiozitate în scris și de autodocumentare critică.

Român integru și neșovăelnic când să facă dovada faptică a iubirii sale de neam, în 1916 a avut curajul să se opună ori cărei sugestii și să refuze semnarea declarației de fidelitate către tronul și patria acelor vremuri; semnare insistent cerută și consecvent refuzată. — Arhiereul I. Boroș, cu titlul de „Thesbiensis“ (1922), acum se odihnește în cripta bisericuței din cimitirul uniților lugojeni, ridicată și împodobită din daniile sale, străjuit de venerația, tuturor celor cari știu să aprecieze calități ca cele ce au sălășluit în acest mare fiu al Careilor Mari și l'au distanțat totdeauna de tot ce nu era de stofă și marcă superioară. Drumurile bătătorite de dânsul (n'a fost în toată eparhia parohie, biserică, școală ori casă parohială necercetată de Boroș) a rămas de-acum să le bătătoriască alții; poverile purtate de el să le poarte alții; răspunderile avute de el să le aibă alții. — Iar lui ceriul să-i fie milostiv și să-i facă parte cu cei ce mult s'au ostenit, luptând cu demnitate lupta cea bună, cât au fost în viață!

D. N.

INSEMĂRI

„Ca toți să fie una“

În mijlocul frământărilor confesionale ale lumii de azi — inclusive a celor din sânul neamului nostru — mulți își vor aminti adesea acest cuvânt al Intemeietorului creștinismului. El face parte din rugăciunea arhierască a lui Isus Hristos. În preajma morții sale, în mijlocul apostolilor săi, Isus Hristos privește în viitorul depărtat. El vede milioane de oameni cari vor crede într'însul și vor purta numele de creștini. Și atunci buzele Lui rostesc cuvintele: »Părinte, rogu-te pe tine, *ca toți să fie una*« — Pe urma Stăpânului, Ucenicul apostol Pavel formulează condițiile acestei unități: *Un Domn, o credință, un botez, și un Tată, un Părinte al tuturor*“ (c. Ephes).

Unde găsim astăzi această deplină și integrală unitate? Unitatea credinței în tot ceea ce a învățat Isus și ce cuprinde simbolul credinței! Unitatea Tainelor și a unei singure jertfe, care Isus a poruncit să se aducă »întru amintirea Lui«. Unitatea preoției, despre ai cărei purtători Isus a zis: »cine vă ascultă pe voi, pe mine mă ascultă“. Și în urmă, unitatea unei conduceri a unui singur cap văzut, a aceluia, căruia îi s'au adresat cuvintele: »Tu ești... piatra, pe care voi zidi biserica mea«?

Vom găsi aceasta unitate în diferitele secte și confesiuni, cari stau în afară de marea biserică a Romei? Așa se întreabă episcopul *Dr. Aloisius Hudal* din Roma, într'un articol din excelența revistă »*Schönere Zukunft*« dela Viena. Și tot el răspunde:

»Unitatea interioară a Bisericii apare cu atât mai limpede, cu cât sunt mai desbinate sectele și confesiunile cari stau față în față cu Roma. În veacul al 11-lea s'a despărțit de Roma *biserica grecească*. Grecii voiau numai Patriarhi, dar nu Papă și cap văzut. Veni apoi *biserica anglicană* care hotărî: »Nouă nu ne trebuie nici Papă, nici Patriarhi, ci numai Episcopi«. Le răspunseră *Protestanții*: »Noi nu vrem nici Episcopi. Ne sunt de ajuns preoții și peste ei principii teritoriale«. Evoluția merse mai departe. *Noul secte* se iviră în *Anglita*, cărora nu le mai trebuie nici preoți, ci numai predicatori de pe amvon. Și acuma de curând, *alte secte protestante* din America

au ajuns să investească cu dignitate preoțească femeii! — Unde este aici unitatea, pentru care se ruga Isus: »ca toți să fie una«? Unde este aci măcar unitatea unei învățăături, a unei doctrine?»

Suntem de acord și noi! (m).

*

„Boala Europei“

Europa e bolnavă. A ajuns la o răspântie foarte periculoasă a istoriei sale. Criza în care se sbate de atâta vreme ar putea fi, foarte ușor, începutul declinului și vestitoarea morții. Care-i cauza răului?

La aceste întrebări răspunde *P. Luigi Bughia S. I.*, într'o luminoasă încercare de sinteză istorică, publicată, sub titlul de mai sus, în »*Osservatore Romano*« din 22—23 Iunie 1936. Concluzia la care ajunge: Europa își datorește grandoearea sa creștinismului; își pregătește moartea fiindcă și-a sfârticat unitatea și tăria credinței. Oricât de interesante ar fi considerațiunile din cari se desprinde acest adevăr, renunțăm la ispita de a le rezuma. Ne mărginim la reproducerea unui singur pasaj, deosebit de interesant, din alt punct de vedere decât teza autorului. Găsim, adică, în el o prețioasă contribuție la mult agitata chestiune a atitudinii diplomatice a Vaticanului în cursul războiului mondial. Se știe că, pe această temă, au fost discuțiuni aprinse și nu totdeauna obiective între taberele adverse. Azi spiritele s'au potolit. Liniștea s'a restabilit deplin. S'a făcut, adică, dovada definitivă a perfecte imparțialități pe care a avut-o Roma sf. Petru în tot cursul marelui tragedii Europene, precum și a străduințelor ei stăruitoare și îndurerate cari toate ținteau un singur lucru: alinarea suferințelor și grăbirea păcii. Era, de altfel, cât se poate de firească această atitudine. Se ucideau doar între sine popoare în bună parte catolice. Mai mult: cel mai elementar simț de prudență — și se știe, că acest dar nu i-a lipsit niciodată Vaticanului — l-ar fi împiedecat să ia atitudini cari i-ar fi putut fi periculoase în viitorul nesigur ce se creia pe câmpurile de luptă. Și dacă totuși, fără a le manifesta în fapt, Sf. Scaun ar fi avut preferințe și motive pentru a dori izbânda uneia ori celeilalte tabere beligerante, *P. Bughia* ne lasă să întrezărim în care parte inclinau acestea. Iată ce scrie, între altele:

»Nu este adevărat că Reformațiunea religioasă, adică răsvrătirea contra Romei a unei jumătăți din Europa, a accelerat ritmul civilizației, care se găsea deja în mișcare ce nu mai putea fi oprită. Chiar dimpotrivă, profunda scisiune religioasă a lui Luter și Enric VIII a aruncat funestele semințe ale decadenței europene. Războaiele dezaastroase din ultimele veacuri sunt o dovadă. În ultima analiză, ele toate sunt războaie religioase: lupta între catolicism și reforma-

țiune. Europeanii nu mai sunt uniți prin legătura religiei; sfărmată această unitate, în chip necesar se aruncă unii asupra celorlalți. În ultimul războiu european, *victoria Germaniei avea să fie triumful lui Luther asupra Romei, și se și pregătiseră festivitățile pentru a-l prăznui.* Victoria însă le-a scăpat din mână și colosul german se prăbuși fără de veste. — De altă parte, popoarele catolice au fost acelea cari, oprind în cale mereu înnoitele amenințări musulmane, s'au avântat cu îndrăzneală în căutarea de noi continente, și, lărgind orizonturile Europei, i-au făcut cunoscut și respectat de alte popoare numele, civilizația și religia ei. Italia, Spania, Portugalia și Franța, rămase totdeauna credincioase Romei, au fost marile exponente ale civilizației europene, deci creștine; cealaltă jumătate de Europă vine numai în urmă să culeagă ceea ce alții au semănat cu generositate.

Iată perspectivele largi, în cari privește catolicismul sbuciumul european. Limpezi, de orizonturi largi. Și întemeiate pe adevăr. (ap)

*

Situația Bisericii în Franța

Informațiile noastre despre starea catolicismului din diferitele țări nu sunt totdeauna din cele mai exacte. Ne vin de obicei trecute prin prizme tendențioase. De aceea, o regulă elementară de prudență ne impune să le primim cu toată rezerva; cel puțin atâta timp cât va dura valul de exaltare spirituală care a învăluit Europa. Corect este totdeauna să așteptăm lămuriri dela catolicii înșiși din țările respective. Ei sunt cei mai în măsură să ne arate realitatea.

Câte nu se scriu și nu se spun, de ex. despre „Franța lui Leon Blum”. Ai sta să crezi că prgoana în contra Bisericii este deadreptul sălbatică și numai zile ne despart de începerea măcelului stil sovietic. Citind însă revistele catolice din Franța, dobândim cu totul altă impresie. Nu ascund, firește, dificultățile ce întâmpină credința. Drepturile de mult pierdute nu se recuceresc ușor. Totuși, în mare și în comparație cu alții, catolicii francezi nu se simt nenorociți. Dimpotrivă. Câteva spicuri din editorialul puternicei reviste catolice „Sept” (nr. din 12. 3. 37), intitulat „Libertate creștină” va trebui să dea multora de gândit.

Articolul găsește originea dramei gigantice a vremii noastre în permanenta dorință a „lumii” a Cezarului, de a-și robi în întregime sufletul omenesc, căruia creștinismul i-a adus eliberarea de sub cătușile vremelnice. Ori decâteori cele două puteri, cari își revendică același suflet de om, nu ajung la acord, lupta între ele este fatală, necruțătoare. „De această sfâșiere — continuă articolul — care împarte trupul mistic al lui Hristos, ca și pe fiecare creștin în viața sa intimă, catolicii din Franța sunt astăzi — pe câțeva vreme încă — relativ

cruțați. Nu de drept, ci în fapt; — și cu câte restricțiuni, le știm prea bine noi, cari suntem nevoiți să fim mereu pe baricade pentru apărarea școalei, familiei, a radioemisiunii, a sindicalismului și atâtor altor libertăți cari ne sunt scumpe.

„Totuși această defensivă constantă împotriva impietărilor ce ne vin din partea laicismului ori comunismului nu trebuie să ne facă să uităm că, în comparație cu vecinii noștri, soarta noastră nu-i chiar așa de mizerabilă. De curând, am stat de vorbă cu unul din acei mari catolici exilați din patria lor, unul din acei martori ai credinței, cari rătăcesc azi prin pustiiurile înfricoșate ale marilor metropole, Paris, London sau Bruxelles, ultimele refugii ale celor prigoși. El ne-a grăit așa: «Nouă, cari am fugit din patria noastră pentru că nu am voit să ținem înlănțuit cuvântul lui Dumnezeu, Franța ne pare unul din ultimele bastioane ale libertății catolicismului».

„Acesta e adevărul — observă revista — dacă ne gândim și numai la Europa. Aici, creștinii ori sunt persecutați ca în Spania și Germania, striviți ca în Rusia; ori sunt expuși, cu sau fără voie, contagiunii statolatriciei și nu-și pot gândi și trăi liber credința decât cu prețul unui efort adese eroic, împotriva atmosferei psihologice și morale a dictaturilor. În același timp, în Franța, și în abia câteva țări încă, catolicii își păstrează deplina independență a judecății lor, au puțința de a-și forma și răspândi convingerile în conformitate cu înfățăturile Sfântului Scaun, fără să fie stângeți de nici o cenzură. Au pe deasupra ceva destul de rar: facultatea de a ști ce se petrece în creștinătățile vecine, și nu sunt siliți să retacă adevărul din motive politice. Mai mult: dacă vreau, au dreptul de a combate, cu toate mijloacele legale, însuși guvernul legitim al țării lor și de a-l face să înțeleagă liber glasul conștiinței lor catolice.

„Aceasta nu vrea să spună, repetăm, că nu suntem supuși și noi la prigoane ascunse: acestea nu lipsesc, și abilitatea lor insidioasă este de temut. Am avut, în aceste vremuri din urmă, prea multe prilejuri de a ridica proteste legitime. Cu toate acestea, dacă Franța s'ar întoarce spre comunism ori spre oricare altă dictatură, totalitară, catolicismul și-ar pierde unul din ultimele puncte din Europa unde își poate manifesta încă independența“.

*

Dar, va întreba vreunul din cetitorii gazetelor românești, cum poate vorbi așa o revistă catolică franceză, după teribilele declarații cari tradează toată gândirea perversă și tactica vicleană ale d. *Leon Blum*? Iată ce a spus, după mărturia neîndoioasă a gazetelor românești, premierul marxist al Franței: „Revoluția, care este scopul ultim urmărit de mine, nu e nevoie să fie violentă; doresc chiar ca

ea să evite vărsarea de sânge. Esențialul este însă ca ea să se instaleze, cu voia ori cu forța, pe ruinele unui trecut nimicît, din care nu va mai putea învia niciodată idela familiei, religiei și a patriei"... Se poate ca o publicație catolică de talia lui „Sept” să nu cunoască aceste declarații abominabile?

Le cunoaște. Le-au răspândit în toată țara două gazete de dreapta. S'a indignat, la citirea lor, în chip deosebit „*Aux Ecoutes*”, care numai închinătorea lui L. Blum nu este. A făcut, deci, îndată o anchetă severă. „Sept”, în nr. său din 19 3. 37, reține concluzia la care a ajuns revista naționalistă: „Am făcut îndată o anchetă asupra autenticității [declarațiilor incriminate] și din cercetările noastre rezultă că *aceste fraze sacrilege n'au fost pronunțate nici odată*. — În acest ziar, în care nu încetăm a combate toată păcătoșenia politiciii d. Léon Blum, a denunța primejdiiile la cari ne duce, ne simțim datori față de noi înșine să declarăm că aceste fraze au fost pur și simplu născocite”... Fără alt comentariu. (ap).

*

Reacționarismul Bisericii Romane

Arma favorită nu numai a bolșevicilor, ci a tuturor dușmanilor de ieri și de azi ai Bisericii clădite de Domnul pe vârhovnicul Petre, este învinuirea că această Biserică e reacționară și că s'a făcut unealtă a capitalismului. Și, cu abilitatea care le este oarecum firească fiilor veacului acestuia, clanul menționat, precum știm, a și isbitit să acrediteze în cercuri foarte largi acea dublă învinuire. Deși adevărul e cu totul altul. Dar pe care puțini din tabăra necatolică îl văd cum trebuie și chiar și dintre aceștia] puțini au curajul să-și mărturisească pe față convingerea.

Avem, totuși, bucuria să vedem printre acești puțini și un ortodox român: pe d. *Mircea Eliade*, profesorul universitar dela București, care are în *Vremea* (7, 2, 37) o seamă de judicioase puneri la punct în ce privește învinuirea Bisericii Romane de reacționarism și de pretare la a fi unealtă a capitalismului. Reținem din articolul »Meditație asupra arderii catedralelor...« rândurile ce urmează:

»Cei cari vorbesc de reacționarismul Bisericii Romano-Catolice«, uită cam repede tot ce iace datorește Europa acestui catolicism. Uită cultura păstrată, adâncită și transmisă de Biserică. Uită că »europeanul« ar fi ajuns o fiară histerică și ar fi pierit în câteva sute de ani — ca Hunii lui Atila — dacă n'ar fi cunoscut caritatea creștină, morala creștină, filozofia creștină. Poate fi făcută vinovată întreaga Biserică Romano-Catolică pentru câteva greșeli ale anumitor Papi sau Episcopi? Dar regii, și împărații, și democrațiile, și republicile, și dictatorii — au făcut greșeli de o mie de ori mai grave

și mai numeroase. Este biserica împotriva revendicărilor sociale? Dar secolul XIX cunoaște un socialism creștin alături de un socialism laic și marxist. Dar opera de ajutor social a Bisericilor creștine într'un singur an întrece tot „ajutorul roșu” dela început și până în 1936. Este Biserica organic legată de capitalism? Amintiți-vă că ea a fost legată de toate formele economice și sociale ale lumii; a acceptat și feudalismul, și monarhia, și republica. A fost în luptă cu toate aceste forme de viață — și s'a împăcat cu toate. Biserica Romano-Catolică (vorbim de ea, pentru că ortodoxia și protestantismul, evident din motive diferite, nu prea se amestecă în treburile Statului), promovează și ea revendicările și reformele economice. Citiți de pildă *Codul Social* al uniunii din Malines (despre care, notăm și noi, că s'a scris și în numărul trecut al »Culturii Creștine«, N. R.). O revoluție socială, dacă se poate face fără Biserică, se poate face foarte bine alături de ea, nu împotriva ei... Și cu toate acestea, cel dintâi lucru pe care îl atacă bravii comuniști francezi, spanioli sau ruși — sunt bisericile.

Cuvântul răspicat, drept și spus cu bărbăție al d. M. E., într'o vreme când e la modă să se isbiască metodic și chiar artistic și în formă cât mai științific fasonată, în Biserica Romei, are drept la toată stima celor care nu se opresc numai la figuri stilistice, (dn).

•

Suverani în vizită la Sf. Părinte

Actualul Pontifex Roman se bucură și în lumea cârmurilor de popoare de o venerație excepțională. Dovadă și faptul că a fost cercetat de o mulțime de domnitori, a căror catastih îl dă *La Croix* într'un număr mai proaspăt.

Seria o începe *Albert I*, regele Belgiei, în 1922, cu soția sa, regina Elisaveta. Acesta a fost cel dintâlu cap încoronat care s'a arătat în Vatican dela 1870 încoace. În 1923 au fost primiți de Sf. Părinte, cu mari solemnități, regele *George V* al Angliei cu soția sa, regina Mary și regele *Alfons XIII* al Spaniei în tovărășia dictatorului *Primo de Rivera*. La anul, în Iulie 1924, și-a prezintat omagiile sale Scaunului Apostolic *Rasul Tafari*, devenit mai apoi, sub numele de Haile Selasie, împărat al Abisiniei, iar acum fugar fără de țară.

Alți regi cari au fost în vizită la Sf. Părinte: *Gustav* al Svediei, în două rânduri (1927 și 1929), *Fuad* al Egiptului (1927), *Amanullah* al Afganistanului (1928), *Victor Emanuel III* al Italiei și soția, regina Elena, (1929); *Albert I* și soția, a doua oară (1930); *Boris* al Bulgariei și *Gustav* al Svediei (acesta a treia oară, în 1930).

Afară de aceștia și-au mai prezentat omagiile lor și a țărilor în fruntea cărora stăteau: *de Alvear*, președintele republicii Argentine (1922); *M. King*, președ. republicii Liberia (1927); *de Valera*, președ. republicii Irlanda (1933) și regentul *Horthy* al Ungariei (1936).

Și nu încapе îndoielă că răbojul acestor vizite reverențiale va înscrie și alte nume ilustre. (dn).

*

Românii de peste hotare

Ne avem și noi frații noștri din risipire. Și încă în număr impresionant de mare. Situația lor a fost adusă și în discuția camerei de d. *Giurescu*, deputat și prof. universitar. În legătură cu aceasta, bine documentatul organ de informațiuni de presă *Observer* din București (6, 3, 37) aduce date statistice foarte interesante.

Din acele date relese că în *Grecia* numărul fraților noștri e de 200.000 suflete. Asta după specialistul Dr. O. Junghann. Pentru că statisticele oficiale grecești — de ex. cea din 1928 — nu arată decât 19.707 Români în regatul elin.

Statul aliat al *Jugoslaviei* are cel puțin o jumătate milion de supuși Români. Numai în vechea Sârbie erau 350.000 Români, iar în Macedonia sârbească la 100.000. Cu anexarea unei părți a Banatului, chiar și după statisticele ungurești, *Jugoslaviei* i-au venit alte 150.000 de Români. Faptul că în statul vecin se află cel puțin o jumătate milion Români îl constată și autorii italieni A. Tamaro și E. A. Monfosca.

În celalalt stat vecin, în *Bulgaria*, se află cam 150—200.000 Români. Revista „Timocul”, redactată de frați refugiați din Bulgaria susține categoric, într'un număr mai recent al său, că numărul Românilor din sudul Dunării, din Valea-Timocului, este de 200.000 suflete.

Privitor la Românii din *Albania* Monfosca crede c'ar fi 30.000, dar Dr. Junghann arată că sunt 55.000 de suflete.

Cătu-i pentru *Ungaria*, institutul de statistică, maghiară în comunicările sale din 1936, nu vrea să știe decât de 15.000 Români. Deputatul ungar Knaller a recunoscut însă în parlamentul din Budapesta existența alor aproximativ 50.000 Români în Ungaria de după Trianon. Ziarul pestan „Nemzeti Ujság” (7, II, 37), mai puțin precaut chiar și decât deputatul Knaller, făcând propunerea să se schimbe ciangăii din Moldova cu Românii din Ungaria, destăinuia că „pe teritoriul jud. Bichiș trăiesc 25.000—30.000 Românii”. Și să se noteze: atâția într'un singur județ! — Adevărul e că în Ungaria de azi trăiesc cel puțin 60.000 Români, fără a mai socoti și

cele 250,000 Români maghiarizați, la cât îi evaluează pe aceștia I. Georgescu, în lucrarea sa: *Românii din Ungaria*.

În *Cehoslovacia* mai sunt vreo 25,000 frați de-ai noștri, neasimilați încă. După o statistică cehă (după cum arată E. A. Monfoscă) în 1920 republica din vecini număra de cetățeni ai săi 53,516 Români; după alta: 80,000, fiind trecuți aci și Românii maghiarizați din județele Bereg, Ung și Ugocia.

Cei mai mulți frați de-ai noștri se află, totuși, în *Sovietia*. Populația Republicii Moldovenești, 60 %, e română. Cifrele arătate de diferiți autori variază între șase sute de mii și un milion. Și să nu se uite că această „republică” nu cuprinde între hotarele sale toți Românii de dincolo de Nistru! Numărul Românilor transnistrienți, cu aproximație reală, e de cel puțin opt sute de mii de suflete. — Așa a făcut un destin tragic să fie. Și nu ne putem gândi fără o dureroasă strângere de inimă la viitorul acestor frați ai noștri. (dn).

*

Hărții străine despre oamenii de-ai noștri

Revista Părinților Basiliani uniți din Polonia, *Analecta Ordinis S. Basilii Magni* are, în tom. VI, fasc. 1—2 din 1935 (Lwow) și două studii cu referințe românești. Unul e scris d. A. Hodynka și cuprinde 61 epistole de-ale episcopului rutean E. Olszawskyj către egumenii mai multor mănăstiri. Celalalt e un pomelnic al mănăstirii Lawrow, din veac. XVII—XIX, publicat de P. I. Lub, ieromonah basilian.

În scrisorile ep. Olszawskyj vine vorba de *Atanasie Rednic*, care tocmai își făcea noviciatul la Muncaciu. Și care se vede că era foarte bine văzut acolo, pentru că episcopul notează într-o epistolă (6): „P. S. — Fr. Athanasium salutet v. p. Utinam apud nos vellet manere relictă Transsilvania” (p. 229). Lucru, pe care „fratele” Atanasie n’a vrut să-l facă. Și cu care a trebuit să se împace și vlădicul rutean, ori cât de rău i-ar fi părut. Într’altă epistolă (9) scrie același: „Fratele Rednic facă cum voiește, având voie liberă. Cu timpul toate se vor limpezi”. De încheiere observă doar atâta: „În ce privește suma de bani pentru Rednic, ar trebui să se știe cel puțin banii cheltuiți cu hrana. — Dacă va rămânea la noi, și banii vor rămâne”.

Privitor la vlădicul *Inochentie Micu-Klein*, scrie, din Viena, la 14 Sept. 1748: „Vlădicul Klein nu va mai vedea Ardealul, pentru că acolo trebile, atât cele călugărești, cât și ale preoților de mir, se fac câinește: fiecare trage în partea sa”.

Pomelnicul mănăstirii Lawrow numără, între cei dintâi

binefăcători ai săi, pe *Petru Movilă*, mitropolitul Chiovului. La 13 Decembrie 1675 e înscris: „Robul lui Dumnezeu, Preaînălțatul Domn al Pământului Moldovenesc *Ștefan Petriceicu* și Preaînălțata Doamnă Maria“. Lângă aceștia vine „*Macrie* (Macarie) staroste român“. Urmează apoi pomelnicul robului lui Dumnezeu „*Io Constantin Voevod*, Domnul tuturor ținuturilor ungrovlahice și Stăpânul întregului ținut deasupra Dunării, cu Doamna sa Nedelea (Domnica) la anul Domnului 1681 August 21“. Se face și o notiță: „Acest Io Constantin a dăruit pentru totdeauna acestui sfânt lăcaș din Lawrow lemnul dător de viață“. Numai decât vine pomelnicul lui *Gheorghe*, „substaroste Domnului“. Cel din urmă român în seria ctitorilor acestei mănăstiri este „*Mihai Postelnicul*, din ținuturile românești din Iași, 1681“. (dn)

Urmele unui trecut de durere

Ținuturile secuizate, sub raport românesc, ne oferă o priveliște jalnică: am pierdut mult și valoros material etnic-național. Apucăturile și stăruința stăpânirii de ieri au știut să ne copleșească în așa măsură, cât să dispărem aproape cu totul. Cercetările mai noi arată lucruri din cale afară mahnitoare.

Așa sunt cele pe cari le aflăm din noua lucrare a d. *G. Popa-Lisseanu*: „Date privitoare la maghiarizarea Românilor“. Aceste date, scoase din statistica maghiară dela 1910, arată situații ca celea ce urmează:

Racoșul de sus are 67 ortodocși, 5 gr. cat. și nici un Român; Mereștii 433 gr. cat., dar nici un Român; Batanii Mici 69 ortodocși, 2 gr. cat., dar nici un Român; Petea 26 ort., 2 gr. cat. și nici un Român; Varghiș 182 ortod., 17 gr. cat. și 7 Români; Bezidul Nou 123 gr. cat., 5 ortod. și 1 Român. În jud. Trei-Scaune din 100 comune în 32, la a. 1910, nu se mai pomenește de nici un Român, deși în 30 de comune se menționează Secui (?) ortodocși și gr. catolici. De pildă: Bodos are 31 ortodocși, dar nici un Român; Aita Seacă 121 ort. și 180 gr. catolici, dar nici un Român; Aita Mijlocie 109 ort., 11 gr. cat., dar un singur Român; Bicsadul 676 ort., 8 gr. cat. și numai 9 Români. Din totalul celor 426 comune ale Secuimei statistica maghiară nu știe de Români în 174 sate. Deși menționează ortodocși și greco-catolici în 121 din aceste sate. Menționează care descopere ceea ce statistica tocmai vrea să acopere. Știe doar' toată lumea că Unguri și Secui ortodocși și gr. catolici n'au fost nicăiri și niciodată și că, deci, toți câți figurează sub această etichetare confesională nu sunt altceva decât Români desnaționalizați. — Și câți vor fi fost cei trecuți la unitari, reformați și romano-catolici? Putem presupune, dar nu putem ști cu siguranță. Și mai bine că nu știm: prea ne-ar sângera inima. Românilor uniți, cași ortodocșilor. Căci la fel de sfâșietor e tributul ce ni-s'a stors. (dn).

C R O N I C I

Aniversara Blajului

Se împlinesc în apropiatul Maiu al acestui vâleat, 200 de ani dela întemeierea Blajului, a *Blajului românesc*.

La început, în timpuri străvechi, cronicele pomenesc pe locurile de azi un conac de vânătoare al lui *Herboldus*, fiul unui voevod ardelean, conac ajuns mai târziu, pe la 1395, în stăpânirea unui alt străin, a lui *Blasius Cserei* — erou, din luptele acelor vremi cu dușmanii creștinătății — dela care ne-a rămas și numele de astăzi al așezării, dominate de castelul cu ziduri groase, ridicate de alt stăpân, *Gheorghe Bagdi*, al cărui nume se găsește încrustat pe o tăbliță de piatră, amintind veacul și anul, când el a durat acele ziduri — Pe la 1600 stăpânul se chema *Gavrilă Bethlen*, unul din principii Ardealului, care dăruie castelul cancelarului său *Péchy* (la 1617), iar dela acesta trecu mai departe la *Haller-ești*, la alt *Bethlen* (Petru), iar la 1664 la *Ana Bornemisza* soția lui *Mih. Apaffy I*, și apoi la fiul acestuia, care își prăznuie aici chiar nunta sa. Până ce, deodată cu încetarea principatului independent al Ardealului, trecu și castelul dela Blaj în proprietatea împăratului dela Viena, din casa de *Habsburg*.

Iar la 1737, pe urma unei transacții încheiate cu împărăția, s'a așezat aci, cu o așezare mai statornică de cât a antecesorilor, dinastia *neereditară* a Vlădicilor valahi, a *vlădicilor istorici* dela Blaj. *Seria lor* începe cu *Inochentie I* din neamul Mic-eștilor dela Sadu de lângă Olt și se continuă cu urmașii lui: *P. P. Aaron*, *Rednic*, *Grig. Maior*, *Bobb*, *Lemeni*, *Șuluțiu*, *Vancea*, *Mihályi*, până la cel de curând adormit

în Domnul, *Vasile Suciu*, — „*Vasile-Vodă*“, cum îl poreclise odată *DI [N. Iorga*, și până la urmașul lor de astăzi.

Atunci, la 1737, după preambulul dela 1700, a început și un capitol nou în istoria neamului nostru. Capitol de istorie, în care nu se pomenesc fapte de arme, nici beliduci și căpitani de oaste îmbrăcați în zale, nici triumfuri secerate pe câmpuri de luptă. *Și totuși!* De aci dela Blaj au pornit atâtea bătălii și s'au dat atâtea lupte, toate pentru neam și pentru țara de astăzi, a tuturor Românilor. Crucea și evanghelia, cartea și condeiul, postul și înfrânarea au fost armele, mănuiute de moșnegi și de oameni firavi, ori chiar invalizi trupește. Acestea au biruit pe dușman. — Din castelul dela Blaj se dădea semnalul. *Bastioane* ale Blajului au fost zidurile de biserici și de școli, de unde porniau mai departe ordinele și îndrumările tactice, de unde se recrutau comandanții și apostolii, de unde se alimenta entuziasmul, indemnul la rezistență, și încrederea în biruința finală.

Nu erau vremuri pentru lux, pentru paradă. Nu erau vremuri pentru o urbanistică în stil mare a orașului. Blajul până la 1926 era „comună mică“. Așa îl clasificase legea administrativă a împărăției austro-ungare. De aceea străinul și snobul nu va găsi la Blaj, decât o biserică, destul de modestă în interiorul ei, și câteva clădiri de școli, așa cum se puteau clădi din resursele proprii ale unor vlădici, cari trebuiau să clădească și airea, tot școli și biserici. Ori din resursele altor slujitori ai bisericii Blajului, cari se mulțămiau cu o mămăligă cu lapte, sara, și cu altă fiertură la amiază, ca din prisosul

lor să poată da un »tipău«, ori să îmbrace pe atâția băieți, pe cari părinții lor nu i-ar fi putut crește altfel la școli, ori să clădească și ei o biserică, o școală ori o casă parohială.

Doar acum, în anii din urmă, Blajul a progresat ceva. S'au găsit, cu zăbavă, vre-o câți-va oameni din guvernele țării întregite, — rari nantes în gurgite vasto — cari s'au gândit și la Blaj. Unul, generalul Moșoiu, a dat din bugetul Ministerului său câteva sute de mii, cu cari s'a pardosit o lature a pieții lui Inocențiu și strada Tipografiei și s'a început o regulare a Târnavei, care amenința să facă a dispărea acel *simbol de piatră dură* așezat pe Câmpul libertății, pe care dușmanii, câțiva ani înaintea marelui războiu, au încercat să-l distrugă, aruncându-l în aer cu *dinamită*, deodată cu *crucea* din »Dealul viilor« care amintea oștile din 1848 și pe neuitatul lor căpitan Avram Iancu.

Un alt guvern, la stăruința șefului său, a dat, la 1929, suma cu care s'a ridicat din roșu »Palatul Cultural«, pentru a căruia continuare a trebuit intervenția Capului țării, a M. Sale Regelui! — Dar au trecut serbările la cari a luat parte Regele și continuarea clădirii s'a oprit iarăși pe loc.

Un alt ministru a început clădirea unei biserițe, a »Capelei Arhierilor« cu 10—12 ani în urmă. Zidurile esteriore sunt gata până sub coperișul provizor de scândură gudronată. Nu aș putea spune că acest coperiș este ideal, și că el ocrotește bine zidurile, cari încep a se măcina și ele. Câți-va ani doar să mai treacă, ca să li se potrivească cuvintele baladei despre »un zid părăsit și neisprăvit!« — Ei bine! Cu cheltuiala aceluiași Minister s'au început în alte localități tot atunci vre-o 2-3 Catedrale, pentru terminarea cărora s'a găsit — și e bine că s'a găsit — tot în bugetele Statului român, cel puțin de 50 ori suma cu care s'ar fi putut termina și aceasta bisericuță, în care să se așeze osămintele celor că-

tor-va vlădici ai Blajului, ascunși azi în vechea criptă, peste care s'a năruit »biserița« de lângă reședința Mitropolitului dela Blaj, și unde azi *răzbate ploaia și ninsoarea* — peste trupul *poate nici azi descompus*, a lui Petru Pavel Aaron, vlădicol mort în faimă de sfânt, acela care a deschis la 1754 »*fântânile darurilor*«, școlile de românească învățătură și națională apostolică dela Blaj!

Cel puțin soarta acestor școli și a profesorilor lor a putut fi și ea asigurată în ultimii ani, prin *legea dela 1929*, alături cu celea dela Brașov, Brad și Năsăud, etc. — După ce prin inițiativa și stăruința celui dintâiu Mitropolit unit din România întregită, cu contribuția foștilor elevi și mai ales din munificența Papei Piu XI, — în o foarte mică măsură, și cu a bugetului Statului român — a sporit și numărul și zidurile acestor școli. Și după-ce, tot prin o inițiativă a Mitropoliei și a oamenilor din jurul ei și cu avântul și cu puterile proprii ale tuturor cetățenilor, s'a putut înfăptui, prin 1925-6, ca primă condiție a unei așezări orașenești, — lumina electrică. — Și după ce, în ultimii 6-7 ani, diferitele primării ce s'au perândat în fruntea orașului, au reușit să aranjeze un mic parc în fața catedralei, să refacă o samă de trotoare și câteva sute de metri de sosea modernă, pe urma primei inițiative din vremea generalului Moșoiu.

Și ca să dau icoana completă a situației, voi mai spune, că tot prin anii 1930 ori 1931, un guvern a trecut prin Camera deputaților proiectul de lege, prin care vreo 1500 jugăre, rămase rezervă de stat după expropriere, au fost revândute pe prețul de expropriere foștilor proprietari: *fundațiunile culturale ale Blajului*. Au trebuit să treacă alți 5-6 ani, pentruca sub un alt guvern, — care găsi astfel prilej, ca să dea o meritată recompensă și unei alte instituțiuni cu caracter bisericesc-cultural, din țara voevozilor moldoveni — sub acest guvern să se

câștigate și adesiunea Senatului, pentru ca proiectul să devină lege. Și astfel, să poată reinvia gândurile și intențiile depuse în litere fundamentale mai vechi și mai noi, încredințate, *sub sancțiuni de anatemă*, spre păstrare și întocmai executare Capitlului din Blaj!

Recunoștință eternă tuturor celor cari, la 1929 ca și la 1936, ori și mai înainte, dela 1918 încoace, au înțeles, ca *neamul acesta datorește ceva* Blajului! Recunoștință celor cari au pus o vorbă bună, celor cari au alergat, au ostentat, au stăruit pentru cauzele drepte ale Blajului. — Ale Blajului, *care nu s'a culcat pe laurii trecutului*, ci a continuat și continuă cu îndârjire să meargă pe aceeași linie dreaptă, de cultură, de credință, de patriotism și naționalism, de abnegație personală, a trecutului său bisecular! — Așa că toți foștii elevi ai școlilor din Blaj, *cari se vor întruni* în zilele de Maiu ale acestui an, pentru a comemora aci cele 2 veacuri trecute și pentru a lua de nou contact cu pămintul, pe unde au călcat pașii lor cu 10, cu 20, cu 30, cu 40-50 de ani în urmă, vor avea prilej să vadă și inițiativele deceniilor de după marea unire, să vadă ce a realizat și Blajul din puterile lui. Și poate că această întâlnire va aminti tuturor, țării întregi, că la aniversarea de 200 de ani s'ar cuveni, ca *osămintele vâldicilor Blajului să nu mai fie bătute de ploi*, și că în mijlocul pieții ce-l poartă numele și pe care el a croit-o, s'ar cuveni să se înalțe, înainte de ori ce altă statuie pe teritoriul acestui oraș, *statuia episcopului-mucenic Inochentie!*

S'ar realiza astfel și o veche inițiativă a alumnului Seminarului nostru din Blaj, cari, mi-amintesc, cu 30-40 de ani în urmă, că renunțau, câteva zile peste an, la *rația lor de carne*, pentru ca contravaloarea să treacă la »Fondul pentru statuia vâldicului Inochentie Micu«. Fondul adunat astfel, trecut prin reduceri, devalvări și conversiuni, nu reprezintă azi prea mult (vreo 60-70,000 Lei). Gestul tinerilor teologi este și rămâne

însă *simbolic* și mă gândesc că un *apel* făcut foștilor elevi ai Blajului, ca și marelui public românesc, chiar cu prilejul aniversării, ar putea să aducă realizarea acestei inițiative, care în acelaș timp, ar cimenta și temelia unui legământ pentru o *Frăție a foștilor elevi* ori o *asociație a „Prietinelor Blajului“*. (vm)

Biserica sub control de Stat

S-a reorganizat, prin lege, Ministerul Cultelor, care și-a dobândit independența. Pe viitor nu va mai fi o simplă cenușotcă a celui al educației. Un câștig netăgăduit. Biserica merită din plin atâta cinste. Și pentru importanța rolului pe care îl are în viața Statului, și pentru mulțimea problemelor și intereselor tot mai complexe ce are. Acestea vor putea fi tratate de-acum cu mai multă grijă și cu mai mulți soți de isbândă.

Ar fi greșit însă să ne legănăm în iluzii exagerate. Nici de-acum înainte nu ne vor veni porumbii fripti deagata. Ci va trebui să ne câștigăm prin stăruințe neadormite ceea ce ni-se cuvine după dreptate. De altă parte, va trebui să fim atenți ca înțelegerea ce ne arată cărmuirea prin acest gest de dreptate, să nu se transforme în viitor în izvor de neînțelegeri. Se știe doar din experiența veacurilor că n-a existat ispită mai puternică pentru puterea lumească decât dorința de a porunci în biserică. Acest pericol e permanent, și la noi ca și aiurea. O mică gustare din această pornire ni-se oferă în chiar legea de organizare a Ministerului cultelor. Se precizează în ea, între altele, dreptul de control al Statului asupra Bisericii. Și nu s'ar putea spune că legiuitorul a fost sgârșit față de minister. I-a dat atribuțiuni destul de largi. Între altele, îi dă drept să-și trimită reprezentanți în toate forurile reprezentative ale cultelor. De sigur, numai »în cazuri excepționale...« Dar cine judecă »excepționalitatea«? Firește el,

ministerul! Ministerul controlează gestiunea financiară a cultelor și felul cum se aplică bugetele lor. E firesc că »în dreptul său de control intră și aprobarea înființării de noi parohii bugetare«. Dar nu mai e destul de precis textul în continuare: »recunoașterea numirilor și transferărilor de preoți, diaconi și cântăreți și al celui-lalt personal al cultelor«. Înțelegem perfect să nu poți înființa noi posturi bugetare fără aprobarea Statului care plătește. Dar ce o fi vrând să zică »recunoașterea numirilor și transferărilor«? Ce-l interesează asta pe On. minister? Și ce uz va înțelege să facă de acest drept, destul de vag și de periculos stilizat? — Să sperăm că lipsa de precizie n-a fost voită și nu s-a intenționat o tutelare a unui drept esențial al Bisericii. Deocamdată, cel puțin. Dar ce va fi în viitor? N-ar fi oare bine să se facă încă de pe acum precizările necesare, pentru a nu se deschide calea unui amestec nedorit al puterii civile în viața Bisericii? (a).

Mussolini și Sf. Scriptură

Ducele italian are un respect deosebit față de Cartea Sfântă. Și acest respect al său vrea să-l treacă în sufletele tuturor italienilor, încă din copilărie. Om al faptei nezăbavnice, cum este Ducele, a și luat măsurile de lipsă spre traducerea în faptă a gândului bine cumpănit și aflat de bun mai presus de orice îndoială.

După informațiile lui „*Münchener Katholische Kirchenzeitung*“ (14, 2, 37) Mussolini a trimis tuturor directorilor și rectorilor de școli o adresă, prin care ordonă lectura Noului Testament în învățământul școlar și aplicarea ei în acel învățământ. În acea adresă se spune:

»Toți profesorii și dascălii trebuie să cetiască Noul Testament; să apropie de sufletele copiilor Cartea Sfântă și să le-o tâlcuiască. Trebuie, mai departe, să aibă grijă ca școlarii să învețe dearestul părțile cele mai fru-

moase ale Cărții acesteia, care să nu lipsiască din nici o bibliotecă, pentru că rămâne nouă deapaururi, pentru veci de veci. E cea mai de seamă și cea mai necesară Carte, pentru că-i dumnezeiască. Regimul național voiește ca, în acest chip, sufletul copiilor, și printr'al copiilor sufletul întregului neam italian, să fie îndrumat în alvia pe care patria va să ajungă la sublima și adevărata sa glorie«.

Dispoziția Duceului e dintre acelea cari vor da roade imbelșugate. Un neam crescut în spiritul Evangheliei lui Hristos, după interpretarea autentică și autorizată a Bisericii Domnului (în Italia de astăzi nici închipui nu se poate să fie altfel) va fi un neam binecuvântat și cu viitor de aur. (n).

Preoții și politica

Nimic nu mai e clar în vremurile noastre tulburate. Se întunecă și adevărurile cele mai limpezi. Nimeni nu mai știe ce-i bine și ce nu-i bine; ce ține și ce nu ține de slujba în care este pus.

Acesta e cazul cu problema indicată în fruntea acestor șire. Veacuri de-a rândul preoții noștri au fost conducători firești și, am putea spune, integrali ai neamului. Adevărați »părinți« ai poporului nu numai în cele ale mântuirii sufletului, ci și în treburile acestei vieți. Și s'au dovedit buni povățuitori de de norod. Nu a trebuit nici un fel de teorie pentru a le preciza locul și rolul în viața obștească. Nici norme pentru a reglementa felul și metoda activității. Toate s'au desfășurat spontan, în chip firesc, după porunca sufletului și a sângelui. Și preotul toate le-a făcut în spiritul și cu metodele dictate de caracterul său sacru, de care nu s'a despărțit nici la altar nici în for.

În vâlmășala de astăzi lucrurile s'au incurcat. O seamă de preoți și-au cam uitat misiunea și nu mai știu ai cărui duh sunt. Au stropit altarele cu noroi politicianist. Au contribuit cu puterea slujbelor sfinte la crâncena învrăjbire

care poate fi fatală nației noastre. Chiar guvernul s'a simțit dator să intervină. A cerut deci Sfântului Sinod să facă ordine. Supremul for al ortodoxiei noastre — de preoții ei era vorba — a și luat măsurile cerute. A dat ordin ca preoții să nu mai utilizeze slujbele bisericești pentru sfințiri de inșigne de ale partidelor politice, nici să mai ia jurăminte cu caracter politic. Să nu mai participe la acțiuni neconforme cu învățătura creștină. În predici să vestească evanghelia și să nu amestece controversile partidelor politice. — În același timp însă Sf. Sinod a dat și un »Comunicat«, în care fixează câteva principii privitor la rolul preotului în viața publică. Departe de a trebui să se izoleze în altar, preotul trebuie să iasă pe teren, militând pentru realizarea programului etic creștin, așa fel ca țara și toate instituțiunile să le prefacă în creștine și românești cu adevărat. — Totuși, nici după aceste rândueli oficiale, valurile nu s'au potolit. Discuțiunile asupra problemei continuă cu aprindere. Se fac anchete de opinie publică. Părerile fiind, în chip fatal, variate și contradictorii, o limpezire pe această cale nu se poate spera prea ușor.

Chestiunea este, totuși, destul de simplă. Să se țină numai seamă de două adevăruri fundamentale, împotriva cărora păcătuiește mereu majoritatea celor care simt nevoia de a-și spune cuvântul în cauză.

Unii au oroare de tot ceea ce se cheamă politică. Socot că e ceva prin firea sa murdar, spurcat; rău prin definiție. Preotul care reprezintă principiul opus al sfințeniei, al binelui, nu trebuie să se mestece nici cum în acest noroi. — Este, firește, o concepție deadreptul eretică aceasta. Un adevărat maniheism politic. În realitate, arta politică e cea mai nobilă dintre activitățile pământești. Ea are doar rostul de a lucra binele public. Ținta ei este să asigure fericirea multîmilor. Nu numai pe cea pământească ci, prin o bună rânduire a celor vremelnice, să creeze atmo-

sfera prielnică cultivării virtuților și mântuirii veșnice. Preotul nu numai că nu trebuie să fugă de »politica« luată în acest înțeles larg și nobil, ci trebuie chiar să caute a o influența pe toate căile, turnând în ea spiritul evangheliei, dându-i de călăuză marile principii sociale ale creștinismului și dând prin aceasta și vieții publice caracter și atmosferă creștinească.

Este însă de sine înțeles că și în această activitate publică a sa preotul este și rămâne mereu preotul lui Hristos. Greșesc deci fundamental toți aceia cari socot că pot face o distincție abilă între altar și for, sfărțicând pe preot în două, ori, dacă vreți, acordându-i dreptul la dublă activitate, una în biserică și alta în partid. Acolo sfânt, aici drac. Acolo apostol al păcii și iubirii, aici vestitor de ură și bătaș temut. — Aberație, care habar n'are de misiunea și caracterul preotului creștin. Sluga lui Hristos nicăiri, nici odată, nu se poate lepăda de caracterul neșters ce-l poartă în suflet. Nicăiri nu poate fi alta decât apostol al adevărului, al păcii și iubirii evanghelice. Pe acestea însă să le vestească, cu vreme și fără vreme. În și afară de biserică. Tuturor.

Poate face acest lucru dacă este înregimentat într'un partid politic? Principal, da. Și acolo însă, în partid, rămâne preot și activează preoțește. Va fi, prin aceasta, aluat bun în sânul organizației pe care va căuta s'o impregneze cu duhul evangheliei. — În concret și practic însă problema mai are o înfățișare. Partidele la noi se dușmănesc; iar preotul trebuie să fie părintele tuturor credincioșilor săi, căutând să-i impace, nu să ia parte activă și el la adâncirea urilor și dușmăniilor. Acolo însă unde acest pericol nu există, poate activa liniștit în cadrele unui partid orientat creștinește. — Iată deci că nu poate fi vorba de reglementare cu caracter general. Nu se poate pune din capul locu'ui problema »scoaterii preotului din viața politică«. Ci va fi a se judeca din caz în caz: cutare preot folosește cauzei

creștinești și naționale, pe care o reprezintă prin misiunea sa în aceeași măsură, dacă intră în cutare partid politic, ori ar putea face mai mult în acelaș scop rămânând în afară de partid. Asta-i tot. Iar judecata și-o va face fiecare, cântărind toată situația din parohie și, la nevoie, autoritatea bisericească. Care, de sigur, nu va îngădui nimănui să activeze politicește cu neglijarea sau chiar primejduirea rostului primordial preoțesc: sfințirea sufletelor și recreștinarea societății. (a).

Ofranda artiștilor

Din lumea artiștilor francezi a pornit ideea unei oferte care a făcut cele mai bune impresii: să lucreze ei, artiștii și artistele, și întreg actualul geamlăc (12 ferestre mari) ale catedralei Notre-Dame din Paris să fie înlocuit cu vitralii noi; de cel mai ales gust artistic ce poate fi realizat. Aceste vitralii având apoi să reprezinte sfinți și sfinte franceze, patroni și patroane de ale Parisului și de ale provinciilor Franței.

Gândul lor artiștii (cum scrie *The Universe* din 5. 2. 37) l-au destăinuit cardinalului-arhiepiscop Verdier al Parisului și ministrului Artelor, catedrala fiind clasată drept monument istoric și ca atare stând sub protecția guvernului. Aceste vitralii odată terminate, vor fi instalate provizor (în formă de tiară papală) în cupola pavilionului S. Scaun la Expoziția mondială ce se va deschide curând în Orașul Lumină.

În afară de prestațiile proprii, artiștii și artistele din chestie au mai oferit pe deasupra, dintr'al său, fiecare câte 20,000 franci. — Credința în Franța e vie și are manifestări dintre cele mai originale și mai neașteptate. (n).

Războiul civil din Spania

Asupra jertfelor de sânge, aduse de Clerul spaniol, în cursul actualului războiu civil din Spania, „*Osservatore Romano*” semioficiosul Vaticanului dă următoarele cifre:

Înainte de acest războiu Clerul spa-

niol avea 60 Episcopi și Arhiepiscopi, 33.500 preoți și 20640 călugări. O statistică, pregătită în Colegiul Spaniol din Roma, care se bazează pe informațiile câștigate din peste 200 scrisori de ale Episcopilor și preoților, pe mărturia a vreo 180 preoți refugiați și a 8 Episcopi refugiați la Roma, constată, că până acuma au fost omorâți de către partida comunistă 40—50% din toți preoții, precum și 11 Episcopi spanioli. În 8 Dieceze procentul preoților executați se urcă la 80%, în Malaga chiar 90%. Rapoartele primite din 23 Dieceze mai spun, că „aproape toate bisericile au fost arse”. Nu se poate preciza nici aproximativ numărul călugărilor uciși.

Toate acestea — în numele „luminii” a „legalității” și a fericirii bolșevice!

Tot la capitolul *Războiul civil din Spania*, încreștăm aci, după *Oss. Rom.* Pastorală arhiepiscopului din *Santiago de Compostella*, dată cu prilejul jubileului sf. Apostol Iacob, despre care tradiția spune, că ar fi înmormântat în Santiago și care este venerat ca patronul bisericii din Spania.

Pastorală caracterizează acest războiu civil ca un războiu contra religiei și patriei. Își dau samă de acest lucru chiar și contrarii, deși în fața lumii ei doresc să apară ca paznici ai legalității. „Ei luptă sub parola: *în lături cu Dumnezeu*, și cel dintâiu lucru, pe care îl fac când intră în vreo comună, este că procedează la deținerea slujitorilor lui Dumnezeu: episcopi, preoți, călugări, conducători de asociații catolice și chiar și elementele orientate spre dreapta, întru cât sunt catolici. Li omoară și îi chinuesc, în mai mare număr și cu mai multă sete de sânge, decât o făceau sbirii lui Nero și ai lui Dioclețian. Și sub aceeași lozincă: *în lături cu Dumnezeu* și „împotriva lui Dumnezeu” se profanează biserici, pe cari le prefac în localuri de corupțiune a tineretului, le devastează, le dă foc, le face asemenea cu

pământul... Cât de nevinovate par, în comparație, năvălirile vechilor Vandali. ...Este regretabil, că trebuie să se mai arete lumii civilizate că aici nu mai este vorba de un războiu civil, și nici numai de o luptă de clasă... ci e vorba de apărarea împotriva unei bande de hoți, cari atacă înșiși autoritatea și, în posesiunea autorității, atacă mai departe proprietatea și viața cetățenilor pașnici, cu ajutorul și împotriva legilor, pe cari ei le-au făcut". — Impotrivirea împotriva teroarei roșilor a început abia atunci când toate celelalte mijloace au fost epuizate. „Poporul a făcut uz de ceea ce îi permite catehismul împotriva agresorului injust“.

Pastorala încheie cu o rugăciune către sfântul Apostol Iacob, pe care o recomandă tuturor Spaniolilor credincioși, să o reciteze în cursul acestui an jubilar. „Sfinte Iacobe, tu „fiul tunetului“, părinte al nostru, magistre și apostole, noi venim spre a mărturisii, că suntem fii tăi. Că, cu ajutorul lui Dumnezeu noi putem păstra credința, pe care tu ai bine vestit-o în Spania. Că voim a o păstra și a o vesti, chiar și cu prețul vieții noastre, precum au făcut-o mulți din frații noștri cari au murit în aceasta prigoană. Roagă-te pentru noi Domnului Dumnezeu, ca sângele lor, ca și al tău și al tuturor sfinților mucenici, să fie sămânță nouilor creștini“. (m)

Căminul păcii

Cardinalul Parisului, Verdier, a dat multe dovezi de adâncă înțelegere a problemelor sociale. În mijlocul vâltorilor prin cari trece Franța de câțiva ani încoace. Nu odată cuvântul de ordine al Ierarhului a făcut lumină și a adus pace. Și ultima lui pastorală, de Paresemi, are acest obiectiv: de a fi îndreptar pentru conștiința catolică în hățișurile problemelor sociale. Reținem din ea câteva rânduri, în cari se precizează deosebit de clar rolul social al Bisericii catolice:

»Adevăratul creștin — nimeni nu poate

nega acest lucru — este un cetățean perfect. Nici că s'ar putea altfel. Religia lui îl face să vadă în toate legile autoritatea lui Dumnezeu. Legile drepte sunt pentru el expresie a voinții divine, trebuind deci ascultate cu hacurie. Totul în bisericile noastre îl îndeamnă la respectarea drepturilor aproapelui, la bunătate, iubire și dreptate față de cei ce sufer ori sunt lipsiți. Totul îl îndeamnă la răbdare în mijlocul încercărilor inevitabile, la răsplata unei vieți ordonate, cu alte cuvinte: la datoria socială în toată lărgimea și frumuseța ei. Privind lucrul bisericii mai deaproape, ești ispitit să strigi în lumea largă, că bisericile noastre știu să păzească la fel interesele acestei lumi, ca și pe cele eterne. Biserica va fi totdeauna căminul firesc al păcii sociale și al adevăratei fericiri umane«. (a).

Preoțimea anglicană și Roma

Se știe că în sânul Bisericii anglicane există un puternic curent pentru împăcarea cu Roma. Nu numai în mulțimile credincioșilor, ci mai ales în cler. În vremea din urmă mișcarea a luat proporții nebănuite. S'a evidențiat acest lucru din prilejul încheerii solemne a octavei mondiale de rugăciuni pentru unirea bisericilor. Atunci a ținut o ședință, în Caxton Hale din London, cunoscuta „Society for Catholic Reunion“. Hebdomadarul »The Tablet« a publicat despre această ședință o dare de seamă, din care reținem și noi din »Schönere Zukunft« din 21. 3. 37 — câteva informațiuni prețioase.

»Asociația pentru reunirea catolică« — așa scrie textual revista engleză — formează aripa »papalistă« a clerului anglo-catolic. A fost întemeiată în 1929. Scopul ei este promovarea mișcării de reunire cu Sfântul Scaun. În Statutele ei se spune, între altele: »Deoarece Asociația consideră deplinul acord dogmatic drept o cerință esențială pentru realizarea unirii, pretinde dela membrii săi acceptarea expresă a credinței ca-

tolice, așa cum o propovăduiește și definește Scaunul Apostolic. Asociația recunoaște, deci, Sfântul Scaun drept autoritate supremă în Biserica catolică și respinge categoric orice amestec al Statului în chestiuni de conducere, de cult și disciplină bisericească, cum e cazul în Biserica de stat anglicană. Membrii, la intrare, fac mărturisirea de credință Tridentină și cea a Conciliului Vatican, obligându-se a le avea de temelie a învățaturii creștinești și la propovăduirea în parohiile lor. Numărul membrilor cari, iscăbind, s'au obligat la îmbrățișarea întregului program al reunirii, este acum de 1158; un spor de 149 față de anul trecut. Se poate da ca sigur însă că și alții, circa 2000 de preoți anglo-catolici, cari aprobă mișcarea, iau parte an de an, cu credincioșii lor, la octava mondială a rugăciunii. Numărul total al celor ce simpatizează cu mișcarea se urcă la o pătrime din întreg clerul anglican! — În ce privește chestiunea valabilității hirotoniilor anglicane, unul dintre membri s'a declarat așa: »Noi credem, de sigur, în valoarea hirotoniilor noastre; altfel n'am putea face nici această acțiune; cunoaștem însă și deciziunea Romei și, în suflet, trebuie să fim gata, că hirotoniile noastre vor fi rectificate în acest sens. Biserica urmărește, la sacramente, obținerea unei certitudini cât mai mari cu putință; știm însă și aceea că Sfântul Scaun va fi îngăduitor cu noi, tot așa cum a fost cu episcopii cari, pe vremuri, au fost consacrați de apostatul Talleyrand», (a).

Pensii de stat pentru preoți

Dureroasa și mult agitata problemă a pensionării preoților noștri a ajuns, în sfârșit, la o deslegare. Prin lege de curând votată, clerul celor două biserici românești din Ardeal a fost trecut la fondul de pensuni al Statului. S'a făcut, prin aceasta, din partea țării un act de elementară dreptate pentru tagma cea mai năpăstuită a slujbașilor publici, căroro le chiar ajunge necazul zilei cât

sunt în funcțiune, fără a trebui să li-se mai amărască truda nerăsplătită și cu perspectiva mizeriei din zilele neputinții.

Recunoscând bunele intențiuni pe care a arătat-o conducerea țării prin acest act de înțelegere față de justele revenidicări ale preoțimii, nu putem totuși legăna pe nimeni în iluzia că s'ar fi ajuns, în această formă, la soluționarea ideală a chinuitoarei probleme. Nu. Sporite cu ceva față de cele actuale, pensiile ce vor avea preoții suficienți ori familiile celor morți vor fi tot pensii de mizerie, insuficiente pentru asigurarea existenței. Fiindcă, în chip fatal, pensiile se calculează la salariu. Iar salariile preoțești sunt prea mici. Nedrept de mici. Până când nu se va vindeca acest rău de temelie, nu se poate face dreptate întreagă. Și nu va putea fi mulțumire. — Se adaugă pe deasupra, melancolia firească cu care privim pierderea și a acestei părți din autonomia noastră bisericească. Singura consolare ne este însă: necesitatea, despre care se știe că frânge legea. (a).

Frontul necredinței

Ateii și liberconvingătorii și-au ținut, în bună tovarășie, la Moscova, cel de al șaptelea *congres mondial internațional*, luând hotărâri cari privesc îndeaproape credința și pe credincioși. Ideia ventilată la Praga, de Paștile anului 1936, acum a luat formă concretă: organizațiile bezbojnicilor comuniști și cele ale liberconvingătorilor de nuanță extrem liberală, formează de-acum un singur bloc.

Punctele asupra cărora au căzut cu toții de acord sunt (după informațiile lui »Kölnischer Volkszeitung« din 10, 2, 37) cinci la număr. Și anume: 1. Înființarea unei Centrale pentru propaganda mondială contra religiei. 2. Înființarea unei Internaționale a Ateistilor sub conducerea asociației ateilor sovietici. 3. Înființarea unui fond internațional pentru propaganda împotriva religiei. 4. Schimb internațional de experimentări în lupta purtată de ateii.

5. Subvenționarea internațională a organizațiilor ateiste.

Precum se vede, în toată mișcarea aceasta Moscova are supremația orientării și cârmei. Scopul e cel știut: revoluția mondială. Unelte: toate organizațiile acestui front unic, menite să creeze atmosfera necesară în prealabil izbucnirii cataclismului proiectat. Tovarășul *Jaroslawski-Gubelmann* a mărturisit fără ocoliuri: »Vrem să topim toate bisericile lumii întregi în vâlvoarea aceluiași incendiu uriaș. Mișcarea noastră a devenit o forță imensă. Opera noastră sapă temeliiile lumii celei vechi. Slujitorii tuturor crezurilor trebuie s'o știe că nici un Dumnezeu și nici o rugăciune nu va scăpa de prăbușire lumea capitalismului«.

Intr'aceea confesiunile se hărțuesc între sine. Și cu toatele împreună fac și ele un fel de front unic pe linia urei — împotriva crezului roman și a urmașului vârhovnicului Petre. Poate pentrucă-i singura forță spirituală serioasă, în calea prăpăduiței se anunță. (n)

Pentru unirea tuturor

În numărul din Februarie al revistei »Magyar Szemle«, cunoscutul scriitor jezuit *P. B. Bangha*, analizează, într'un articol intitulat »Unire creștină«, posibilitățile și cerințele marelui reunității a bisericilor creștine. Iată concluziile la cari ajunge: Este o greșală să se creadă că Biserica catolică n'ar putea, s'au n-ar fi aplicată să facă, de dragul reunității confesiunilor creștine, — și dacă nu în dogma sa — nici un fel de concesiuni. O trăsătură caracteristică și temută a protestantismului este, de ex., spiritul critic. Critica poate fi revoluționară; poate fi însă și loială. Catolicismul de astăzi a evoluat și el, a învățat din trecut și lasă astăzi criticii loiale mai mult teren decât înainte. Această gândire catolică mai critică recunoaște bucuros că ruptura religioasă, oricât de dureroasă și de regretabilă ar fi, a fost totuși indirect și spre folosul Bisericii și este încă până în ziua de astăzi; fiindcă ne silește la

un permanent auto-control și la o rezistență pururi trează. Tocmai în țările pur catolice ca Spania, Mexico, Franța și numeroase state ale Americii de sud, catolicismul a înregistrat simptome scăderi de nivel, ca și când n-ar fi avut cine să-l împinteneze, să-l provoace la emulație, să-l silească la muncă, Scurt: Poate fi acum vorba de reunire? Deocamdată, durere, abia; în viitorul mai depărtat, poate, pe încetul. Apropierea nu va depinde însă de concesiuni dogmatice, nici de discuțiuni de credință. Nici de o tocmeală murdară a partidelor. Ci mai ales de două lucruri: de calmarea atmosferei sentimentale a conflictelor confesionale și de întărirea constituției religioase interne a sufletelor«. (a).

Roma pentru băștinași

Ne gândim la Roma papală și la cultura spirituală ce ea o dă băștinașilor încreștinați, pe lângă păstrarea și cultivarea specificului național. Pionierii Romei pe acest tărîm sunt misionarii, al căror sublim rost apostolic în toate părțile lumii încă necreștine, delegatul apostolic Tragella l-a prins în cuvintele de bogat și adânc înțeles: »*Fonder et partir*«: să creeze cadre, să clădească așezămintele luminii creștine, să formeze din rândurile băștinașilor personal potrivit a duce mai departe opera începută și apoi, dacă n'au căzut în brazdă, să apuce drumuri noi, unde-l reclamă alte mizerii ce așteaptă jertfe fără răsplată în lumea aceasta.

Sub raportul ostenelelor misionare ce încă n'au rodit deplin *Africa* vine pe planul prim. Vestitorii credinței și-au început aci apostolia cu deadinsul acum 30 - 40 ani. Trecherile în masă la catolicism s'au început însă numai în ultimul deceniu (Așa de ex. în Urundi s'au botezat în 1935 nu mai puțin de 50.000 Negri). Și de aceea abia acum în urmă s'a putut începe și formarea unui *cler indigen*: prima condiție a stabilității operei creștine și a creșterii cu perspective de mare viitor.

Dar cu câte greutate e împreunată această formație a clerului băștinaș! Căci, după cum notează *M. Hannan* într'un mic studiu apărut în *The Month* pe Februarie c., tinerii negri ce dau semne de chemare preoțească sunt primiți în „Seminariile Pregătitoare” pela vârsta de 14 ani, urmând să învețe, vreme de 6 ani, l. latină, o limbă europeană, matematică, istorie, geografie, etc. Actualminte există 76 atari seminarii, firește că sub conducere de preoți europeni, dar având lângă sine prefecți de studii dintre băștinași. Africanii însă nu prea sunt născuți pentru studiu și nici chemările preoțești nu sunt prea multe. Statorniciile în chemare sunt și mai rare. Din 225 tineri ce au intrat în răstimpul 1922–1933, în „Seminarul Pregătitor” din Lemfu, au rămas abia 108.

Cătu-i pentru seminariile teologice propriu zise, de acelea în Africa sunt cu totul 29, având 704 studenți în teologie. Studiile durează 7–9 ani, cuprinzând întreg domeniul filosofiei, teologiei și a încercării practice într'o stațiune misionară. În toată această vreme de studiu și de probă practică, să pune pond special pe cultivarea limbei materne, avându-se toată grija nu cumva candidatul să se „europenizeze” și să rupă legătura cu lumea din care se trage și în mijlocul căreia va avea să facă apostolie (n).

Modificarea textului Jurământului regilor Angliei

Textul jurământului pe care îl fac *regii Marii Britanii* cu prilejul încoronării lor, a fost *modificat*. Prilejul este, evident, apropiata încoronare a lui George VI. Iar motivul acestei mo-

dicări este noua situație a domini-oanelor, în cadrele marei împărății, cărora li s'a acordat în anii din urmă o egalitate de drepturi și o largă independență față de țara-mamă. — Partea a treia a jurământului, care cuprinde mărturisirea de credință a regelui către biserica de Stat anglicană și către religia protestantă, este acum valabilă exclusiv numai pentru ținuturile regatelor unite (Englittera și Scoția), *nu și asupra* Dominioanelor, în cari biserica anglicană *nu* este biserică de Stat.

Dăm după revista „*Schönere Zukunft*” textul părții respective din ceremonie jurământului.

Arhiepiscopul de Canterbury adresează noului rege următoarele întrebări: Ești hotărît să ții cu tot dinadinsul legile lui Dumnezeu și adevărata mărturisire a evangheliei? Ești hotărît să păstrezi, după cea mai bună putință, religia protestantă-reformată așa cum este așezată după drept, în Regatul unit? Vrei să ții și să păstrezi instituția și întocmirea bisericii din Englittera, cum și învățătura, cultul, disciplina și cărmuirea ei, așa cum sunt fixate de drept în Englittera? Vrei să păstrezi Episcopilor și Clerului din Englittera și bisericilor lor încredințate toate acele drepturi și privilegii, cari li se cuvin ori li se vor cuveni tuturor și unui fiecăruia, după drept și după lege? Iar Regele răspunde atunci: „Toate acestea promit a le face”.

Evident, jurământul rămâne și pe mai departe jignitor pentru cetățenii de altă confesiune, decât cea anglicană, de pe teritoriul Regatelor unite ale Marii Britanii. (m).

BIBLIOGRAFIE

M. JUGIE, A. A.: Theologia Dogmatica christianorum orientali-um ab Ecclesia catholica dissidentium. Tom. V. Parisiis. 1935. (Ed. Letouzey & Ané). Pag. 818. Prețul: 50 frcs.

Lumina lumii, Hristos Domnul, din Răsărit ne-a venit. Și leagănul atător luminare bisericești tot în Răsărit a fost. Dar și mult întunec s'a abătut asupra lumii, tot din acele părți pornind. Căci, chiar și rămânând numai în cadrele doctrinei și spiritualității creștine; pe lângă atăția Sfinți Părinți și Mari Dascăli Bisericești, câți răsturnători ai adevărului descoperit, și câți stricători ai rânduelilor sfințitoare și mântuitoare de suflete n'au răsărit pe aceleași meleaguri rodnice în bine și în răul Istoria Bisericii nu poate fi bine înțeleasă fără o privire limpede în țesătura rătăcirilor de multe feluri ale Răsăritului creștin rupt de Roma sf. Petre, singura stâncă a adevărului neîmpușinat. Și oricine ostenește făcând lumină în haosul acelor rătăciri mai mici ori mai mari, bun lucru săvârșește și vrednic de toată lauda este.

Păr. asumționist Martin Jugie munca aceasta, pe cât de merituoasă pe atât de anevoioasă, a făcut-o. Și încă în temeiul de vastă informație bibliografică și cu simțul critic și obiectivitatea adevăratului bărbat de știință

Acest al cincelea volum de Teologia Dogmatică a răsăritenilor disidenți se ocupă cu dogmatica nestorienilor și a monofisiților. Și tratează, într'o latinească limpede și curgătoare, între multe altele, și despre izvoarele și istoria teologiei acestei erezii. Într'un articol special (a. III.

pag. 26—38) prezintă cei mai de seamă teologi nestorienii din veac. V—XIV. Cap. II e dedicat în întregime (pag. 76—169) celor trei căpetenii ale nestorianismului: lui Diodor din Tars, lui Teodor de Mopsuestia și lui Nestoriu însuși și doctrinei lor. Alt capitol bogat (cap. III. pag. 169—222) arată dezvoltarea doctrinării a nestorianismului după moartea lui Nestoriu. Celelalte capitole privitoare la nestorianism (cap. IV—IX. pag. 226—347) trec la amănunte de dogmatică nestoriană, așa cum s'a fixat cu vremea, lămurind problemele: Dumnezeu-Unul și Sf. Treime; Dumnezeu creatorul, mântuitorul și sfințitorul; soteriologia nestoriană; mariologia și agiologia; sacramentele; cele din urmă ale zidirii.

Totul e tratat sine ira et studio și e clădit pe izvoare de mână întâia. Așa partea care se ocupă cu nestorianismul Așa și cea care e consacrată monofisismului. (Cap. I—XVI, pag 349—787). N'ar fi mirare ca vre-un bibliograf cărcotaș să semnaleze ceva lipsă la bibliografie. Aceasta însă nu va scădea valoarea operei într'adevăr monumentale, și pân' acum unice în felul său, a păr. M. Jugie. Faptul că e scrisă într'o ușoară limbă universală și așa e accesibilă incomparabil mai multora dintre cei ce se interesează de așa chestii, decât dacă ar fi fost îmbrăcată în haina vreunei limbi moderne, o face să fie cu atât mai prețioasă.

Dumitru Neda